

**TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
IN NEDERLAND (V.G.N.)**

UIT DE INHOUD:

- H. BAK E.A., HET CENTRAAL SCHRIFTELIJK EINDEKAMEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING: OPLOSSING ZONDER PROBLEEMSTELLING, PROBLEMEN ZONDER „OPLOSSING”
- DR. P. VAN DER MEULEN, KANTTEKENINGEN BIJ BOVENSTAAND ARTIKEL
- MEDEDELINGEN
- MEDEDELINGEN VAN DE C.E.G.E.S.-11, WAARIN JAARVERSLAG 1974, JAARVERSLAG 1975 MET O.M. NOTA MET BETREKKING TOT POSITIEBEPALING VAN EN KOERSAANWIJZINGEN VOOR DE C.E.G.E.S.
- BOEKBESPREKINGEN
- ADVERTENTIES

KLEIO

Vrieling 071-152794

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

K. VAN DIJK, *voorzitter*, Hoghe Weijdt 13, Heiloo, tel. 072 - 33570
F. NIJHUIS, *vice-voorzitter*, Lindenlaan 12, Bergen (N.H.), tel. 02208-3821.
MEJ. DRS. E.J. KARREMAN, *1e secretaresse*, Van Limburg Stirumstraat 13, Utrecht, tel. 030-514052
MEJ. DRS. R.E. NOORDIJK, *2e secretaresse*, Allard Piersonstraat 11 D, Rotterdam, tel. 010-763074
DRS. C.P.W.F. HERZBERG, *penningmeester*, Paulus Potterstraat 26, Lisse, tel. 02521-15648, postrekening 128701, t.n.v. penningmeester van de VGN, Vreeswijkstraat 329, Den Haag.
DRS. G.J. SLOOTWEG, *redactie Kleio*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-5047.
A.J. PLAS, *P.A.-commissie*, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-488326
DRS. J. BAALBERGEN, *Didaktiekcommissie*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.
P.G. RUYS, *Mavocommissie*, Zandkamp 140, Hoogland, tel. 03493-2128.
DR. F.G.G. GOVERS, *Pedakcommissie*, Elzenstr. 12, Uden (N.Br.), 04132-64117
DRS. H. ULRICH, Karel Doormanlaan 15, Oegstgeest, tel. 071-150214
M.J. VAN VELZEN, *Onderwijscommissie*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 04445-5941.
A.L. VERHOOG, Drakestein 8, Leiderdorp, tel. 071-91003.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie V.G.N., mevr. N. Top-Andringa, Obrechtstraat 44, 's-Gravenhage, tel. 070-465973.** Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

Contributies vanaf 1 januari 1976.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 50,—

b. docenten mavo

f 35,—

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 30,—

Aspirantleden:

f 30,—

Echtparen:

f 55,—

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.), verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

DRS. G.J. SLOOTWEG, *voorzitter*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-5047.

DRS. P. VAN HEES, *secretaris*, tel. privé: 030-882365, correspondentie: p/a Instituut voor Geschiedenis, Kromme Nieuwe Gracht 20, Utrecht.

C.M.H. BOSCH, Bloemendaal.

DR. P.C. EMMER, Haarlem.

DRS. C.P.W.F. HERZBERG, Lisse.

DR. P. VAN DER MEULEN, Bilthoven.

DR. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 45,— per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen, opgeven aan: **Administratie V.G.N. mevr. N. Top-Andringa, Obrechtstraat 44, 's-Gravenhage, tel. 070-465973.**

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

JAARLIJKSE CONFERENTIE VAN DE P.A.-COMMISSIE.

Op 20 en 21 februari 1976 wordt in het Evert Kupersoord te Amersfoort een tweedaagse conferentie gehouden (vanaf vrijdagmiddag 15.00 uur), georganiseerd door de Commissie Postacademiale vorming van de V.G.N. over: Het Indiase subcontinent. Als inleiders zullen ter conferentie optreden:

Dr. A.C. Niemeyer: Brits bestuur en Indisch nationalisme.

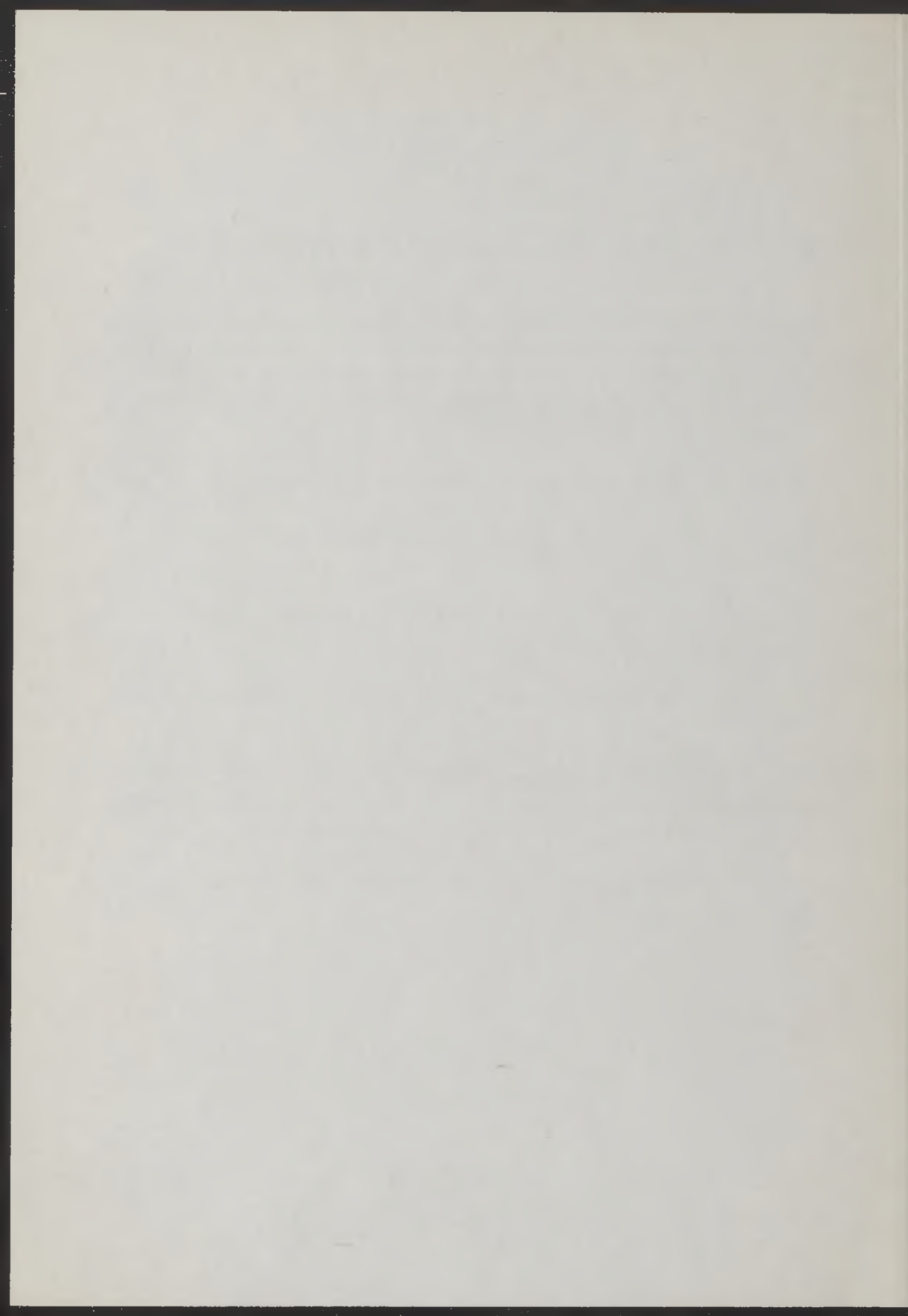
Dr. L.C. Biegel: Contemporaine geschiedenis van Bangladesh, India en Pakistan.

Drs. L.M. van der Mey: India in de wereldpolitiek; bemoeienis der grote mogendheden met het subcontinent.

Drs. D. Kooiman: Maatschappelijke achtergronden van de linkse politiek in India.

U kunt zich opgeven voor deze conferentie door f 25,— over te maken op giro 527314 t.n.v. penningmeester commissie Postacademiale vorming V.G.N. te Hoogezand, onder vermelding "Conferentie India."

Inlichtingen bij Drs. J. Bouwsma, Brokmui 40 te Dokkum. Tel. 05190-3598.

De redactie ontving van leden van een werkgroep eindexamen geschiedenis, waarvan twee jaar geleden ook reeds in dit tijdschrift een brief gepubliceerd werd (Kleio, 15e jg., no. 5, mei 1974) en die vorig jaar op de Jaarvergadering van zich deed horen (Kleio, 16e jg., no. 5, mei 1975), een reactie op de tot nu toe gedane publicaties van de C.E.G.E.S. met het verzoek om plaatsing in het januarinumnummer.

De redactie was bereid aan het verzoek gevolg te geven maar oordeelde het juister de voorzitter van de C.E.G.E.S. — de commissie had het stuk *niet* toegestuurd gekregen — te vragen persoonlijk enige kanttekeningen bij het artikel te schrijven. De heer Van der Meulen was bereid dat te doen.

Hieronder volgt nu eerst het artikel van de heer Bak c.s. en daarna volgen de kanttekeningen van de heer Van der Meulen.

De redactie

H. Bak, F.F. Geraedts, P.C. Coomans, P.J. van der Heijden,
**HET CENTRAAL SCHRIFTELIJK EINDEXAMEN GESCHIEDENIS EN
STAATSINRICHTING: OPLOSSING ZONDER PROBLEEMSTELLING,
PROBLEMEN RONDOM EEN "OPLOSSING".**

1. Inleiding

"... als de geest van de wetenschap ons ook maar iets van waarde geleerd heeft, dan is het wel, dat eerlijke experimenten ook wel eens kunnen mislukken."
(Theodore Roszak, Einde van niemandsland, p. 22)

Dit is een tijd van koerswijziging. De toekomst ligt niet langer in het perspectivische verlengde van het heden. Vooral groot-schalige projecten, die hun schaduw ver vooruitwerpen worden nu met meer argwaan bekeken dan tien jaar terug. En terecht. Het tijdvak van de openroestende vaten (oorlogsgif) is ook het tijdvak van de verslaving aan zenuwstillende middelen, de tijd van onvoorziene haarscheurtjes in reactorvaten is ook de tijd van de structurele werkloosheid.

Ook het onderwijs is een groot-schalige onderneming geworden, waarin beleid en beleidsombuiging vérstrekkende consequenties oproepen over 'n lange termijn. Voor de ontwikkeling en vernieuwing van het primair en secundair onderwijs heeft minister van Kemenade op 5 juni j.l. een structuurnota*) uitgebracht, als aanzet tot een goed functionerend "instrumentarium, waarin overleg, advies, verzorging en kwalitatieve en kwantitatieve analyse systematisch zijn uitgebouwd en op elkaar afgestemd." (Structuurnota p. 3)

"Georganiseerde argwaan" zou men dit instrumentarium kunnen noemen. Als de V.G.N. bij het eerste gerucht over het Centraal Schriftelijk Eindexamen de beschikking had gehad over wat nu door de minister als procedure wordt voorgesteld, zou ze rustiger en evenwichtiger tegenspel hebben kunnen bieden.

De structuurnota onderscheidt voor ontwikkelings- en vernieuwingsactiviteiten vier fasen: a) voorbereiding; b) uitvoering; c) geleidelijke verspreiding; d) verspreiding op grote schaal. De fase van voorbereiding begint met de onderkenning van een probleem, de fase van uitvoering eindigt met de evaluatie van de bereikte resultaten (van 'n experiment).

Nu er een experiment loopt met betrekking tot de invoering van een Centraal Digitaal Eindexamen Geschiedenis (het is ons inziens beter de term "schriftelijk" te reserveren voor examens waarbij méér gebeurt dan hokjes zwart maken!), is het de moeite waard om dit experiment en de wijze waarop het is voorbereid te toetsen aan de procedure, die

*) "Naar een structuur voor de ontwikkeling en vernieuwing van het primair en secundair onderwijs." Nota van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen. 's-Gravenhage, 5 juni 1975.

de minister in zijn structuurnota gewenst of zelfs geboden acht. Niet dat wij die procedure in alle onderdelen onderschrijven (1) Met name de fasering van de evaluatie is niet helder opgezet en (2) de mogelijkheid, dat 'n evaluatie uitloopt op 'n beslissing: "het gaat niet door" is niet duidelijk aangegeven.

(1) De fasering in de evaluatie komt eigenlijk alleen in omgekeerde richting tot stand: naast subjectieve evaluatie is 'n objectieve benadering gewenst. "Deze kan bereikt worden door interne maatregelen, zoals van te voren vastgestelde toetsen en vergelijkingen met groepen of klassen, die niet aan het experiment deelnemen, of door het aantrekken van onafhankelijke deskundigen" (p. 53). In geen van de voorafgaande fasen worden deze voorwaarden voor 'n objectieve evaluatie voorbereid.

Even verderop: "Er moeten met andere woorden van te voren duidelijke criteria worden gesteld."*) En wederom is er in de voorafgaande procedure voor de ontwikkeling van deze criteria geen plaats ingeruimd.

Tot tweemaal toe wordt in de evaluatie 'n beroep gedaan op gegevens, die van te voren moeten worden verschaft, zonder dat daar in bij de procedure is voorzien.

(2) "Na één of meer jaren experimenteren beslist men of,

— nog enkele jaren moet worden doorgegaan;

— het experimenteren moet worden bijgesteld op grond van opgedane ervaringen,

— het experiment moet worden afgesloten".*) Wordt met dit laatste bedoeld: het experiment is mislukt? En wordt daaraan de consequentie verbonden: we besluiten 'n voorgenomen vernieuwing of ontwikkeling niet in te voeren? Of wordt 't experiment afgesloten en de vernieuwing toch ingevoerd? Op dit punt moeten wij voor 't experiment van de C.E.G.E.S. een duidelijker beeld van de beslissingsmogelijkheden hebben. Daarbij gaan we er vanuit, dat 'n vernieuwing op grond van 'n gevoerd experiment ook stopgezet moet kunnen worden.

Wij vullen de fasering van de structuurnota aldus aan;

a) fase van voorbereiding: 1. onderkenning van een probleem: 2. formulering van een probleem: 3. criteria van een oplossing: 4. aanvraag van een experiment: 5. opstellen van objectiverende maatregelen: 6. goedkeuring van het experiment: 7. programmering van het experiment.

b) fase van uitvoering: 1. het experimenteren in de onderwijspraktijk, aan de hand van een experimenteerplan. (a,7); 2. de evaluatie van de bereikte resultaten (met als mogelijkheid dat fase c. — geleidelijke verspreiding — enz. niet zal intreden.)

De verschijning van de structuurnota is niet de enige reden, om het experiment C.E.G.E.S. opnieuw te bezien. We zijn inmiddels vijf jaar verder. Het Centraal Digitaal is in de meeste vakken ingevoerd. De vakken waarbij het (nog) niet is ingevoerd kunnen — onbedoeld — als de objectiverende vergelijkingsobjecten gaan dienen, die men volgens de nota eigenlijk van te voren had moeten inbouwen. Zo gauw het Centraal Digitaal in alle vakken heerst, zal het nederlandse onderwijsveld 'n objectief vergelijkingspunt missen. Daarmee zal de kwalitatieve evaluatie, die toch al — blijkens de nota — vèr achter ligt op de kwantitatieve, nog een steunpunt gaan ontberen. Het behoud van enkele niet Centraal Digitaal geëxamineerde vakken kan daarom voor het onderwijsveld als geheel van belang zijn.

Bovendien zijn de laatste zeven jaren de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs op tal van punten veel stringenter geformuleerd en op hun toetsbaarheid onderzocht. Het doelstellingenrapport was nog zó weinig specifiek, dat er met even veel recht voor "geschiedenis" ook "aardrijkskunde", "literatuur" of "maatschappijleer" had kunnen

*1) Structuurnota, p. 54.

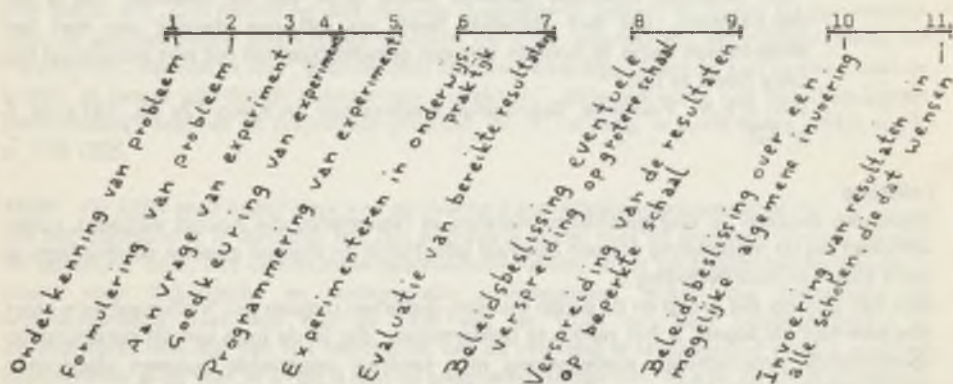
staan. Inmiddels zijn de specifiek historische kennis en vaardigheden, het kunnen denken in de categorieën van de tijd, duidelijker omschreven, terwijl over hun doceerbaarheid, laat staan over hun toetsbaarheid, genuanceerder wordt geoordeeld.

Deze ontwikkeling van inzichten in de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs binnen de V.G.N. wijst niet in de richting van een centraal schriftelijk examen. Een reden te meer om dit "schriftelijke" examen nogmaals aan de orde te stellen.

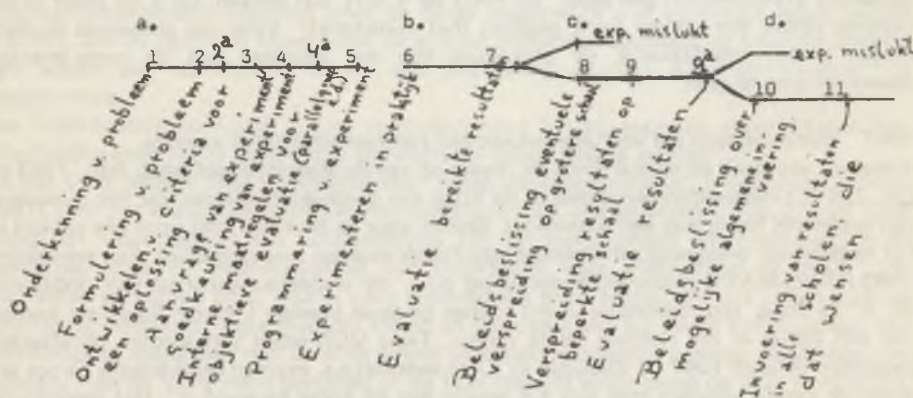
Bij de opbouw van dit artikel volgen we het schema van de structuurnota, zoals dit door ons is aangevuld. Naar dit schema trachten we eerst de voorgeschiedenis van het C.E.G.E.S.-experiment te ontmaskeren, om daarna de afsluitingsvorm van het geschiedenisonderwijs van probleemonderkenning tot en met (alternatieve) experiment-voorstellen opnieuw te doordenken en te formuleren.

Model I: Fasen van vernieuwingsactiviteiten volgens Structuurnota, pp. 51/52

- a. Voorbereiding b. Uitvoering c. Geleidelijke verspreiding d. Verspreiding op grote schaal

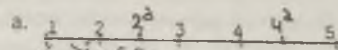

Model II: Fasen, aangevuld door de auteurs van dit artikel.

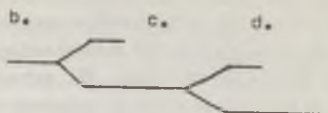
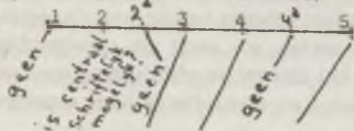

Model III: Fasen, gevolgd bij het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis.

Eindexamen Commissie V.G.N.: a.

C.E.G.E.S.: a.

II. Hoe de plannen voor een experiment met een centraal schriftelijk en digitaal eindexamen geschiedenis ontstaan zijn!

"Wij handelen voortaan namelijk onder druk van de overheid, het is het departement, dat het initiatief heeft en dat ons dwingt ons met het eindexamen bezig te houden van een gezichtspunt uit dat niet principieel het onze hoeft te zijn"

(Dr. P.F.M. Fontaine, Schriftelijk eindexamen, in Kleio 12e jrg. 1971, nr. 5 p. 23)

Inleiding

Misschien bestaan er nog geschiedenisleraren in Nederland, die hoogst verbaasd zullen opkijken bij de mededeling dat een centraal schriftelijk en digitaal examen geschiedenis in verre staat van voorbereiding is.

Met het oog op die groep en de groep mensen, die ervan uitgaan dat 't allemaal zo'n vaart nog wel niet zal lopen, is het nuttig te beklemtonen dat in de loop van dit cursusjaar op verschillende proefscholen eindexamens met centraal opgestelde opgaven afgenomen zullen worden. Bij wijze van "experiment" volgens de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis.

Deze gang van zaken roept vragen op. Vragen als: Hebben de leraren geschiedenis om dergelijke experimenten gevraagd? Of heeft de V.G.N. dat gedaan. Of is de stoot in die richting vanuit een andere hoek gegeven (het ministerie)? Voor een antwoord op deze vragen is het noodzakelijk de procedure van het ontstaan van de experimenten nauwkeurig na te gaan.

1967 Het ministerie wil voor alle vakken een centraal schriftelijk examen.

Vanaf de aanname en vooral sinds de invoering van de Mammoetwet (resp. febr. 1963 en jan. 1967) cirkuleerden geruchten in de kring van geschiedenisleraren dat het ministerie van onderwijs bezig was een Koninklijk Besluit voor te bereiden, dat voor alle vakken in het middelbaar onderwijs een centraal schriftelijk examen zou vaststellen. Een werkgroep VWO-HAVO-MAVO-Onderwijzersopleiding o.l.v. de inspecteur-generaal van onderwijs, dr. A. de Jong, zou regelmatig in het rustige gelderse plaatsje Lochem bij elkaar komen om een advies in die richting op te stellen. Twee VGN-leden van Kooten en Maarsen begonnen in april 1967 de discussie in Kleio over het c.s. examen geschiedenis "Voor wij mogelijk verrast worden met een KB waarin een en ander geregeld is". Het verontruste

VGN bestuur organiseerde een extra ledenvergadering op 16 december 1967 over deze zaak. Op die vergadering werd een motie aangenomen, waarin de staatssecretaris van onderwijs bedreigd werd met fel protest en verdere acties als de geruchten bewaarheid zouden worden dat – zonder voorkennis van de leraren en tegen alle democratie in – een schriftelijk eindexamen geschiedenis ingevoerd zou worden.

Maar omdat de VGN-vergadering beseftte dat ze niet volkomen onberedeneerd een schriftelijk eindexamen geschiedenis mocht afwijzen stemde ze in die zelfde motie in met "een langdurige experimentele fase aan geselecteerde scholen" met schriftelijke examens. Deze motie gaf de inspecteur-generaal genoeg redenen om eens te gaan praten met de VGN. Op de jaarvergadering van de VGN (16 april 1968) legde de Jong de onderwijspolitiek t.a.v. de examens uit. Volgens hem was t.g.v. de Mammoetwet nauwe samenhang vereist tussen VWO, HAVO en MAVO en daarom moesten er uniforme eindexamenregelingen komen. M.b.t. de structuur van het eindexamen waren er een aantal problemen waarvoor oplossingen gegeven moesten worden. De Jong noemde slechts één probleem: het gebrek aan deskundige gekommitteerden. Verder noemde de Jong de objectiviteit als een argument vóór een c.s. examen, maar werkte dat argument niet verder uit. Zijn opvatting was dat wat geschiedenis betreft de laatste 50 jaar redelijk centraal geëxamineerd zou kunnen worden. Zo'n c.s. examen zou voor geschiedenis het "winstpunt" opleveren dat "geschiedenis een evenwaardige plaats in kan nemen naast de andere al langer schriftelijk geëxamineerde vakken". (Nieuwe vorm van het eindexamen geschiedenis, rede van de Inspecteur-generaal, dr. A. de Jong, in *Kleio* 9e jrg. 1968, nr. 4, p. 129-132).

1968 De VGN stelt onder druk van de overheid een eindexamencommissie in.

Uit het voorgaande is duidelijk dat het ministerie zowel met de probleemstelling als met de oplossing t.a.v. het eindexamen geschiedenis kwam. In de probleemstelling was geen plaats voor didactische en pedagogische overwegingen, enkel voor technische en organisatorische. Het was dus de taak van de VGN om haar onderwijsbeleid te konfronteren met dat van het ministerie, om de overheid te laten zien of een c.s. examen geschiedenis al of niet in strijd is met de geschiedenisdidaktiek. M.a.w. de VGN diende de regering het initiatief uit handen te nemen. Dat dit niet gebeurd is zal het onderstaande duidelijk maken.

Op 2 februari 1968 werd door de VGN in overleg met de onderwijsinspecteurs een eindexamencommissie ingesteld (met de beide inspecteurs erin en enkele leden van de V.G.N.), die als opdracht kreeg "met de grootst mogelijke openheid de voor- en nadelen van alleen een schriftelijk, alleen een mondeling of een gemengd examen" te onderzoeken.

Het VGN-bestuur verzocht "i.v.m. regelingen rond het eindexamen experimenten met schriftelijke examens te bevorderen aan daarvoor geselecteerde scholen".

En het VGN-bestuur trok de kwalifikatie "tegen alle democratie in" (in de motie 16 dec. 1967) voor het onderwijsbeleid van het ministerie t.a.v. eindexamens in. Op 22 mei 1968 kreeg het VGN-bestuur een 'Samenvatting van de overwegingen en conclusies van de werkgroep voor de examenregeling van dagscholen voor VWO, havo en mavo' (de Lochemse werkgroep dus), waarin voor geschiedenis werd vastgesteld dat er een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis kwam en dat daarnaast ter keuze van de school een schriftelijk of mondeling met door de school vastgestelde opgaven examen afgenomen zou worden. Aan de VGN werd gevraagd of zij haar reacties wilde geven op deze voorstellen. De VGN verwierp die, omdat er geen research en geen didactische visie aan ten grondslag

lagen. De VGN hield de werkgroep de eigen VGN-eindexamencommissie voor, een commissie van bij uitstek deskundigen, die bezig waren met de voorbereiding van experimenten in een schriftelijk examen geschiedenis aan 5 geselecteerde HAVO-scholen. Wat er met de opmerkingen van de VGN gedaan zou worden bleef onduidelijk (de officiële formulering ging niet verder dan de volgende: de opmerkingen van de VGN bij het eindexamen geschiedenis zullen zeker betrokken worden bij het overleg). De staatssecretaris beloofde niet veel meer dan te "verzoeken bij het overleg tevens na te gaan of het mogelijk is met het gereed maken van het advies over de eindexamenregeling te wachten tot de bedoelde experimenten zijn beëindigd". (Bestuursmededeling, Opening van Zaken, in Kleio 9e jrg. 1968, nr. 7 p. 219). De VGN-bestuurders moesten het daarmee maar doen en bleven angstig verdere oekases van het ministerie afwachten, terwijl de VGN-eindexamencommissie al helemaal in de richting van een experiment met een schriftelijk examen geschiedenis zat te werken.

In januari 1969 verscheen het interimrapport van de eindexamencommissie. Dat rapport droeg duidelijk het karakter van haastwerk. Aan een aantal taken, die de commissie zich had gesteld (bv. plaats van het eindexamen in het gehele geschiedenisonderwijs, vergelijking met eindexamens geschiedenis in het buitenland en onderzoekingen en inzichten van (didactiek) conferenties van VGN en pedagogische centra bestuderen) was de commissie helemaal niet toegekomen. Uit het doelstellingenrapport van de VGN waren 3 vaardigheden gepikt die volgens de commissieleden op het examen getoetst dienden te worden (logisch kunnen opbouwen van een historisch betoog; kritisch kennis nemen van textuele informatie; kritisch kunnen waarderen van historische verschijnselen). Van enige reflectie op de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs, van enige kritische evaluatie van het doelstellingenrapport dus bleek uit het interimrapport van de commissie weinig.

De conclusie van het interimrapport luidde: "Uitgaande van het feit dat het schriftelijk examen ter tafel gebracht is is de consequentie daarvan dat er met een dergelijke vorm van examen geëxperimenteerd moet worden (. .). Daarom besloot de eindexamencommissie een experiment met schriftelijk examen te adviseren" (Interimrapport van de eindexamencommissie van de VGN, in Kleio 10e jrg. 1969, nr. 1, p. 3-16). M.a.w. de commissie had niet een jaar bijna hoeven te vergaderen, maar had meteen tot een experiment kunnen adviseren.

Het is duidelijk dat de eindexamencommissie tot dan toe geen enkel beleid (inzake didactiek van geschiedenisonderwijs) gesteld had tegenover het onderwijsbeleid van de minister. De vraag of een experiment in schriftelijk eindexamen wel zin heeft i.v.m. de geschiedenisdidactiek en pedagogische overwegingen was blijkbaar niet serieus gesteld. Blijkbaar uitgaande van de opvatting dat je het gedaan moest hebben om erover mee te kunnen praten.

1969 De geruchten dat een centraal schriftelijk eindexamen voor geschiedenis al in kannen en kruiken is houden aan.

Terwijl de eindexamencommissie van de VGN rustig bleef doorwerken aan haar eindrapport, koerste het lochemse overleg met blijkbaar grotere vaart af op een positief (t.a.v. c.s. examens) advies aan de minister.

Op de jaarvergadering van 14 april 1969 zaaiden twee deelnemers aan het lochemse overleg grote paniek onder de aanwezige geschiedenisleraren door te verhalen dat er 2 K.B.'s vrijwel voor ondertekening gereed lagen, één waarin geschiedenis als verplicht vak voor gymnasium alpha werd afgeschaft en één waarin c.s. examen voor alle vakken verplicht gesteld werd.

Die paniek resulteerde in een motie, waarin invoering van een c.s. examen voor geschiedenis en staatsinrichting thans onaanvaardbaar werd geacht en afhankelijk gesteld diende te worden van een langdurige experimentele fase.

De jaarvergadering was trouwens bijna geheel aan de eindexamenproblematiek gewijd en ook de daarop volgende Kleio nr. 6/7. De verslagen van de VGN-afdelingen en de enquête onder de VGN-leden lieten een duidelijke meerderheid zien, die zich tegen een c.s. en digitaal examen richtte en zich duidelijk uitsprak voor een uitsluitend mondeling examen.

Hoewel de voorzitter van de eindexamencommissie uit de reacties op de enquête wist te halen dat 2x zoveel mensen een schriftelijk examen naast een mondeling aanvaardbaar achtte. Hetgeen alleen mogelijk is als geschiedenisleraren schizofrene mensen zijn. (Zie Vergaderd rond het Eindexamen, in Kleio 10e jrg. 1969, nr. 6/7, p. 193-249). In het Kleio nr. 6/7 stonden ook de duidelijk omschreven bezwaren van de sectie geschiedenis van de Academische Raad tegen c.s. examen geschiedenis (Kleio 1969, nr. 6/7, p. 255-262). Bovengenoemde motie ging naar den Haag met een begeleidende brief en op 5 mei 1969 volgde er een onderhoud tussen de staatssecretaris, inspecteurs en afgevaardigden van het VGN bestuur. De staatssecretaris zette nogmaals uiteen dat de resultaten van het lochemse overleg 'enige vormen van een centraal examen zou kennen, maar toonde zich bereid experimenten met een schriftelijk examen te bevorderen.' Dacht de minister soms dat de eindexamencommissie zelf haar eigen guillotine zou oprichten? Wat er tussen mei 1969 en april '70 aan uitspraken door het ministerie over centraal schriftelijke en digitale examens werden gedaan, deed de verwarring onder de geschiedenisleraren ten top stijgen: op 12 nov. 1969 suggereerde de staatssecretaris dat er in de examenregeling (c.s. voor alle vakken) een uitzondering kon worden gemaakt met name voor geschiedenis, maar op 20 jan. 1970 maakte de staatssecretaris duidelijk dat c.s. examens in beginsel voor alle vakken golden en dat uitzonderingen slechts van tijdelijke aard zouden zijn (zie brief VGN 14 febr. 1970 aan staatssecretaris Grosheide, in Kleio 11e jrg. 1970, nr. 2). In zijn antwoord op vragen in de 2e kamer zei de minister het nog duidelijker dan de staatssecretaris: "Het lijkt mij van belang dat zo spoedig mogelijk bij alle vakken ook bij geschiedenis en staatsinrichting schriftelijke examens worden ingevoerd. Uiteraard zal hierover ook overleg met de betrokken docentenorganisaties moeten worden gevoerd. Wanneer bij het vak geschiedenis en staatsinrichting schriftelijke examens algemeen ingevoerd kunnen worden zal bij dit overleg gezien worden" (geciteerd in Kleio, 11e jrg. 1970, nr. 5 p.)

Met deze laatste uitspraken van het ministerie werd de illusie dat het ministerie nog open stond voor allerlei adviezen inzake eindexamens teniet gedaan. En op 8 april was het KB, dat voor alle vakken centraal schriftelijke eindexamens vaststelde gereed. Na alle protesten van geschiedenisleraren protesteerde het VGN-bestuur en weer kwam het tot een onderhoud met de staatssecretaris (ma 13 april 1970). Het volgende persbericht verscheen daarna: "De staatssecretaris kan het standpunt van de VGN delen en verklaarde dat hij ten aanzien van een centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting nog steeds van mening is dat slechts door experimenten kan worden vastgesteld of een dergelijke examenvorm kan worden ingevoerd. Bij de organisatie en de evaluatie van deze experimenten zal de VGN zeer nauw betrokken worden. De VGN delegatie heeft zich daarmee accoord verklaard". (geciteerd in Kleio 11e jrg. nr. 5).

Opvallend in die maanden waren de talrijke protesttelegrammen van geschiedenisleraren (vooral van confessionele scholen) tegen het KB! De bui bleek weer voor enige tijd overgewaaid te zijn. De eindexamencommissie kan z'n werk voortzetten.

In augustus 1970 verscheen het eindrapport van die commissie.

1970 *Eindrapport eindexamencommissie van de VGN* (in *Kleio* 11e jrg. nr. 7 1970).

Het eindrapport van de commissie bracht geen nieuwe inzichten en voorstellen naar voren. Wel een hoop verwarring: er kwam in de nota een meerderheids-standpunt en een minderheidsstandpunt te staan; een minderheid van de samenstellers van het rapport sprak zich uitdrukkelijk uit voor een centraal schriftelijk en digitaal eindexamen geschiedenis, maar wilde dat niet voor alle leerstof (niet voor de 'keuze' onderwerpen); de meerderheid van de samenstellers bracht als standpunt naar voren dat zij weliswaar niet uitdrukkelijk tegen een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis was, maar dat zij vond dat persoonlijke keuze van onderwerpen onvermijdelijk was ook voor de stof van de laatste 50 jaar en dat het daarom ondoenlijk was op willekeurige wijze onderwerpen uit de 20e eeuw af te zonderen. Die meerderheid was dus zo 'genuanceerd' in haar standpunt dat ze geen ja en geen nee kon zeggen tegen een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis.

De gehele commissie was het wel eens over het voorstel om een proef te nemen met een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis voor de stof van de laatste 50 jaar aan daarvoor geselecteerde scholen.

Bij gebleken resultaat (welk resultaat werd er niet bij vermeld! ! !) zou op deze eerste experimentele fase een tweede volgen nl. het instellen van een facultatief centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis.

Zowel de standpunten van de commissie leden als hun voorstel verraden het ontbreken van de essentiële vragen die door geschiedenisleraren met betrekking tot de eindexamen problematiek behoren gesteld te worden. Deze zijn:

- a) welke problemen van vak didactische en pedagogische aard bestaan er nu ten aanzien van het vak geschiedenis op de mavo, havo en het vwo?
- b) aan welke didactische en pedagogische criteria moeten oplossingen voor die problemen voldoen.
- c) moet er op grond van didactische en pedagogische overwegingen wel geëxperimenteerd worden met een centraal schriftelijk en digitaal eindexamen geschiedenis?

Zonder de antwoorden op deze vragen mist elke experimenteercommissie de instrumenten om te beoordelen of haar experimenten de zin van een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis bewijzen. Zonder antwoord op bovengestelde vragen kan de formulering uit het Eindrapport – "bij gebleken resultaat" niet veel meer inhouden dan "als het niet een al te grote afgang" wordt. De conclusie is dan ook gerechtvaardigd dat de eindexamencommissie – met de hete adem van de lochemse overleggroep in de nek – alleen maar tot haastig knutselwerk in staat was en geen stevig fundament heeft kunnen leggen voor een beleid dat een goed tegenwicht kon vormen van het door financiële en organisatorische motieven bepaalde ministeriële beleid.

Het ligt voor de hand dat het rapport met name door specialisten in de vakdidactiek fel aangevallen is. Fontaine trok al in 1971 (in *Kleio*, 12e jrg. nr. 5 p. 19-26) de conclusie dat het rapport geen basis vormde voor een beleid tegenover het onderwijsbeleid van de regering.

Het ligt ons inziens evenzeer voor de hand dat dit zwakke rapport de zeer grote groep VGN-leden, die vol angst en afkeer een invoering van een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis tegemoet zagen wel moest teleurstellen.

Het rapport ging niet in op de gevoelens van onzekerheid en angst, maar suggereerde integendeel dat de geschiedenisleraren nog alle tijd hadden; een verkeerde suggestie die de geschiedenisleraren weer in slaap deed sussen inplaats van ze tot stellingname te stimuleren.

1971 *Het ontstaan en de eerste werkzaamheden van de CEGES.*

De eindexamencommissie van de VGN was een doodlopende weg opgegaan en in het struikgewas verstrikt geraakt. Voor het ministerie was alleen het voorstel om een experiment te houden met een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis bruikbaar.

Alle verdere bespiegelingen en overwegingen van de eindexamencommissie lieten haar koud. Voor het ministerie ging het erom dat zoveel mogelijk een aantal experimentele toetsen gereed kwamen.

Met het oog daarop moest een nieuwe commissie gevormd worden met een beperktere opdracht dan de vorige. Aangezien de VGN nergens had aangetoond dat de uitgangspunten van het ministerie onjuist waren moest de VGN wel haast maken met haar medewerking aan zo'n commissie.

Die commissie werd de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis (de CEGES). Samen met een andere commissie namelijk de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting (CMLGS) was de CEGES het resultaat van twee audiënties op het ministerie.

In de CEGES zaten weer de beide inspecteurs namens het ministerie en een aantal VGN-leden. De commissie kreeg lang niet zo'n open opdracht als de eerste eindexamencommissie. De opdracht van de CEGES luidde: "De commissie krijgt de opdracht een open onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid om tot een centraal schriftelijk eindexamen te komen". Dit is een suggestieve opdracht. De commissie kreeg niet de taak om alternatieven te ontwerpen ingeval van afwijzing van een c.s. Nee het moest zeggen of een centraal schriftelijk eindexamen kan of niet.

De CEGES zag haar werk in 3 fasen:

- fase 1 onderzoek naar de mogelijkheid van c.s. en het doen van een paar experimenten met een schriftelijk examen, 'gecoördineerd proefwerk' genoemd 1971/2
- fase 2 als fase 1 een positief resultaat geeft zal in 1973 zo vroeg mogelijk bekend gemaakt worden dat men zich bij de inspectie kan melden voor een landelijk c.s. examen (dit facultatief)
- fase 3 de evaluatie van facultatieve c.s. examens in 1975/6 zullen uitwijzen of er in 1977 een c.s. examen voor geschiedenis en staatsinrichting aan de minister geadviseerd kan worden.

Zolang de CEGES nog geen advies heeft gegeven zal de minister noch staatssecretaris een besluit nemen t.a.v. een centraal schriftelijk eindexamen voor geschiedenis en staatsinrichting (Zie Jaarrede voorzitter van de VGN 14 april 1971, in *Kleio*, 12e jrg. 1971, nr. 5 en Mededelingen van het Bestuur, in *Kleio*, 12e jrg. 1971, september 1971, p. 14-5). De CEGES werd uiteindelijk op 11 mei 1971 geïnstalleerd.

De CEGES kwam snel tot de conclusie dat er geëxperimenteerd diende te worden en begon snel met de uitwerking van een eerste eindexamenonderwerp (het nationaal-socialisme in Duitsland). De CEGES concentreerde zich dus geheel op het proberen te maken van zgn. objectieve studietoetsen. In 1973 werd hiervoor een nauwe samenwerking aangegaan met het CITO voor het maken van meerkeuze toetsen. Inmiddels is in 1975 die relatie met het CITO verbroken. Elders zal aangetoond worden dat de CEGES er niet in geslaagd is 'objectieve' studietoetsen te ontwerpen en dat ook nooit kan. Hier kan volstaan worden met de opmerking dat de wijze waarop de CEGES haar opdracht opvat en uitvoert geen andere mogelijkheid open laat (zonder gedachtenwisseling wat de beste afsluiting van een leerproces in het vak geschiedenis is, zonder reflectie over doelstellingen van het geschiedenis onderwijs) ja of nee te zeggen tegen een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis.

Conclusie

Als we de geschiedenis van de tot stand koming van een experiment met "schriftelijke" eindexamens geschiedenis samenvatten ontdekken we de volgende procedure: 1) Vanuit het ministerie in eerste instantie, niet vanuit de geschiedenisleraren zijn er problemen ten aanzien van de huidige examenregeling voor het vak geschiedenis en staatsinrichting naar voren gebracht. Vanuit de hoek van het ministerie en niet van de geschiedenisleraren is ook de oplossing van een "centraal schriftelijk eindexamen" van de stof van de laatste 50 jaar voorgesteld. Organisatorische en financiële motieven lagen aan de probleemstelling en voorgestelde oplossing van het ministerie ten grondslag. Een probleemstelling en oplossing die voor alle eindexamens vakken op de mavo, havo en het vwo golden. Het ministerie had dan ook een commissie gevormd (het zgn. Lochemse overleg) die de "oplossing" van het ministerie moest voorbereiden.

2) Onder de druk van bovenstaande ministeriële handelwijze heeft de VGN een eigen eindexamen commissie ingesteld om althans nog enige invloed op de nieuwe eindexamen regeling te kunnen uitoefenen. Dit was op zichzelf een goed initiatief. Maar inplaats van haar eigen probleemstelling te ontwikkelen, haar eigen criteria voor oplossingen op te stellen en op die basis haar eigen voorstellen te doen heeft de eindexamencommissie alsof dat vanzelf sprak de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs ondergeschikt gemaakt aan de organisatorische en financiële motieven van het ministeriële onderwijsbeleid.

Toch probeerde de eindexamencommissie door zich niet bij voorbaat vast te leggen op een centraal schriftelijk en digitaal eindexamen geschiedenis als enige oplossing voor de eindexamen problematiek uitstel van beslissing over deze zaak te bereiken, ze stelde een langdurige fase van experimenten met "centrale schriftelijke" eindexamens voor.

3) Het ministerie trok zich weinig aan van het werk van de eindexamencommissie, maar bracht het voorstel tot een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis in verregaande staat van voorbereiding.

Het was dan ook niet het werk van de eindexamencommissie dat het ministerie uiteindelijk tot uitstel van de definitieve beslissing wist te bewegen maar de vele openlijke protesten van een groot aantal geschiedenisleraren in den lande en het protest van de VGN. In ruil voor dit uitstel moest de VGN beloven ernst te zullen maken met het voorbereiden van experimenten met een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis.

4) De oude eindexamencommissie werd opgedoekt en in samenwerking met het ministerie werd de CEGES gevormd. Had de eerste eindexamencommissie nog de opdracht tot een zo open mogelijk onderzoek naar eindexamen vormen gekregen, de CEGES kreeg de veel beperktere taak om te onderzoeken d.m.v. experimenten met zgn. schoolonderzoeken of een centraal schriftelijk en digitaal eindexamen geschiedenis mogelijk was (en niet of het een optimale oplossing bood).

In feite werd nu ook formeel de weg naar het zoeken van een eigen probleemstelling en het opstellen van eigen alternatieven afgesneden.

Wat gewonnen werd aan uitstel werd verloren aan de mogelijkheid van zelfstandig onderzoek. Door de VGN is de weg naar de invoering van een c.s. eindexamen geschiedenis wel wat langer geworden vergeleken met de wegen die naar een c.s. eindexamen aardrijkskunde en biologie leiden. Maar die weg is nog duidelijker door 't ministerie aangegeven. Wel uitstel, maar uitstel van executie! !

III. Het eindexamen in het licht van de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs

"Het doel van het eindexamen is een zo juist mogelijke toetsing van inzicht, kennis en vaardigheid van de kandidaten.

Het examen is echter niet alleen een toetsing van de prestaties van de kandidaten, maar is tevens een afsluiting van een onderwijsproces. Bij het examen zal dan ook waar en voor zover dit mogelijk is rekening gehouden worden met het eigene van dit onderwijsproces, en wel in het bijzonder met de aan de school gevolgde didaktiek, d.w.z. met het geheel van de didaktiek van de verschillende vakken aan de school.

In dit verband kan worden opgemerkt dat het examen de didaktiek van de school zowel in gunstige als in ongunstige zin kan beïnvloeden: het examen kan een goede stimulans betekenen voor de ontwikkeling van de aan de school te volgen didaktiek, het kan daarin ook een zekere verstarring veroorzaken. Tegen deze verstarring moet in het bijzonder bij centrale regelingen worden gewaakt"

(uit de samenvatting van de overwegingen en conclusies van de werkgroep voor de eindexamenregeling van dagscholen voor V.W.O., H.A.V.O. en M.A.V.O. in *Kleio*, 9e jrg. 1968, nr. 7, blz. 220)

Beschouwen we het eindexamen in het licht van de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs dan moeten we onderscheid maken tussen de doelstellingen van ons onderwijs en die van het eindexamen. In dit verband is het opmerkelijk, dat de Eindexamencommissie zich indertijd wel heeft afgevraagd wat en hoe wij toetsen maar niet waarom wij examineren.

Om bij de laatste vraag te beginnen. Vanuit degenen, die werken in het onderwijs, bestaat zeker de behoefte aan toetsing van hetgeen zij in hun geschiedenisonderwijs doen. Zij willen hun werk spiegelen aan anderen. Maatschappelijk gezien zouden de leerlingen trouwens aan de willekeur van de leraar, die zij toevallig hebben getroffen, zijn overgeleverd, als er niet enige vorm van externe toetsing zou bestaan. Het waarborgt voor de leerlingen hun gelijke kansen op het behalen van het diploma. De vraag, die dan overblijft, is op welke wijze die toetsing het beste zou kunnen plaats vinden.

Er van uitgaande dus dat wij een toetsing aan het einde van het onderwijsproces zinvol vinden, moeten we allereerst vaststellen dat de doelstellingen van het eindexamen nooit tegen die van het geschiedenisonderwijs mogen ingaan. Integendeel zij moeten in het verlengde daarvan liggen.

Over de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs is de laatste 8 jaren veel gediscussieerd. In 1967 verscheen het doelstellingsrapport van de V.G.N.. Met zeer geringe deelname tot stand gekomen — slechts eenderde van de geschiedenisleraren is lid van de V.G.N. — ontmoette dit rapport ook nog van verschillende kanten kritiek. Volgens Verschoor (in *Kleio* 8e jrg. 1967, nr. 10) en Fontaine (in *Kleio* 11e jrg. 1970, nr. 9) is er in het rapport nauwelijks sprake van doelstellingen, die specifiek zijn voor het vak geschiedenis. Men heeft slechts de algemene onderwijsdoelstellingen proberen toe te passen op het geschiedenisonderwijs. In een overzicht van dertien jaar discussie in *Kleio* over de doelstellingen komt van der Werff (in *Kleio* 14e jrg. 1973, nr. 10, blz. 432 t/m 439) tot de conclusie, dat er onder de verschillende medewerkers aan *Kleio* een vrijwel eensluidende opvatting over de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs bestaat namelijk: "het geschiedenisonderwijs moet de leerlingen helpen zelf hun plaats te vinden

in de historisch gegroeide wereld waarin zij staan; confrontatie met de mens uit het verleden en zijn problemen kan daartoe een middel zijn".

In het doelstellingenrapport van de V.G.N. wordt deze doelstelling geconcretiseerd in het bijbrengen van kennis, inzicht en vaardigheden. De Eindexamencommissie heeft later vooral de aandacht gevestigd op een specifiek historische vaardigheid nl. het kunnen denken in de categorie van de tijd. Fontaine en van der Meulen met name hebben in verschillende bijdragen aan *Kleio* de doelstellingen met behulp van de taxonomie van Bloom opnieuw proberen te formuleren en nader uit te werken.

Het is ons sinds 1967 wel gebleken, dat het formuleren van doelstellingen geen eenvoudige zaak is. Van sommige doelstellingen is uit onderzoek gebleken, dat zij in de praktijk niet nagestreefd worden. Er is dan ook meermalen op aangedrongen om na te gaan of deze doelstellingen wel geoperationaliseerd kunnen worden. Blijkt dat niet te kunnen, dan moeten we dergelijke doelstellingen laten vallen. Het is dus zeer reëel rekening te houden met het feit, dat we onze doelstellingen slechts met moeite kunnen formuleren en dat we er ook steeds mee bezig zullen moeten blijven. Het is daarom noodzakelijk, dat de discussie over de doelstellingen aan de gang gehouden wordt. Ook bij het eindexamen moeten we ons dat voor ogen houden. De afsluitingsvorm van ons onderwijs moet creatief zijn t.a.v. de voortgang van de doelstellingendiscussie. Vanuit dit oogpunt is het zeer gevaarlijk om het geschiedenisonderwijs met een centraal schriftelijk eindexamen te toetsen. Dit zou de voortgang van de doelstellingendiscussie kunnen blokkeren.

In het verleden stond bij het eindexamen het toetsen van kennis steeds centraal. Dat was ook geen wonder, want dat is het eenvoudigst te meten. Het meten van inzicht en vaardigheden geeft grotere problemen, terwijl testen van waarden buitengewoon moeilijk blijkt. Bij het zien van de experimentele toetsen, die de CEGES ons voorlegt, krijgen we niet de indruk, dat er veel is veranderd. De doelstellingen lijken vrijwel geen rol te spelen. Het is ook nu weer vooral de kennis, die getoetst wordt. Misschien wordt er met de andere doelstellingen niet geëxperimenteerd, omdat men bang is voor slechte eindexamenresultaten. Nu is het bijvoorbeeld geen eenvoudige opgave om te meten of we de leerlingen kunnen helpen bij het kiezen van hun eigen houding t.o.v. de wereld. Maar dat mag niet betekenen, zegt ook van der Werff terecht (in *Kleio* 14e jrg. 1973, nr. 10, blz. 439), dat we er maar van af moeten zien en dat onze beoordeling zich slechts zal richten op kennis, inzicht en vaardigheden. Dat zou in strijd zijn met de algemeen aanvaarde doelstelling, die uit alle discussies naar voren komt, en met de eerder genoemde behoefte die er in ons onderwijs bestaat.

In het doelstellingenrapport wordt gesproken over de plaats van geschiedenis in het voortgezet onderwijs als geheel. We vragen ons af, of dit hier niet de rol speelt van een methodische façade zonder enige specifiserende consequentie voor het vak geschiedenis. Een specifieke taak voor het vak geschiedenis in het voortgezet onderwijs vereist een specifieke afsluiting en toetsing.

Een centraal schriftelijk eindexamen betekent een laatste momentopname in het onderwijsproces. En wat ook de waarde van een momentopname is, deze kan in ieder geval nooit recht doen aan het proceskarakter, dat het geschiedenisonderwijs in zo grote mate kenmerkt.

IV. Profiel van een oplossing

"Die Einheit von Erkenntnis und Interesse bewährt sich in einer Dialektik, die aus den geschichtlichen Spuren des unterdrückten Dialogs das Unterdrückte rekonstruiert".

J. Habermas: Technik und Wissenschaft als "Ideologie".

Frankfurt a.M. 1968, p. 164.

Onze weg voerde terug van een eenzijdige oplossing (schriftelijk eindexamen) naar een probleemstelling.

Van deze probleemstelling werken we nu in de richting van een meer omvattende oplossing.

Een tussenstap is daarbij het opstellen van criteria, waaraan alternatieve oplossingen kunnen worden getoetst.

Zonder deze tussenstap dreigt het gevaar van impliciete oordeelsvorming bij de definitieve keuze. Door criteria te ontwikkelen, al is het maar schetsmatig, verplaatst men het terrein van de discussie a.h.w. een verdieping lager: naar het niveau van motieven en waarderingsen.

Uiteindelijk criterium zou de mate moeten zijn, waarin het geschiedenisonderwijs zelf de leraren en leerlingen helpt hun eigen bijdragen te leveren aan de geschiedenis, d.w.z. aan de toekomst.

Bij onderstaande criteria wordt uitgegaan van een ontwikkeling van onze cultuur als leerproces. Een afsluitende beoordeling van het geschiedenisonderwijs kan aan een dergelijk proces bijdragen, wanneer het voldoet aan de volgende maatstaven: (1) objectiviteit en gelijkheid; (2) creativiteit en vrijheid; (3) effectiviteit en openheid.

(1) objectiviteit en gelijkheid

Beide criteria hebben iets met het waarheidsgehalte te maken, met eerlijkheid en rechtvaardigheid. De afsluiting van het geschiedenisonderwijs zou zo moeten zijn, dat er niet met twee maten wordt gemeten. Het toewerken naar zo'n afsluiting zou tot gevolg moeten hebben dat men 'n houding van waarachtigheid ontwikkelt. Dit geldt zowel voor leerlingen als voor docenten.

Objectiviteit en gelijkheid vormen elkaars tegenpolen: objectiviteit eist, dat men zich richt naar het object. Met de verscheidenheid van de objecten neemt de verscheidenheid van de benaderingswijzen toe. Gelijkheid eist, dat men zich richt op elkaar: hoe minder verschil in benaderingswijzen, des te minder ongelijkheid. Louter gelijkheid betekent vernietiging van objectiviteit, evenals louter objectiviteit iedere gelijkheid vernietigt.

Beide criteria komen in een vruchtbare wisselwerking met elkaar te staan, indien men z'n gelijkheids-eisen vooral betrekking laat hebben op de "methode", op de "wijze", waarop men zijn historische inzichten verantwoordt. "De objectiviteitseis zou dan vooral betrekking moeten hebben op het zich richten naar elkaar, 't luisteren, het historische "gesprek".

Methodische eisen zijn bv. het raadplegen van informatie-bronnen uit verschillende "richtingen", het duidelijk aangeven, waar men citeert of parafraseert enz. Inhoudelijke eisen, welke vooral in een gesprek tot uiting komen, zijn bv. de affiniteit, die men met 'n bepaald onderwerp heeft; ervaring die men met historische gegevens heeft gehad. Een werkelijke verhouding tot het Romaans of tot de levensvisie van Camus laat zich niet in gelijkvormige expressie vangen. Intersubjectiviteit, in de vorm van 'n gesprek of briefwisseling e.d., is hier 'n minimale garantie voor objectiviteit.

(2) Creativiteit en vrijheid

Afsluiting van een schoolcarrière is niet alleen 'n juridische aangelegenheid, welke gelijke rechten voor gelijke betrokkenen eist. Het is ook het sluitstuk van een pedagogische ontwikkeling. Als het goed is, heeft de kandidaat 'n steeds groter aandeel in de verantwoordelijkheid voor zijn studie en vorming leren dragen. Hij of zij heeft daarbij 'n eigen werkstijl en 'n eigen kijk verworven.

Binnen de gemeenschappelijk te stellen eisen van controleerbaarheid en consistentie dient de mogelijkheid tot eigen ontplooiing ruimschoots toegemeten te worden.

Persoonlijke betrokkenheid bij vormgeving en inhoudelijke verwerking is pedagogisch vruchtbaarder dan vormdressuur en inhoudplanning. Een probleemstelling die perspectieven opent is daarbij van meer belang dan 'n perfecte training in de antwoorden, voor zover ze pasklaar liggen opgeslagen.

Dit geldt niet alleen voor de betrokken leerlingen, maar ook voor de leraren. Geen pedagogie zonder zelf-ontwikkeling. Een afsluiting, welke niet ook de docent zou uitnodigen ieder jaar de kwaliteit van zijn onderwijs, met name het pedagogische gehalte daarvan, te verbeteren, zou alleen daarom reeds te veroordelen zijn. Een dergelijke verbetering meet men vermoedelijk niet in percentages achten en negens

(3) Effectiviteit en openheid

In de Contourennota wordt het onderwijs uitdrukkelijk getekend als 'n open systeem: d.w.z. niet alleen de wegen tot het doel, ook de doelstellingen zelf zijn voortdurend in ontwikkeling.

De afsluiting van het geschiedenisonderwijs moet daarom niet alleen het karakter hebben van "vertaling" van de huidige doelstellingen, maar ook van "aanduiding" van de richting, waarin dit onderwijs zelf zich ontwikkelt. Het is niet onmogelijk, dat daarbij de plaats en de functie, die het geschiedenisonderwijs binnen het voortgezet onderwijs als geheel heeft, gaat veranderen: tegen de toenemende specialisatie in andere vakken kan de geschiedenis als vak 'n integrerende rol gaan spelen. Waar andere vakken standaardiseren, zou geschiedenis juist speelruimte moeten creëren. Men raakt hier aan het voortbestaan van onze cultuur als leerproces: werkelijk leren kan men alleen in een open systeem, waarbinnen antwoorden mogelijk zijn, welke principieel onvoorspelbaar zijn.

In de beoefening van de geschiedenis maakt een cultuur zich bewust van haar dynamisch karakter. Bewustzijn ontstaat alleen in persoonlijke ontplooiing. Persoonlijke ontplooiing wordt alleen getoetst in sociale activiteit. Een oplossing die aan dit inter-persoonlijke en dynamische karakter geen recht doet, miskent iets wezenlijks in het verschijnsel geschiedenis. Typisch kenmerk van de hierboven geschetste criteria is, dat ze niet alleen een registrerende, maar ook een stimulerende functie aan de afsluiting toekennen. De lamp dient niet alleen gevuld te zijn, maar ook te branden!

V. Keuze Alternatief

"Was ist erquicklicher als Licht?" fragte jener. "Das Gespräch", antwortete dieser. (Goethe, Das Märchen)

Tegen de achtergrond van de hiervóór geformuleerde probleemstelling en profiel van een oplossing kan een schema van mogelijkheden worden geplaatst.

Daartoe breiden we eerst het overzicht van mogelijkheden, dat de Commissie Eindexamen Geschiedenis in 1970 bracht, op 'n aantal punten uit(!). De 6 genoemde criteria geven dan de richting aan, waar de mogelijkheden voor ons vak het gunstigst zijn (2). Daarna trachten we het experiment in die richting om te vormen (3), om tenslotte in het schoolonderzoek de organisatorische mogelijkheden aan te geven voor 'n praktische uitvoering hiervan (4).

(1) Schema van mogelijkheden

In 1970 stelde de Eindexamencommissie van de VGN in haar eindrapport 3 reeksen op van mogelijkheden:

naar medium: schriftelijk-mondeling;

naar radius: centraal-regionaal-lokaal;

naar vraagvorm: open-gesloten.

Langs de weg van de eliminatie werd uit het bestaande eindexamenprogramma datgene opzijgezet, wat zeker niet voor gesloten vraagvorm, voor schriftelijk in aanmerking kwam. Mondelinge toetsing wordt in ieder geval noodzakelijk geacht.

Een experiment zou moeten uitmaken, in hoeverre open en gesloten vraagstellingen in bruikbaarheid verschillen.

Dit schema van mogelijkheden is zeker vatbaar voor uitbreiding.

Bovendien zijn de reeksen meer op te vatten als 'n schaalverdeling met ononderbroken overgangen (continuum, spectrum), dan als losse elementen naast elkaar.

In de sfeer van 't medium of de uitdrukkingswijze zijn er beslist meer vormen om te laten zien, dat je je met vrucht beziggehouden hebt met geschiedenis! , minder dan schriftelijk, meer lijkend op 't hanteren van 'n drukknop-systeem, is multiple choice. Dit noemen we daarom digitaal. Meer dan alleen maar schriftelijk en mondeling is: handvaardig, actief, expressief.

Wie 'n situatie uit 't Wener Congres of de slaven-tochten weet te spelen, geeft daarmee blijk zich zeer wel met die situatie bezig gehouden te hebben. In het eindexamenprogramma staan kennis en inzicht geenszins als louter intellectuele verworvenheden gedefiniëerd. De mogelijkheden binnen de sfeer van 't medium of de presentatie van de studieresultaten geven dus de volgende reeks te zien:

digitaal — schriftelijk — mondeling — handvaardig — expressief. Het verschil van zo'n reeks is, dat men er dingen in kan voegen: het stimuleert de creativiteit.

In de sfeer van de radius of reikwijdte is ook 'n schaal van overgangen op te stellen:

landelijk — provinciaal — regionaal — lokaal — sektiegewijs — individueel.

Er is 'n toenemende aandacht voor de lokale en regionale diversiteit als tegenwicht tegen de centraliserende uniformiteit, pluriforme cultuur tegen mono-cultuur. Voor een beoordeling van de mogelijkheden is dan een diversiteit in reikwijdte geboden.

Tenslotte zijn er niet alleen open vragen en gesloten vragen. Ook hier zijn allerlei vormen mogelijk met gradaties van vrijheid, gradaties van inhoud: Gaat het om "inleven", om "eigen mening", om "weergave van verschillende visies"; "interpretatie van bronnen"; om feitenkennis of oordeelsvermogen. De vraag: maak 'n overzicht is niet open en niet gesloten, of beide. Ook hier is dus 'n reeks mogelijk.

gesloten vragen — gekwalificeerde vragen — open vragen — ontwikkelende vragen (opdracht om vraagstellingen te genereren).

(2) Richting van Keuze

Het is duidelijk, dat een leerling die ten aanzien van een historisch probleem 4 vragen mag formuleren, meer kans krijgt zijn historisch bewustzijn te tonen, dan een leerling, die uit 4 antwoorden er één mag kiezen.

Door het schema van mogelijkheden op te vatten als een zich naar drie kanten – continu – uitstrekkend veld, krijgen we meer kans, de mogelijkheden af te stemmen op de criteria, die we hebben opgesteld. We laten ons daarbij bewust niet leiden door de wijze, waarop het eindexamenprogramma in onderdelen is opgedeeld. Bijzondere onderwerpen zijn evenzeer voor klassikale behandeling vatbaar als de laatste 50 jaar individuele verwerking eist. In het eindexamenprogramma zelf worden de vraagvorm en het medium niet dwingend gedefinieerd.

Bij de eindexamencommissie is er maar één criterium uitdrukkelijk gehanteerd: "de eerlijke kans voor de kandidaat". Dit criterium is niet specifiek voor de beoefening van geschiedenis. Ons uitgangspunt is veeleer: "de eerlijke kans voor de geschiedenis": – voor de kandidaat om zijn historisch bewustzijn en handelen tot zijn recht te laten komen, voor de leraar, om zijn geschiedenisonderwijs in ontwikkeling te laten blijven, voor het vak, om zijn rol in de cultuur te kunnen blijven uitoefenen: specifiek voor geschiedenis is zijn dynamisch karakter (zijn voortgang in de tijd), zijn openheid (principiële onvoorspelbaarheid van de toekomst) en zijn biografische kern.

(het individuele mensenleven is tegelijk vertrekpunt en culminatiepunt van historisch bewustzijn: van de natuur kunnen we nog denken, dat ze buiten ons om gaat, – geschiedenis daarentegen "maken we mee").

Deze specifieke kenmerken van geschiedenis zijn ook in de voorgestelde criteria tot uitdrukking gebracht. Kort samen gevat: de afsluiting van het geschiedenis-onderwijs moet zelf de kenmerken van de geschiedenis dragen: biografisch, open, dynamisch.

Toegepast op het schema van mogelijkheden betekent dit op 't punt van vraagvorm 'n oriëntatie in de richting van open vragen; op 't punt van radius in de richting van regionaal-lokaal; op 't punt van medium in de richting van mondeling-expressief. Digitaal, centraal (landelijk) en gesloten zijn in deze waardeschaal duidelijk minimale grensvormen. Zij zullen in het geschiedenisonderwijs tot en met de afsluiting allicht 'n functie hebben, maar deze functie zal niet centraal mogen zijn als men het specifieke van het geschiedenisonderwijs centraal wil stellen. Dit zou betekenen, dat men de uitkomsten van een Centraal-Digitaal en Schriftelijk-Eindexamen zou moeten weten: digitaal minder waard dan schriftelijk, centraal minder waard dan regionaal of plaatselijk.

De uitslag van zo'n examen zou dan ook niet op gelijke voet met de uitslag van 'n schoolonderzoek mogen worden gemiddeld. De behoefte aan een examen komt niet zozeer voort uit een behoefte aan juridische uniformiteit, zoals we zagen, maar uit een behoefte aan 'n referentiekader voor 't werk in de klas, zowel omwille van de "evalualiteit" v/h onderwijs als van de rechtszekerheid van de leerling".

Het is niet in te zien dat landelijke uniformiteit de meest effectieve vorm is om in deze maatschappelijke en professionele behoefte te voorzien.

(3) Experiment ombuigen

(a) Het lopende CEGES-experiment mist twee belangrijke voorwaarden voor zijn evaluatie. 1 nl. een vergelijking met parallelle- andersoortige afsluitingen en 2 van te voren vastgestelde criteria ter beoordeling van zijn resultaten.

Op basis van bovengenoemde criteria zijn andere afsluitingsvormen als vergelijkingsmateriaal aan het experiment toe te voegen: in verschillende variaties wat betreft radius of spreiding, medium en vraagvorm.

Praktisch komt dit waarschijnlijk neer op 'n paar experimenten met regionale en lokale spreiding, met schriftelijke, mondelinge en non-verbale uitdrukkingsmogelijkheden, met gekwalificeerd open,- vrije open,- open-produktieve vragen.

De voorbereiding van deze experimenten zou lokaal, resp. regionaal kunnen geschieden. (b) Er is natuurlijk ook 'n andere mogelijkheid: het schoolonderzoek bruikbaar maken als vergelijkingsproces naast het CEGES-experiment. Binnen het schoolonderzoek zijn alle uitdrukkingsmiddelen en vraagvormen mogelijk; het staat de deelnemers aan het schoolonderzoek vrij zich lokaal, regionaal of zelfs landelijk met elkaar te verstaan op 't punt van vorm en inhoud.

'n Deelneming aan landelijke, regionale of lokale samenwerking bij de voorbereiding van dit schoolonderzoek, bij de opstelling van de criteria, bij de evaluatie van de resultaten kan 'n macht aan objectiverend vergelijkingsmateriaal leveren, waarmee dan het C.E.G.E.S.-experiment kan worden getoetst. Een dergelijke deelneming dient niet 't karakter te hebben van 'n besluitvorming, maar van uitwisseling. De programma's van schoolonderzoeken die nu jaar in jaar uit bij de inspecteurs worden ingeleverd, zijn dood archiefmateriaal; een periodiek uitwisselen van programma's, doelstellingen, vormen, vondsten, ervaringen, kan een enorme stimulans betekenen voor de ontwikkeling van ons onderwijs, zonder dat de eigen identiteit van leraar, leerling, sectie, stad of streek daarin verloren gaat. Uiteraard zou dit "opengebroken" schoolonderzoek eerst als experiment, op vrijwillige basis, moeten worden beproefd, vóórdat het eventueel als alternatief voor het voorgenomen Centraal-Digitaal en Schriftelijk Eindexamen wordt ingevoerd.

Met hooguit 3 vergaderingen per jaar, — naar keuze landelijk, regionaal of lokaal, zou meer vruchtbare cohesie in het nederlandse geschiedenis onderwijs worden bereikt voor minder geld, dan met 6 weken minimaal werken voor 'n duur Centraal-Digitaal-Schriftelijk Examen.

Paradoxaal genoeg, kan een Centraal Digitaal Schriftelijk examen nooit meer dan een marginale functie hebben in didaktische en pedagogische ontwikkeling van het geschiedenisonderwijs, terwijl een gedecentraliseerd veelvormingschoolonderzoek daarbij een centrale functie kan verkrijgen.

Dr. P. van der Meulen

KANTTEKENINGEN BIJ: HET CENTRAAL SCHRIFTELIJK EINDEXAMEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING: OPLOSSING ZONDER PROBLEEMSTELLING, PROBLEMEN RONDOM EEN "OPLOSSING"

1. Het uitgangspunt van het artikel vormt hetgeen in de "Structuurnota" wordt gezegd over de ontwikkeling en vernieuwing van het onderwijs. De minister onderscheidt namelijk het ontwikkelings- en vernieuwings (innovatie) werk in vier fasen:

a. Voorbereiding; b. uitvoering; c. geleidelijke verspreiding; d. verspreiding op grote schaal; en deze begrippen worden nu, enigszins "verfijnd", door de schrijvers van het artikel gebezigd als eisen die aan het werk van de CEGES kunnen worden gesteld, als criteria aan de hand waarvan het dient te worden beoordeeld.

"Het is de moeite waard dit experiment en de wijze waarop het is voorbereid te toetsen aan de procedure, die de minister in zijn structuurnota gewenst of zelfs geboden acht". En voorts "Bij de opbouw van dit artikel volgen we het schema van de structuurnota, zoals dit door ons is aangevuld".

Wij menen dat door de keuze van deze criteria en de compositie van het artikel, in overeenstemming daarmee, de schrijvers tot een scheve voorstelling van zaken en onjuiste conclusies moeten komen. De CEGES immers is, in tegenstelling bijvoorbeeld tot de eindexamenexperimentencommissies voor aardrijkskunde en biologie, geen innovatie- maar een onderzoekcommissie. Zou het anders zijn dan zou geen van de huidige leden tot de commissie zijn toegetreden. Het werk van onze commissie mag dus niet beoordeeld worden volgens de eisen die Van Kemenade aan innovatiewerk stelt (hoe men deze eisen ook uit- of aankleedt) maar dient gemeten te worden aan maatstaven die men voor dit soort researchwerk dient aan te leggen. Het onderzoek dat aan de CEGES is opgedragen vindt men in alle handboeken voor methodologie vermeld onder de namen van descriptief en exploratief onderzoek. De criteria die daarvoor gelden zijn vanzelfsprekend totaal andere dan die waaraan innovatiewerk moet worden beoordeeld. Wij ontkennen niet dat het werk van de commissie, wanneer het aan deze maatstaven gemeten wordt, lang niet volmaakt is, maar wij zijn wel van oordeel dat het toch dáárnaar beoordeeld dient te worden, wil men tot rechtvaardige conclusies komen. De door de minister genoemde fasen — dat ziet men reeds bij oppervlakkige lezing — hebben betrekking op totaal andere zaken.

2. Kan ik mij dus ontslagen achten van het pogen verkeerde conclusies die de schrijvers als gevolg van hun onjuiste premissen hebben getrokken, recht te zetten, op enkele andere uitspraken wil ik graag nog enig commentaar leveren.

De auteurs schrijven (in: Het ontstaan en de eerste werkzaamheden van de CEGES) dat aan deze commissie een suggestieve opdracht is gegeven (nl. het beantwoorden van de vraag of de mogelijkheid bestaat tot een centraal schriftelijk examen te komen) en dat de commissie voorts, omdat slechts deze vraag werd gesteld, alleen maar kon zeggen of een centraal schriftelijk examen kon of niet kon. Maar zo heeft de CEGES haar taak nooit verstaan. Suggestief is de vraag om te beginnen niet in die zin dat hij het gewenste antwoord al in zich besloten zou hebben. De auteurs zullen wellicht bedoelen dat hij slechts ruimte laat voor een te nauw begrensde taak. Maar of dit zo is hangt af van de kwestie of men het met hun eens is dat er alleen maar met ja of nee geantwoord kan worden. De commissie is het daar niet mee eens; waarom kan men niet zeggen: "nee, tenzij..." of: "ja, indien..." en waarom zou men dan na tenzij of indien niet het belangrijkste deel van het eindadvies kunnen laten volgen door het formuleren van voorwaarden, het doen van suggesties of het opsommen van kwesties die eerst nog nader onderzocht dienen te worden? Zonder aanspraak te maken op de gave der profetie durf ik nu al te voorspellen dat het eindadvies van de CEGES in deze vorm zal worden gegeven. Nee, een suggestieve opdracht is ons niet gegeven. Maar wel een onduidelijke. Want wat moet men nu precies verstaan onder "mogelijkheid"? Wij hebben de opdracht zo geïnterpreteerd dat wij ons vooral zouden moeten afvragen of de door ons te geven gecoördineerde proefwerken zowel vanuit het vak gezien verantwoord mochten heten als adequaat zouden zijn aan het niveau van de Mavo, Havo- en Vwo kandidaten. Wij hebben dus "Fachgerecht und Kindgemäß" te werk trachten te gaan als men tenminste eindexamenkandidaten nog kinderen zou mogen noemen.

Wanneer de auteurs van het artikel (in *Keuze Alternatief*, sub 2) stellen:

Bij de eindexamencommissie is er maar één criterium uitdrukkelijk gehanteerd: "de eerlijke kans voor de kandidaat", moet deze uitspraak dan ook op een misverstand berusten. Wij hanteren hiernaast evenzeer het uitgangspunt van de schrijvers van het

artikel: "de eerlijke kans voor de geschiedenis". Het verschil tussen hen en ons is misschien dat zij aan dat laatste criterium de voorrang geven ("Ons uitgangspunt is veeleer") en wij de beide criteria gelijkwaardig achten. Met andere woorden wij trachten alle vragen die wij stellen nu al gelijkkelijk te meten aan de eisen die het vak stelt en aan die van de pedagogiek en de didactiek, terwijl ons eindoordeel of een centraal schriftelijk eindexamen mogelijk is eveneens in het licht van deze criteria zal worden gegeven. Dat betekent dus concreet dat bijvoorbeeld de vraag of een centraal schriftelijk eindexamen de "status" van het vak zou verhogen niet in onze overwegingen zal worden betrokken en dat bij het beoordelen van de geschiktheid van meerkeuzevragen niet het argument zal worden aangevoerd dat ze voor de leraar zo gemakkelijk zijn om na te kijken.

Hieruit kan men, voor het overige, ook afleiden dat de commissie het geheel eens zal zijn (en altijd geweest is) met de uitspraak van de scribenten dat de doelstellingen van het eindexamen nooit mogen ingaan tegen die van het geschiedenisonderwijs, maar dat zij, integendeel, in het verlengde ervan moeten liggen (sub. II).

Van doelstellingen gesproken: Ik neem aan dat wanneer (sub III) gesteld wordt dat men doelstellingen die niet geoperationaliseerd kunnen worden, moet laten vervallen, de schrijvers een opvatting citeren die zij niet delen. Persoonlijk doe ik dat ook niet, ik geloof integendeel dat de meest waardevolle doelstellingen niet alleen nu nog niet geoperationaliseerd zijn, maar dat ook voorlopig niet zullen worden. Hoe lager de doelstellingen liggen op de schaal van Bloom, hoe gemakkelijker zij geoperationaliseerd en dus ook geëvalueerd kunnen worden. De neiging zal dus *zowel bij schriftelijke als bij mondelinge toetsing* bestaan vooral de doelstellingen die op de laagste categorie, die van de kennis, betrekking hebben te beoordelen. Maar ik herhaal: dat geldt zowel voor het schriftelijk als voor het mondeling. Het is echter, naar mijn mening, een van de merkwaardigste uitkomsten van de tot nu toe door ons verrichte analyse van mondelinge en schriftelijke examens dat van de schriftelijk gestelde vragen verhoudingsgewijs meer vragen (meer dan de helft) onder de tweede categorie (begrip) van Bloom ressorteerden dan van de mondeling gestelde. Wanneer de auteurs dan ook in de voorlaatste alinea van III schrijven (van de CEGES-toetsen): "Het is ook nu weer vooral de kennis die getoetst wordt", vraag ik me af waar die uitspraak op berust.

Ik ben het verder volkomen eens met het kwartet dat we niet, omdat de "hogere" doelstellingen zo veel moeilijker te toetsen zijn dan de "lagere", daar maar vanaf moeten zien. In principe moeten we dat niet. Maar er rijst voor de CEGES dan toch wel de vraag of, gesteld al dat het mogelijk zou zijn om bijvoorbeeld het kunnen maken van een analyse, het kunnen geven van een synthese etc. adequaat te evalueren, zij niet, door te doen wat tot nu toe, voorzover mij bekend, hoogstens als onzeker experiment nog maar sporadisch beproefd is, toch in plaats van een onderzoek- een innovatiecommissie zou worden. En hoezeer ik *deze* innovatie persoonlijk ook zou toejuichen, zij behoort meer tot de taak, als men een organisatorische werkverdeling zou willen nastreven, van de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting (C.M.L.G.S.) dan tot die van de CEGES. Pas wanneer dit in het onderwijs zou zijn gerealiseerd, zou het in het eindexamen kunnen worden geëvalueerd.

De scribenten hebben immers terecht opgemerkt dat de doelstellingen van het eindexamen in het verlengde van die van het geschiedenisonderwijs moeten liggen.

Wanneer in sub II wordt opgemerkt dat de CEGES er niet in geslaagd is "Objectieve studietoetsen" te ontwerpen en dat ook nooit kan, dan kan ik alleen antwoorden dat de CEGES dat nooit geprobeerd heeft en nimmer die pretentie zal hebben. Ten hoogste kan zij, door commissoriaal te werken en te overleggen wat meer "intersubjectieve" toetsen

maken (als dat barbarisme geoorloofd is), dan bij het mondeling examen nu eenmaal mogelijk is.

Wanneer in sub III gesteld wordt dat het zeer gevaarlijk is om het geschiedenisonderwijs met een centraal schriftelijk eindexamen te toetsen omdat dit de voortgang van de doelstellingendiscussie zou kunnen blokkeren dan moet ik zeggen dat het tegenovergestelde mij waarschijnlijker lijkt. Als alle leraren geconfronteerd zouden worden met eenzelfde stel opgaven dan zou naar aanleiding daarvan, mijns inziens, veel gemakkelijker een algemene discussie op gang komen over vragen als: "Willen we nu in concreto deze kant met ons onderwijs op", en "Als we hier bezwaar tegen hebben wat willen we dan en waarom willen we dat?". Ik zeg natuurlijk niet dat de voorstanders van een centraal schriftelijk examen zich dit tot doel gesteld hebben maar acht het wel waarschijnlijk dat de tegenstanders het als een geluk bij een ongeluk zouden kunnen begroeten.

Ik heb het ten zeerste gewaardeerd dat de auteurs ons het "Profiel van een oplossing" hebben geboden. Tot nu toe heeft men zich meestal beperkt tot het uitspreken van twijfel of instemming, hier krijgen we voor het eerst een soort "tegenbegroting". Tot mijn spijt evenwel kan ik mij er (nog) niet over uitspreken: wat de auteurs voor ogen staat, is mij niet geheel helder. Kan dat het gevolg zijn van het feit dat zij hun maatstaven hebben gepaard, maar dat de partners niet geheel bij elkaar schijnen te passen? Zouden zij dit gedeelte t.z.t. nog eens wat nader kunnen uitwerken?

Wanneer onder V wordt gesteld dat er meer vormen zijn dan alleen maar mondeling en schriftelijk om te laten zien dat je je met vrucht hebt bezig gehouden met geschiedenis, bijvoorbeeld: digitaal, handvaardig, expressief, dan is dat in het algemeen in theorie juist. Maar ik heb ten eerste bezwaar tegen de hier gebezigde categorieën: men kan een multiple choice toets niet bestempelen als een digitaal- oftewel vingervardigheidsexamen, het gaat hier niet om vingervardigheid, die is er nauwelijks voor nodig, maar om het doen van de juiste keuze, en die dient te berusten op bijvoorbeeld kennis of begrip. Anders zou men een mondeling examen tongspiertoets kunnen noemen of een schriftelijk proefwerk inkt-distributieexamen. Dan vraag ik me verder af of mondeling en schriftelijk niet onder de categorie expressief vallen en of digitaal (als je dat woord dan toch zou willen gebruiken) geen deel uitmaakt van de handvaardigheid.

En ten tweede zie ik vooralsnog geen mogelijkheid om op deze wijze eindexamens af te nemen; het voorbeeld van het rollenspel acht ik weinig overtuigend. Maar misschien zal straks de hoogste niveaugroep voor geschiedenis op de middenschool op deze manier collectief eindexamen afleggen: tijdens het zelfde examen zal dan misschien ook die kandidaat een hoog cijfer voor meetkunde behalen die in antwoord op de vraag een definitie van een cirkel te geven digitaal een kringetje in de lucht zal maken. Allemaal gekheid? Ja, maar ik moet eerlijk bekennen daartoe gedreven te worden omdat mij bij het lezen van dit gedeelte telkens de vraag beкроop: houden ze ons nu voor de gek of niet? Als dat zo is dan gun ik hun het genoeg van harte, mij althans er in te hebben laten lopen!

Hun suggesties het schoolonderzoek te verbeteren zijn, dunkt me, en dit tenslotte, stellig het overwegen waard.

3. Ik ben er mij van bewust dat bovenstaande losse opmerkingen niet meer waren dan een voorlopige reactie. Maar zelfs daarbij overviel me het gevoel dat de auteurs met hun

artikel niet zozeer hebben beoogd een discussie op gang te brengen als veeleer een rekwisitoor te houden: boze bedoelingen en schuldige nalatigheid in een onbarmhartig licht te plaatsen. Dat dit zo is wordt al waarschijnlijk door één woord dat zij in het begin van hun artikel gebruiken, een woord dat hun mogelijk ontglipt is. Ik bedoel het woord: ontmaskeren. Onder I Inleiding, lezen we namelijk: „Naar dit schema” (het schema dus dat de structuurnota aangeeft voor ontwikkelings- en vernieuwingswerk) „trachten we eerst de voorgeschiedenis van het C.E.G.E.S. experiment te ontmaskeren”. Ze trachten dus niet de voorgeschiedenis te schrijven, te behandelen of na te gaan, maar „te ontmaskeren”. Nu past naar mijn mening hier het verbum niet bij het substantief: geschiedenis ontmasker je niet. Je ontmaskert schurken. En dat proberen de auteurs in hun artikel, dat het karakter draagt van een openbare aanklacht, dan ook consequent te doen. Wel onderscheiden ze *verschillende soorten* schurken: schurken van de eerste graad en schurken van de tweede graad. De schurken van de eerste graad zijn de echte, de onvervalste. Zij beramen de misdaden en voeren ze met sluwe berekening uit. De schurken van de tweede graad doen dat niet maar maken door hun angstvalligheid, zorgeloosheid en nalatigheid de misdaad mogelijk. Schurken van de eerste graad zijn zeer intelligent, schurken van de tweede graad opvallend dom. De eerste graads schurken bevolken vooral het ministerie van O. en W. Glashard en ijskoud vermoorden ze, volgens een soort salami-tactiek, geleidelijk alles wat in het onderwijs nog levend, levensvatbaar en levenwekkend is. De plannen voor de “Endlösung” liggen vermoedelijk al in hun bureauladen gereed, uitgewerkt tot in de kleinste details. De schurken van de tweede graad zijn de V.G.N. leden die terecht zijn gekomen in het bestuur, de doelstellingencommissie en de eindexamencommissie. De gewone leden zijn veel beter: die geven in telefonades en in vergaderingen van hun verontrusting blijk en trachten voortdurend het bestuur en de commissies te bewegen een moediger en slagvaardiger beleid te voeren. Maar het is boter aan de galg gesmeerd, de bestuursleden blijven maar passief en “angstig verdere oekasen van het ministerie afwachten”.

Het is duidelijk een stelletje stumperds en zielige bangebroeken. Je ziet ze al bij elkaar zitten, het hoofd bij voorbaat tussen de schouders getrokken: “wat zal de volgende oekase (een trouvaille!) nu weer brengen?” De leden van de doelstellingencommissie zijn eigenlijk, als je het goed leest, meer dom dan slecht. Ze zijn namelijk zo stupide dat zij toen zij, zo ongeveer als eersten in den lande, met het stugge en ingewikkelde doelstellingenprobleem begonnen te worstelen, niet eens begrepen hebben wat voor de schrijvers van het artikel nu op grond van verdere ontwikkelingen zo helder als glas is. Niet dat de schrijvers dat *zelf* hebben uitgedacht; ze citeren Verschoor en Fontaine (bien étonnés de se trouver ensemble), die deze opmerking op hun beurt weer hadden ontleend aan enkele leden van de doelstellingencommissie zelf. (Noch Verschoor noch Fontaine pretendeerden in dit opzicht originaliteit). Dat de auteurs van het artikel dit laatste er niet bij hebben vermeld is overigens begrijpelijk genoeg, in een rekwisitoor immers behoeft de schuld van een aangeklaagde niet te worden verkleind. Vergeleken met de doelstellingencommissie heeft de eindexamencommissie van de V.G.N. het wel heel bont gemaakt. Dat ook deze commissie uiterst onbekwaam is geweest (“ze was alleen maar tot haastig knutselwerk in staat”) zal niemand verbazen, het is zo langzamerhand wel duidelijk dat de V.G.N. dit soort commissies met uitsluitend oerdomme lieden pleegt te bemannen; erger is al dat zij prematuur collaboreerde met het ministerie. (“De V.G.N. bestuurders . . . bleven angstig verdere oekases van het ministerie afwachten, terwijl de V.G.N. eindexamencommissie al helemaal in de richting van een experiment met een schriftelijk examen geschiedenis zat te werken.”). De eindexamencommissie, het staat vast, was “plus

dirigeant que les dirigistes". Maar het allerergste komt nog. Het is door het onderzoek van de schrijvers namelijk onomstotelijk komen vast te staan dat tot voorzitter van deze commissie, die verder uit tweede-graads-schurken bestond, een eerste-graads-schurk was aangewezen, een zekere Maarsen. Ik was met deze figuur bevriend, maar zal me wel wachten daar nu nog voor uit te komen! Deze Maarsen immers is nu gebleken een falsaris te zijn, hij heeft met de uitkomsten van een enquête gesjoemeld. ("... de voorzitter van de eindexamencommissie wist uit de reacties op de enquête te halen dat 2 maal zoveel mensen een schriftelijk examen naast een mondeling aanvaardbaar achtten. Hetgeen alleen mogelijk is als geschiedenisleraren schizofrene mensen zijn."). Daar ik moeilijk kan aannemen dat zelfs zo'n geslepen individu als die Maarsen kan bewijzen dat geschiedenisleraren schizofrene mensen zijn zal de man wel niet veel anders overblijven dan een baantje te zoeken op het ministerie. In dat gezelschap zal hij uitstekend passen!

Nu geloof ik niet dat het aantal V.G.N. leden dat deze karikatuur (ten aanzien waarvan ik me het kleine genoegen heb gegund de contouren een tikkeltje aan te dikken; goed voorbeeld doet goed volgen) van de geschiedenis voor de werkelijkheid zal houden, erg groot zal zijn. De mensen die geheel belangeloos hun tijd en werkkraft aan hun taak van bestuurs- of commissielid hebben gegeven moeten zich daarom maar niet gekrenkt voelen door deze interpretatie van de historie. Toch vind ik het jammer dat de schrijvers van het artikel hier niet wat zorgvuldiger en genuanceerder zijn te werk gegaan, niet in de laatste plaats omdat als gevolg daarvan dat deel van hun beschouwingen dat, zoals ik reeds eerder heb gezegd, ernstige overweging verdient, wellicht ook niet au sérieux zou worden genomen.

MEDEDELINGEN

○ GESCHIEDENISSCRIPTIEPRIJSVRAAG

Ook dit jaar organiseert de redactie van *Keesings onderwijsbladen* in samenwerking met de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) een geschiedenisscriptieprijsvraag. Vorig schooljaar werd met deze prijsvraag gestart voor leerlingen van het VWO. Dit schooljaar komen er aparte prijsvragen voor MAVO- en HAVO-leerlingen.

De prijsvraag is bestemd voor de leerlingen die geschiedenis in hun eindexamenkeuzepakket hebben. Zij moeten voor hun eindexamen een scriptie maken en kunnen nu deze scriptie laten meedingen in de geschiedenisscriptieprijsvraag.

De jury's bestaan uit vertegenwoordigers van de V.G.N., van de Raad van Advies van Keesings Onderwijsbladen en de hoofdredacteur van deze tijdschriften.

De inzendingstermijn sluit op 15 april 1976. De scripties moeten worden gezonden naar Redactie Keesings Onderwijsbladen, Postbus 9169, Utrecht.

○ EXPERIMENT MET EEN NIEUWE METHODE VOOR DE BRUGKLAS

Historisch Didactisch Documentatiecentrum van de Universiteit van Leiden

Een groep historici, binnen en buiten het voortgezet onderwijs, is in het cursusjaar 1975-1976 begonnen met het beproeven van een experimentele methode voor de brugklas. Op het ogenblik werken een vijftiental leraren en hun leerlingen met het materiaal. Het experiment zal in het volgende cursusjaar, 1976-1977, worden voortgezet.

Aan het materiaal voor de brugklas werken mee: H.M. Beliën, L.G. Dalhuisen, P.C. van Eerden, C.J. van Horzen, H. Klijn, W. van Lakwijk, P.D.M. Latour, en F.J. Steegh. Aan de verbetering en voortzetting zullen ook anderen hun medewerking nog gaan verlenen.

Uitgangspunten

Uitgangspunt van de samenstellers is dat geschiedenis niet alleen een verhaal of betoog is, maar ook en vooral een 'denk-en-doe'-vak, een methode van onderzoeken. Zij worden daarbij geïnspireerd door publicaties van o.a. E. Fenton (*Teaching the new social studies in secondary schools*, New York 1966), J. Rohlfess (*Umriss einer Didaktik der Geschichte*, Göttingen 1971) en J. Coltham & J. Fines (*Educational objectives for the study of history*, London 1972). Slechts leren wat in de schoolboeken staat, leidt tot onvoldoende inzicht in de geschiedenis, omdat de leerlingen te veel met een pasklaar beeld te maken krijgen en te weinig met een 'discussie zonder eind'. De onderzoekende methode is beknopt beschreven in 'De methode van onderzoek in het geschiedenis onderwijs' (Van Goor, Den Haag 1971) en uitgebreider in 'De discovery- of inquiry-methode' (Leiden 1975), verkrijgbaar bij het Historisch Didactisch Documentatiecentrum, Rijn- en Schiekade 42, Leiden.

Gepoogd wordt de leerlingen vertrouwd te maken met het praktische historische werk en de daarbij komende theoretische problemen, zoals het onderscheid kunnen maken tussen feit en mening, het kunnen onderkennen van de standplaatsgebondenheid van de historicus en van zichzelf, het kunnen beoordelen van de waarde van bronnen, het leren stellen van vragen en het formuleren en toetsen van veronderstellingen. Middels concrete onderzoekseenheden kunnen de leerlingen oefenen in deze en andere vaardigheden. Het is een vorm van 'probleemoplossend leren', waardoor ook inzicht en kennis die worden opgedaan, langer zullen beklijven. De samenstellers voelen zich verwant met het idee van het 'spiral curriculum' van de Amerikaanse leerpsycholoog Bruner, die in het leerplan begrippen en regels periodiek en in een steeds moeilijker vorm (van concreet naar abstract) wil laten terugkeren. Dat geldt voor begrippen als staat, gelaagde samenleving, democratie, enz. Wat de stofkeuze betreft staat centraal de manier waarop mensen samenleven. Telkens wordt aandacht geschonken aan de groepen waaruit een maatschappij is opgebouwd, aan de relaties tussen die groepen, en aan de veranderingen in de maatschappijstructuur. De resultaten van de leerpsychologie lijken de opvatting te wettigen, dat leerlingen in de lagere klassen reeds met processen en structuren vertrouwd kunnen worden gemaakt, mits men aan het motiveren, concretiseren en inleven voldoende aandacht schenkt.

Kosten

Het brugklasmateriaal bestaat uit een vierdelig bronnenboek, een historisch overzicht en een

lerarentoelichting (in 1975 zijn drie delen verschenen, het vierde volgt in maart). De groep ontvangt geen speciale subsidies, noch van de overheid, noch van het bedrijfsleven, noch van andere organisaties. De onkosten worden gedeeltelijk aan de gebruikers doorberekend. U kunt het experiment steunen door U te abonneren op het lesmateriaal. Men kan zich voor f 25,- abonneren op al het brugklasmateriaal, dat deels in offset, deels in eenvoudiger vorm verschijnt. De abonnementsprijs voor leerlingen bedraagt f 14,-.

Deelname van scholen gevraagd

Scholen die met één of méér klassen in het schooljaar 1976-1977 deel willen nemen aan het experiment, wordt verzocht contact op te nemen met het Historisch Didactisch Documentatiecentrum, Rijn- en Schiekade 42, Leiden, tel. 071-144031. We stellen het bijzonder op prijs als men ons in dat geval de ervaringen met het materiaal wil doorgeven. Men kan echter zonder enige verplichting van het materiaal gebruik maken.

Het is de bedoeling het experiment in de hogere klassen voort te zetten, indien het succesvol verloopt. De resultaten zowel op de experimenterende Mavo- als de Havo-Vwo-scholen wijzen in die richting.

MEDEDELINGEN VAN DE C.E.G.E.S. — 11

De Mededelingen van de C.E.G.E.S.-10 verschenen in Kleio, 16e jrg., no. 10, oktober 1975, p. 523-648.

In die Mededelingen werd opgenomen:

- de omschrijving c.a. van het onderwerp "Nederland in de crisisjaren, 1929-1939", het tweede onderwerp voor het eindexamenexperiment 1977.

L.S.

In de u hier aangeboden Mededelingen van de C.E.G.E.S.-11 is opgenomen:

- Het verslag over de werkzaamheden van de commissie in het jaar 1974.
- Het verslag over de werkzaamheden van de commissie in het jaar 1975.

Uw aandacht wordt in het bijzonder gevraagd voor een bijlage bij het laatste verslag. Deze bijlage heeft als titel: Nota met betrekking tot positiebepaling van en koersaanwijzingen voor de C.E.G.E.S.

In de loop van dit jaar zal u nog worden toegezonden:

- Het evaluatierapport van het gecoördineerde proefwerk van 29 januari 1974.
- De omschrijvingen c.a. van de door de commissie vastgestelde onderwerpen voor het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen 1978.

Die onderwerpen zijn:

- Rusland onder Stalin;
- De Verenigde Staten, 1917-1941.

Daar Dr. P. van der Meulen in februari de pensioengerechtigde leeftijd hoopt te bereiken, zal hij op 1 maart a.s. zijn voorzitterschap van de commissie neerleggen en ook zijn werk in de C.E.G.E.S. beëindigen. Hij wordt als voorzitter opgevolgd door C.M.H. Bosch.

Ook deze keer wordt u er op attent gemaakt dat vragen naar aanleiding van, of op- en aanmerkingen over het in de Mededelingen van de C.E.G.E.S. gepubliceerde gaarne op het bureau van de C.E.G.E.S. ingewacht worden.

Het adres van de commissie is: Bureau C.E.G.E.S., Bloemendaalseweg 190 A, Overveen, tel. 023-257602.

In opdracht van de commissie,
C.P.W.F. Herzberg, secretaris

VERSLAG OVER DE WERKZAAMHEDEN VAN DE COMMISSIE EINDEXAMEN- EXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.) IN HET JAAR 1974

Inhoudsopgave

1. Inleiding.
2. De samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie.
3. Het tweede gecoördineerde proefwerk en de evaluatie daarvan.
4. Het evaluatierapport van het eerste gecoördineerde proefwerk.
5. De overgang van fase I naar fase II.
6. Aantal en keuze van de onderwerpen voor 1976.
7. Wel of geen meerkeuzevragen en wel of geen bindende normering in 1976.
8. Positieve en negatieve antwoorden van aselekt gekozen scholen op de uitnodiging om deel te nemen aan een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976.
9. Aanmeldingen voor deelname in 1976.
10. Het contact met de uitgenodigde scholen.
11. Het contact met de scholen die zich aangemeld hebben.
12. Reacties uit het veld op het werk van de C.E.G.E.S.
13. Tenslotte: het jaar 1975; geen "sabbatsjaar" voor de commissie.

Aan dit verslag zijn de volgende bijlagen toegevoegd:

- Bijlage 1: • Schrijven van leerlingen van het St. Ludger College te Doetinchem aan de C.E.G.E.S., d.d. 2 februari 1974.
• Antwoord (voorlopig) van de C.E.G.E.S., d.d. 11 februari 1974.
• Antwoord van de C.E.G.E.S., d.d. 29 april 1974.
- Bijlage 2: • Circulaire van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, kenmerk AVO 74-25, d.d. 1 mei 1974.
- Bijlage 3: • Brief van de C.E.G.E.S. aan de collega's geschiedenis en staatsinrichting van de Mavo-, Havo- en Vwoscholen, september 1974.
- Bijlage 4: • Lijst van door de C.E.G.E.S. uitgenodigde scholen voor het experiment 1976, die de uitnodiging aanvaard hebben.
- Bijlage 5: • Brief van de C.E.G.E.S. aan de collega's van de door de C.E.G.E.S. aselekt gekozen scholen / afdelingen van scholengemeenschappen die uitgenodigd zijn om deel te nemen aan haar experimenteel centraal schriftelijk eindexamen in 1976, d.d. 25 november 1974.
• Verslag van de bijeenkomst op 18 december 1974 van C.E.G.E.S.-leden met collega's van de aselekt gekozen scholen die door de C.E.G.E.S. uitgenodigd zijn om aan haar experiment in 1976 deel te nemen.
• Brief van de C.E.G.E.S. (ter begeleiding van het "Verslag") aan de collega's van de door de C.E.G.E.S. aselekt gekozen en daarna uitgenodigde scholen, d.d. 22 februari 1975.

- * Brief aan de collega's die zich aangemeld hebben voor deelname aan het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976, d.d. 24 februari 1975.
- Bijlage 6: *
- Ingezonden brief van Drs. M.J.T. Kordes e.a. in Kleio, 15e jrg., no. 5, mei 1974.
 - * Reactie van de C.E.G.E.S. op de brief van Drs. M.J.T. Kordes e.a., eveneens in Kleio, 15e jrg., no. 5, mei 1974.
- Bijlage 7: *
- Brief van de Afdeling Zutphen van de Vereniging van leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) aan de C.E.G.E.S., d.d. 17 juni 1974.
 - * Antwoord van de C.E.G.E.S. aan het Bestuur van de V.G.N.-afdeling Zutphen, d.d. 6 september 1974.
- Bijlage 8: *
- Brief van J.A. Andriessen te Amersfoort aan de C.E.G.E.S., d.d. 23 september 1974.
 - * Antwoord van de C.E.G.E.S. aan J.A. Andriessen, d.d. 28 november 1974.

1. Inleiding

In dit verslag van de commissie wordt een overzicht gegeven van haar werkzaamheden in het jaar 1974 met een enkele uitloop in 1975.

Toen in januari 1971 in een audiëntie bij de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, Mr. J.H. Grosheide, een delegatie uit het bestuur van de V.G.N. aan de Staatssecretaris verzocht om een commissie in het leven te doen roepen om eindexamen-experimenten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting te organiseren en te evalueren, is in het gesprek ook de publicatieplicht van de nog op te richten commissie ter sprake gebracht. Het werd nodig geoordeeld zoveel mogelijk ook tussentijds verslag te doen van de werkzaamheden en, —voorlopige—, bevindingen van de commissie. De C.E.G.E.S. heeft in de afgelopen jaren de collega's in den lande zo uitvoerig mogelijk op de hoogte gehouden. Sommigen hebben de commissie verweten te uitvoerig gerapporteerd te hebben; anderen waren daarentegen van mening dat de C.E.G.E.S. in haar verslaggeving niet ver genoeg was gegaan en hadden volledige publicatie wenselijk gevonden van alle door de commissie geproduceerde stukken, ook die stukken die voor interne discussie bedoeld waren.

De commissie is van mening dat tussen beide uitersten de middenweg het beste bewandeld kan worden.

In dit jaarverslag zullen beknopt een aantal zaken waarover reeds eerder gepubliceerd is genoemd worden; aan het verslag zullen als bijlagen relevante stukken en (in een aantal gevallen eveneens reeds eerder verschenen) publicaties toegevoegd worden.

De aandacht van de C.E.G.E.S. is in 1974 in hoofdzaak gevraagd voor:

- het tweede "gecoördineerde proefwerk" en de evaluatie daarvan;
- het evaluatierapport van het eerste "gecoördineerde proefwerk";
- de overgang van fase I naar fase II;
- aantal en keuze van de onderwerpen voor het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976;

- de problematiek rond de meerkeuzevragen en de normering in 1976;
- de aselechte keuze van scholen die uitgenodigd werden om deel te nemen aan een experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 en de positieve en negatieve antwoorden die de commissie n.a.v. deze uitnodiging ontving;
- de aanmeldingen voor de deelname (op vrijwillige basis) aan het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976;
- het contact met de uitgenodigde scholen;
- het contact met de scholen die zich aangemeld hebben;
- de reacties "uit het veld" op het werk van de C.E.G.E.S.;
- de programmering van de werkzaamheden voor de jaren 1975 en 1976.

2. *De samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie*

De samenstelling van de commissie onderging ook in 1974 wijziging. Na overleg met het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen werd de C.E.G.E.S. vanwege toenemende werkzaamheden per 1 augustus 1974 uitgebreid met zes nieuwe leden: V.M. van Dongen te 's-Hertogenbosch, Dr. E.M. Janssen te Rotterdam, Drs. C.W. Korevaar te Haarlem, H. Kuggeleijn te Hengelo, C.S. Rutsen te Mijdrecht en H.E. de Wolff te 's-Gravenhage. Dr. J.L.P. Brants verliet de commissie, daar hij door drukke werkzaamheden niet in de gelegenheid was haar vergaderingen bij te wonen.

De C.E.G.E.S. vergaderde in de verslagperiode plenair op: 22 januari, 5 en 26 februari, 5 maart, 2 en 23 april, 7 en 28 mei, 18 juni, 28 augustus en 11 december.

Elf leden en een oud-lid van de commissie, t.w. Boerrigter, Bosch, Dijkstra, Herzberg, Kegge, Leeftang, Leijh, Van Lingen, Van der Meulen, Noordam, Pabst en T. van Dongen, waren op 29 januari als contactman aanwezig op de scholen waar het tweede gecoördineerde proefwerk werd gehouden.

Op 18 december werd een bijeenkomst gehouden van een aantal C.E.G.E.S.-leden met de vakcollega's van de voor het experimentele centraal schriftelijke eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 uitgenodigde — aselekt gekozen — scholen.

Op 18 juni is een bespreking gehouden tussen de per 1 augustus benoemde C.E.G.E.S.-leden en een aantal al langer meewerkende commissieleden.

Op 28 mei en 5 september hebben commissieleden besprekingen gevoerd met delegaties uit het Algemeen Bestuur van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.).

Op 4 september hadden Van der Meulen, Bosch, Herzberg een bijeenkomst met K. Battenberg, die voor het C.I.T.O. de contacten met de C.E.G.E.S. onderhield.

De uitbreiding van de C.E.G.E.S. met zes nieuwe leden op 1 augustus gaf aanleiding tot het aanbrengen van wijzigingen in de organisatiestructuur van de commissie.

Terwille van de duidelijkheid volgen nu oude en nieuwe structuur:

van 1 januari 1974 (en eerder) tot 1 augustus 1974 waren uit de C.E.G.E.S. de volgende groepen gevormd:

een zgn. Kerngroep, bestaande uit C.M.H. Bosch, M. Leeftang, Dr. P. van der Meulen;
 een Mavotoetscommissie, bestaande uit Br. Ed. Boerrigter, E.L.C. Kalle, B.G. Kegge, C.J. Leijh;

een Havo/Vwotoetscommissie, bestaande uit Mevr.Dr. A.J.M. Alkemade, A.P. Dijkstra, Drs. C.P.W.F. Herzberg, Drs. D.J. Noordam, Drs. B. van Lingen, W. Pabst.

Na 1 augustus 1974 werden uit de C.E.G.E.S. de volgende groepen geformeerd:

de Kerngroep, bestaande uit Dr. P. van der Meulen (voorzitter), C.M.H. Bosch, Drs. C.P.W.F. Herzberg, M. Leeflang;

de Inspectie, bestaande uit Mevr.Dr. A.J.M. Alkemade, E.L.C. Kalle;

een Mavotoetscommissie, bestaande uit C.J. Leijh (voorzitter), Br. Ed. Boerrigter (plv. voorzitter), B.G. Kegge, C.S. Rutten;

een Havotoetscommissie, bestaande uit Drs. D.J. Noordam (voorzitter), V.M. van Dongen, A.P. Dijkstra, Drs. B. van Lingen;

een Vwotoetscommissie, bestaande uit W. Pabst (voorzitter), Dr. E.M. Janssen, Drs. C.W. Korevaar, H. Kuggeleijn, H.E. de Wolff.

De Mavotoetscommissie, die zich o.m. bezig heeft gehouden met de samenstelling van de toetsen voor Mavo-3 en Mavo-4 voor het experimenteel c.s.e. 1976, vergaderde op 8 januari, 28 augustus, 11, 18 en 25 september, 9, 16 en 23 oktober, 27 november en 4 december.

De Havo/Vwotoetscommissie (samenstelling van voor 1-8-'74) vergaderde op 8 januari.

De Havotoetscommissie (samenstelling van na 1-8-'74) vergaderde op 16 augustus, 11 en 25 september, 9, 16 en 30 oktober, 27 november en 18 december.

De Vwotoetscommissie (samenstelling van na 1-8-'74) vergaderde op 28 augustus, 25 september, 16 en 30 oktober, 13 november, 4 en 18 december. Evenals de Mavotoetscommissie hielden de Havo- en Vwotoetscommissies zich o.m. bezig met de samenstelling van toetsen voor het experimenteel c.s.e. 1976.

De Kerngroep in oude samenstelling vergaderde op 14 en 15 januari, 12 februari, 8 april, 13 mei, 6 juni, 10 en 11 juli, 8 en 9 augustus; de Kerngroep in de samenstelling van na 1-8-'74 vergaderde op 4, 5 en 6 november en op 3 en 4 december; de Kerngroep vergaderde met de voorzitters van de toetscommissies op 16 augustus, 9 oktober en 20 november; de Kerngroep vergaderde samen met de Mavo- en Havotoetscommissie op 13 november en met de Vwotoetscommissie op 11 december.

De C.E.G.E.S.-leden Mevr.Dr. A.J.M. Alkemade (Inspectrice A.V.O.) en E.L.C. Kalle (Inspecteur A.V.O.) woonden zoveel mogelijk de plenaire vergaderingen bij.

Tenslotte dient nog te worden opgemerkt dat ook dit jaar voorzitter en secretaris gezamenlijk veelvuldig overleg pleegden.

De verzorging van het publiceren en het verzenden van de "Mededelingen van de C.E.G.E.S." vergden veel werk en bezoek aan de drukkerij. Dat gold eveneens voor het drukken van de gecoördineerde proefwerken, die op 29 januari gemaakt werden en die in een juist aantal en op tijd op de deelnemende scholen in verzegelde pakketten gearriveerd moesten zijn.

De uitbreiding van de C.E.G.E.S. met zes leden per 1 augustus maakte het noodzakelijk de plenaire vergaderingen zoveel mogelijk te beperken en in deze vergaderingen vooral noodzakelijke principebesluiten te nemen en zaken te bespreken die tevoren in de toetscommissies en de Kerngroep voorbereid waren. De ervaringen met deze werkwijze hebben geleerd dat de besluitvorming van de C.E.G.E.S. er niet onder behoefde te lijden en dat de individuele inbreng van de leden optimaal gewaarborgd bleef. Opgemerkt dient te worden dat gezien de grote verscheidenheid van opvattingen in de C.E.G.E.S. er in de discussies ook een diversiteit van meningen te bespeuren viel. Steeds is bij de besluitvorming getracht tot beslissingen te komen waar een zo groot mogelijke meerderheid van de leden zich mee kon verenigen. Het is duidelijk dat in een aantal

gevallen compromissen gesloten moesten worden. Naar buiten trad de commissie uiteraard als "de C.E.G.E.S." op, het is evenwel goed om te weten dat aan een dergelijk optreden veelal lange en diepgaande discussies ten grondslag lagen.

Bij de samenstelling van de examentoetsen voor het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 werd als werkwijze door de C.E.G.E.S. gekozen voor een "Hegeliaans" model: de binnen de toetscommissies per niveau Mavo-3, Mavo-4, Havo en Vwo vervaardigde concepttoetsen werden voorgelegd aan de Kerngroep; deze voorzag de concepttoetsen van commentaar, waarna ze besproken werden in bijeenkomsten van Kerngroep en de betreffende toetscommissie. Na enige tijd werden dan de gewijzigde (herziene) concepttoetsen andermaal aan de Kerngroep aangeboden en herhaalde de procedure zich. Vervolgens passeerde op deze wijze alles een derde keer de revue. Tenslotte kwam men tot volledige examenvoorstellen voor drie tijdvakken, waarover de C.E.G.E.S. in plenaire samenstelling (in de loop van 1975) haar oordeel uitsprak.

Deze grondige werkwijze was zeer tijdrovend. De programmering van de werkzaamheden moest daardoor meermalen gewijzigd worden.

Om een idee te geven welke zaken in de commissie naast het vervaardigen van toetsen aan de orde zijn geweest kunnen — zonder volledig te zijn — genoemd worden: de programmering van de werkzaamheden; de keuze van onderwerpen voor de komende experimentele c.s.eindexamens; de aselecte keuze van de uit te nodigen scholen; de kwestie van de normering; de problematiek van de omschrijvingen ("bondige omschrijving" of "syllabus") van de onderwerpen; de bij de omschrijvingen te voegen documentatie; de criteria hiervoor; de inventarisatie en evaluatie van het tweede gecoördineerde proefwerk (van 29-1-'74); de overgang van fase I naar fase II; de kontakten met de V.G.N.; de reacties t.a.v. kritische opmerkingen en publikaties uit "het veld"; de meerkeuzevragen; de overbelasting van het secretariaat.

Een aantal van deze punten zullen in het verdere verslag nog aan de orde komen.

De samenstelling van de bondige omschrijvingen van de onderwerpen bleek vaak moeilijk te zijn. Over de begrenzingen in ruimte en tijd waren de meningen verdeeld en ook de benadering van de stofinhouden was onderwerp van discussie. Van de zijde van de Mavotoetscommissie zijn meermalen bezwaren naar voren gebracht tegen de uniforme gemeenschappelijke syllabussen (of bondige omschrijvingen) van de onderwerpen.

3. Het tweede gecoördineerde proefwerk en de evaluatie daarvan

Op 29 januari 1974 werd in vijf Mavoscholen, vier Havoscholen en drie Vwoscholen het tweede gecoördineerde proefwerk in het kader van de eindexamenexperimenten geschiedenis en staatsinrichting gemaakt. Het onderwerp waarover gevraagd werd luidde: "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen". Er waren drie van elkaar verschillende proefwerken, een voor het Mavo, een voor het Havo en een voor het Vwo. Elk proefwerk bestond uit twee delen:

1. Een eerste gedeelte van 25 meerkeuzevragen, opgesteld door een schrijfgroep van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling te Arnhem, in nauw overleg met en onder volledige verantwoordelijkheid van de C.E.G.E.S., de voor deze meerkeuzevragen beschikbare examentijd was voor alle niveau's 40 minuten. Bij de evaluatie is gebleken dat deze tijdsduur voor nagenoeg alle leerlingen ruim voldoende was.

Voor een deel waren de vragen voor de verschillende niveau's dezelfde, in de hoop later bij de evaluatie aanwijzingen omtrent niveaubepaling te vinden.

2. Vervolgens een tweede gedeelte van min of meer open en half-gesloten vragen; voor de Mavoscholen waren het 15 vragen waarvoor 1 uur en 15 minuten beschikbaar was; voor de Havoscholen waren het 52 vragen waarvoor 1 uur en 45 minuten beschikbaar was; voor de Vwoscholen waren het 50 vragen waarvoor eveneens 1 uur en 45 minuten beschikbaar was.

Gebleken is dat voor de leerlingen van de Havo- en Vwoscholen de tijd te krap was. Een en ander zal in het Evaluatierapport van het tweede gecoördineerde proefwerk "nader" toegelicht worden. Deze tweede gecoördineerde proefwerken zijn gepubliceerd in Kleio, 15e jg., no. 1, januari 1974.

Na een lunchpauze is op elke experimenteerschool door de eigen leraar en in aanwezigheid van de contactman van de C.E.G.E.S. bij telkens vier, door loting aangewezen, leerlingen een mondelinge toetsing over hetzelfde onderwerp afgenomen. Deze mondelinge examens duurden twintig tot dertig minuten en werden op de band opgenomen.

Door elke contactman werd 20% van het totale gemaakte werk voorlopig gecorrigeerd met het oog op het definitief vaststellen van de normen. Deze normen werden in een plenaire vergadering van de C.E.G.E.S. op 5 februari vastgesteld. Aan deze normen werd een becijferingsrichtlijn toegevoegd. Aangezien het hier ging om een gecoördineerd proefwerk in het kader van een experiment, was de docent vrij in het al dan niet volgen van deze richtlijnen.

Op alle scholen hebben de contactmannen slechts plezierige ervaringen gehad wat betreft de samenwerking met docenten en schoolleidingen. Ook de leerlingen reageerden in grote meerderheid positief. Van de leerlingen van een deelnemende Vwoschool, het St. Ludgercollege te Doetinchem, ontving de commissie een kritische reactie op een vraag uit het meerkeuze gedeelte. Deze reactie is met het antwoord van de C.E.G.E.S. als bijlage 1 aan dit verslag toegevoegd.

Kort na dit tweede gecoördineerde proefwerk zijn de docenten en leerlingen, die aan het experiment deelnamen, schriftelijk over hun ervaringen geënteerd.

De evaluatie van schriftelijke en mondelinge toetsingen is vrijwel direct na het gereedkomen van de correctie en het binnenkomen van de enquêteformulieren begonnen. Het gedeelte met de meerkeuzevragen is geheel door het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling geëvalueerd, dit in verband met de technische aspecten van het evalueren van meerkeuzevragen. In een apart rapport is de evaluatie van dit onderdeel van het tweede gecoördineerde proefwerk vastgelegd. Het zal gelijktijdig met het evaluatierapport over het tweede gedeelte van de schriftelijke en mondelinge toetsing verschijnen. Vooral de leden Van der Meulen en Boerrigter hebben zich met het verwerken van de evaluatiegegevens beziggehouden.

Tot slot van dit hoofdstuk nog enkele cijfers: aan het tweede gecoördineerde proefwerk is deelgenomen door 216 Mavoleerlingen, 183 Havoleerlingen en 101 Vwoleerlingen, in totaal 500 leerlingen.

Buiten het experiment hebben 151 leerlingen, voornamelijk van "parallelafdelingen" van bij het experiment betrokken scholengemeenschappen, het gecoördineerde proefwerk gemaakt. Opgemerkt dient te worden dat laatstgenoemde leerlingen volledig buiten de evaluatie van dit tweede gecoördineerde proefwerk vallen.

4. *Het evaluatierapport van het eerste gecoördineerde proefwerk*

Tijdens de plenaire vergadering van 5 maart 1974 is het "Evaluatierapport" van de eerste gecoördineerde proefwerken van de C.E.G.E.S. en van de mondelinge toetsen over "Het Nationaal-Socialisme in Duitsland, 1918-1939", die 30 januari 1973 op vijf Mavo- en vier Havoscholen afgenomen zijn in concept aanvaard. Voorzitter Van der Meulen en secretaris Bosch kregen mandaat voor de eindredactie. Korte tijd hierna verscheen het in *Kleio*, 15e jaargang, no. 3, maart 1974. Een overdruk van dit 121 pagina's tellende rapport werd naar de schoolleidingen van alle Mavo-, Havo- en Vwoscholen gezonden, ten behoeve van de geschiedenissecties van deze scholen. In het rapport werd uitvoerig de "moeilijke weg naar het eerste gecoördineerde proefwerk" besproken, feitelijk verslag gedaan van de omstandigheden waaronder dit eerste experiment verlopen is, met vermelding van alle kwantitatieve gegevens, en vervolgens een verwerking geboden van de gegevens over de schriftelijke en de mondelinge toetsen, de leerlingen- en de leraren-enquête.

In de slotbeschouwing kwam de commissie tot een aantal conclusies die betrekking hadden op de voortgang van het experiment centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting.

5. *De overgang van fase I naar fase II*

Tijdens de plenaire vergadering van 5 maart waarin het evaluatierapport van het eerste gecoördineerde proefwerk werd goedgekeurd, werd ook unaniem besloten dat in de experimenten van fase I naar fase II overgegaan kon worden. Dit betekende dat geen van de C.E.G.E.S.-leden op grond van de uitkomsten van het evaluatierapport van het eerste gecoördineerde proefwerk en de voorlopige evaluatie van het tweede gecoördineerde proefwerk het bewijs geleverd achtte dat de experimenten beëindigd dienden te worden. Unaniem was men van mening dat verder experimenteren op grotere schaal en bij voorkeur in de vorm van centraal schriftelijke eindexamens noodzakelijk waren om tot een meer gefundeerd oordeel te geraken. De evaluatie van experimentele centraal schriftelijke eindexamens op aselekt gekozen scholen zou verdere gegevens ten behoeve van een eventuele eindconclusie t.a.v. de mogelijkheid of onmogelijkheid van centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting moeten leveren. Daarnaast zou voor alle Mavo-, Havo- en Vwoscholen of afdelingen van scholen de mogelijkheid moeten bestaan op vrijwillige basis aan deze experimentele centraal schriftelijke eindexamens deel te nemen.

In circulaire AVO 74-25 werd aan alle betrokken scholen de overgang van fase I (het gecoördineerde proefwerk) naar fase II (een centraal schriftelijk examen op basis van vrijwilligheid) meegedeeld. Deze circulaire wordt als bijlage 2 aan dit verslag toegevoegd (reeds gepubliceerd in *Kleio*, 15e jg., no. 5, mei 1974, p. 446-448). In deze circulaire zijn ook verdere mededelingen gedaan, die voortvloeiden uit bovengenoemde beslissing.

In het kader van dit onderdeel van het jaarverslag wordt nog eens gewezen op de motivering die aan het besluit om over te gaan van fase I naar fase II ten grondslag heeft gelegen en zoals deze verwoord is in de Slotbeschouwing van het Evaluatierapport van het eerste gecoördineerde proefwerk (*Kleio*, 15e jg., no. 3, maart 1974, p. 326-327).

6. *Aantal en keuze van onderwerpen voor 1976*

De commissie had in de plenaire vergadering van 26 februari een besluit genomen over aantal en keuze van de onderwerpen die, bij voortzetting van het experiment, in een experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 aan de orde zouden komen. Besloten werd dat deze onderwerpen voor zowel Mavo-, Havo- als Vwoscholen dezelfde zouden zijn. In het aantal op te geven onderwerpen zou er een verschil zijn tussen Mavoscholen enerzijds en Havo- en Vwoscholen anderzijds. In de circulaire AVO 74-25 d.d. 1 mei 1974 werd meegedeeld dat bij de Mavoscholen over twee onderwerpen gevraagd zou worden en bij de Havo- en Vwoscholen over twee van de drie opgegeven onderwerpen.

Over welke twee bij Havo en Vwo gevraagd zou worden zou pas op de dag van het examen bij het openen van de couverts met opgaven bekendgemaakt worden.

De commissie had via de circulaire AVO 74-25 toegezegd dat "een nadere inhoudsbeschrijving en een documentatie" van de opgegeven onderwerpen gepubliceerd zouden worden en aan alle Mavo-, Havo- en Vwoscholen toegestuurd zou worden.

Reeds in de paragraaf in dit verslag over de "Werkwijze van de commissie" werd erop gewezen dat de omschrijvingen aan de commissie veel moeilijkheden hebben opgeleverd. Na een proces van "tot-stand-koming", dat door de commissie als een "worsteling" ervaren werd, zijn toch tijdig de omschrijvingen met bijbehorende documentatie van de onderwerpen "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog" in Kleio verschenen (15e jg., no. 9, september 1974, p. 617-706). Overdrukken zijn naar alle Mavo-, Havo- en Vwoscholen gezonden. De omschrijving van het onderwerp "Het Midden Oosten" kon in het verslagjaar 1974 niet voltooid worden.

Een ontwikkeling rond het aantal onderwerpen voor het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen 1976 maakte de vertraging, die de verschijning van de omschrijving van "Het Midden Oosten" ondervond, echter minder ernstig.

Tijdens een op 18 december te Utrecht gehouden bijeenkomst met de collega's van de door de C.E.G.E.S. aselekt gekozen en daarna uitgenodigde scholen t.b.v. het experimentele c.s.e. 1976 werd uit de vergadering aan de commissie de suggestie gedaan om ook voor de Havo- en Vwoscholen twee onderwerpen aan de orde te stellen. De C.E.G.E.S. nam deze suggestie over en besloot dat voor 1976 voor Havo en Vwo niet drie maar twee onderwerpen voor het experiment c.s.e. opgegeven zouden worden en wel de twee onderwerpen waarvan de omschrijving reeds gepubliceerd werd: "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog". Het logisch gevolg was dat het reeds aangekondigde onderwerp "Het Midden Oosten" naar het experiment 1977 werd verschoven.

Dit besluit van de commissie is meegedeeld aan de collega's van de door de C.E.G.E.S. uitgenodigde scholen in een schrijven d.d. 22 februari 1975 en aan de collega's die zich aangemeld hebben voor deelname aan het experimenteel c.s.e. in 1976 in een brief d.d. 24 februari 1975. Beide brieven zijn in *bijlage 5* bij dit verslag opgenomen. Aan alle Mavo-, Havo- en Vwoscholen is dit besluit meegedeeld in de circulaire AVO 75-34 d.d. 16 juni 1975, die als *bijlage 1* aan het Jaarverslag 1975 wordt toegevoegd.

7. *Wel of geen meerkeuzevragen en wel of geen bindende normering in 1976*

In de plenaire vergadering van 18 juni 1974 zijn over een aantal zaken die betrekking

hebben op het experimentele centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting 1976 enige principebesluiten genomen.

Ten aanzien van het al dan niet opnemen van meerkeuzevragen is, met de grootst mogelijke meerderheid van de commissie besloten dat géén meerkeuzevragen in het examenwerk zullen worden opgenomen. Mede afhankelijk van de evaluatie van het tweede gecoördineerde proefwerk werd tevens besloten dit, indien mogelijk, in het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen 1977 wel te doen. Langdurig is gesproken over het al dan niet bindend zijn van de door de C.E.G.E.S. te zijnertijd vast te stellen normen voor het examenwerk 1976.

Tenslotte is unaniem besloten dat de normen niet bindend zullen zijn. Wel zal er een tweede correctie komen. Voor 1977 zal nader beslist moeten worden over het al dan niet bindend zijn van de normen bij het dan te geven examenwerk. De commissie beveelt voor 1976 wel aan zich waar mogelijk aan de door de C.E.G.E.S. verstrekte normen te houden. Het ligt in de bedoeling om in de lerarenenquête, die na het experimentele centraal schriftelijke eindexamen 1976 gehouden zal worden bij alle deelnemende scholen, een vraag te stellen naar eventuele afwijkingen van de (door de C.E.G.E.S. gegeven) normering en de motivaties hiervan. De hieruit verkregen informaties kunnen voor de evaluatie van dit experimentele centraal schriftelijke eindexamen van grote waarde zijn.

Tijdens de genoemde plenaire vergadering heeft de commissie eveneens als haar mening uitgesproken dat in het kader van het experimentele centraal schriftelijke eindexamen een mondelinge toetsing na het schriftelijke werk (over dezelfde onderwerpen) noch een leerlingenenquête nog een bijdrage zullen kunnen leveren tot het onderzoek van de C.E.G.E.S. Derhalve besloot men hiervan af te zien te meer daar beide nauwelijks realiseerbaar zijn.

In een schrijven van de commissie gedateerd september 1974, gericht aan alle collega's geschiedenis en staatsinrichting van de Mavo-, Havo- en Vwoscholen zijn bovengenoemde besluiten t.a.v. de meerkeuzevragen en de normering meegedeeld (b i j l a g e 3).

8. *Positieve en negatieve antwoorden van aselekt gekozen scholen op de uitnodiging om deel te nemen aan een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976*

In b i j l a g e 4 bij dit verslag wordt de lijst gegeven van de door de C.E.G.E.S. aselekt gekozen en daarna uitgenodigde scholen, die deelnemen aan het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976. De lijst geeft de namen van die scholen die positief hebben gereageerd op de uitnodiging van de C.E.G.E.S. om aan het experiment deel te nemen. Het zijn negen Mavoscholen of -afdelingen, negen Havoscholen of -afdelingen, vijf Vwoscholen of -afdelingen en vijf volledige scholengemeenschappen.

Onder de positieve reacties op de door de C.E.G.E.S. gedane uitnodigingen tot deelname was er één waarbij het bevoegd gezag via de rector aan de toezegging tot deelname aan het experiment de opmerking had gevoegd dat zowel bevoegd gezag als docenten van de desbetreffende school principieel tegen een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting waren.

Een aantal scholen hebben op de uitnodiging negatief gereageerd. In acht gevallen waren moeilijkheden van personele aard het doorslaggevende motief zoals: het bestaan van vacatures voor het vak; het ontbreken van ervaring in eindexamenklassen van de docent; de pensionering van de betrokken leraar in 1976. In zes gevallen was het motief voor het

negatieve antwoord dat de docenten ernstige bezwaren hadden tegen een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting. In twee gevallen werd op de uitnodiging zonder verdere argumentatie negatief gereageerd.

9. Aanmeldingen voor deelname in 1976

In de circulaire AVO 74-25, d.d. 1 mei 1974 (bijlage 2) wordt vermeld dat aanmelding (op vrijwillige basis) voor het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 open stond voor alle Mavo-, Havo- en Vwoscholen. Eveneens werd in bedoelde circulaire meegedeeld dat op dit schriftelijk examen de bepalingen van het Besluit Eindexamens V.W.O.-H.A.V.O.-M.A.V.O. van toepassing zijn. Het aantal scholen en afdelingen van scholengemeenschappen dat zich in de loop van 1974 voor deelname aanmeldde groeide tot over de 500. [Eind 1975 bedroeg dat aantal 568, waarvan 60 Mavo-3; 314 Mavo-4; 107 Havo; 87 Vwo, dit is tussen de 20 en 25% van het totaal aantal scholen en afdelingen van scholengemeenschappen Mavo, Havo, Vwo.]

10. Het contact met de uitgenodigde scholen

Naast de mondelinge en schriftelijke contacten met vooral het secretariaat van de C.E.G.E.S. is in 1974, en wel op 18 december in Utrecht, een bijeenkomst georganiseerd tussen een aantal leden van de commissie en de collega's van de aselekt gekozen en daarna uitgenodigde scholen. Tal van zaken, van organisatorische en andere aard, zijn daar ter sprake gekomen.

In bijlage 5 bij dit verslag zijn opgenomen: de uitnodiging aan de collega's van de uitgenodigde scholen tot het bijwonen van de bijeenkomst op 18 december; het integrale verslag van deze bijeenkomst; het begeleidende schrijven bij dit verslag.

11. Het contact met de scholen die zich aangemeld hebben

Met collega's van scholen die zich aangemeld hadden of die het voornemen koesterden zich aan te melden, waren vele contacten, meestal telefonisch, met het secretariaatsbureau van de commissie dat in de loop van 1974 van Bloemendaal naar Overveen verplaatst werd.

Het bureau kreeg van het Ministerie, Afdeling AVO/OL de namen en adressen door van degenen die zich aangemeld hadden, waardoor toezending van reeds eerder genoemde brief van 24 februari 1975 (bijlage 5).

12. Reacties uit het veld op het werk van de C.E.G.E.S.

Relatief veel tijd is in dit verslagjaar door de commissie in haar geheel en door leden van de C.E.G.E.S. afzonderlijk besteed aan het schriftelijk (en mondeling) reageren op opmerkingen, vragen, brieven, rapporten etc. uit het veld. Het bestuur van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) had een commissie ad hoc om een interimrapport over het werk van de C.E.G.E.S. verzocht, mede naar

aanleiding van het verschijnen van het Evaluatierapport van het eerste gecoördineerde proefwerk en de beslissing van de C.E.G.E.S. in haar experiment over te gaan van fase I naar fase II. De C.E.G.E.S. heeft dit rapport met het bestuur van de V.G.N. besproken. Het V.G.N.-bestuur achtte het rapport slechts geschikt voor intern gebruik en heeft het niet gepubliceerd (zie ook Notulen van Algemene Ledenvergadering van de V.G.N. van 22 maart 1976, Kleio, 16e jg., no. 5, mei 1975, p. 184 en 185).

Naar aanleiding van een ingezonden brief van een aantal collega's uit Utrecht en omstreken, gericht aan alle geschiedenisdocenten in het voortgezet onderwijs, kreeg de C.E.G.E.S. gelegenheid om te reageren op de hierin aan de C.E.G.E.S. gerichte op- en aanmerkingen. Deze open brief en de reactie van o.a. de C.E.G.E.S. hierop is gepubliceerd in Kleio, 15e jg., no. 5, mei 1974, p. 439 e.v. Brief en reactie worden als *bijlage 6* aan dit jaarverslag toegevoegd.

Van de V.G.N.-afdeling Zutphen ontving de C.E.G.E.S. een schrijven, gedateerd 17 juni 1974, waarin een aantal bezwaren werden aangevoerd tegen de overgang van fase I naar fase II. De C.E.G.E.S. heeft deze brief uitvoerig beantwoord in een schrijven van 6 september 1974. De brief van de afdeling Zutphen en de reactie van de C.E.G.E.S. zijn gepubliceerd in een bijlage bij Kleio, 15e jg., no. 9, september 1974.

Als *bijlage 7* gaan brief en reactie bij dit jaarverslag.

Een zeer uitvoerige brief d.d. 23 september 1974 ontving de C.E.G.E.S. van collega J.A. Andriessen uit Amersfoort. Hij gaat in op de publicaties van de omschrijvingen c.a. van de onderwerpen voor het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen 1976, nl. "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog". De C.E.G.E.S. heeft op 28 november 1974 collega Andriessen uitvoerig geantwoord. Als *bijlage 8* worden eveneens brief en antwoord aan dit jaarverslag toegevoegd.

Bovenstaande reacties zijn uiteraard niet de enige geweest die de C.E.G.E.S. ontvangen heeft. De commissie is echter van mening dat de integrale publicatie van de in de bijlagen 6, 7 en 8 weergegeven reacties uit het veld en de antwoorden van de C.E.G.E.S. een samenvattend beeld geven.

13. Tenslotte het jaar 1975: geen "sabbatsjaar" voor de commissie

Hoewel er in 1975 geen gecoördineerd proefwerk of experimenteel schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting gehouden wordt, kan bepaald niet van een sabbatsjaar voor de C.E.G.E.S. gesproken worden. De in dit jaarverslag beschreven procedure van het vervaardigen van de toetsen voor 1976 (in het totaal gaat het om twaalf volledige en verschillende examens over de opgegeven onderwerpen, te weten telkens drie (voor 1e, 2e en 3e tijdvak) voor elk van de schoolsoorten Mavo-3, Mavo-4, Havo en Vwo) geven de leden handen vol werk. Duidelijk is er spanning te constateren tussen de voortgang van het gewone werk en de noodzakelijke theoretische bezinning. Er wordt naar gestreefd het evenwicht tussen beide aspecten van het werk te bewaren. Tal van lijnen die in 1974 reeds gelegd zijn, worden in 1975 doorgetrokken: de C.E.G.E.S. moet zich reeds voorbereiden op het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen in 1977 en 1978. Omschrijvingen en onderwerpen moeten worden vastgesteld en voor publicatie gereed gemaakt. De contacten met het veld dienen zo goed mogelijk onderhouden te worden. Het zoeken naar nieuwe experimenteermogelijkheden vraagt ook de aandacht van de commissie. Theoretische problemen, die diepgaande studie vereisen, blijven eveneens aandacht vragen, een enkel voorbeeld hiervan: de vraag naar "wat is een thema,

wat is een onderwerp? " blijft onbeantwoord, maar is wezenlijk voor het experiment; de problematiek rond de evaluatie van vragen waar geen eenduidig antwoord op mogelijk is (i.v.m. de verschillende levensbeschouwelijke of politiek-sociale uitgangspunten) blijft nog ondoorzichtig. Zo zijn er meer zaken aan te geven die de commissie intensief, zowel naar tijd als naar intensiteit blijven bezighouden.

Het heeft de C.E.G.E.S. verheugd een "tehuis" gevonden te hebben in het kantoor van de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting (C.M.L.G.S.), Bloemendaalseweg 190 A te Overveen. De aldaar geboden faciliteiten van documentatie en reproductie hebben ten zeerste bijgedragen aan de efficiëntie van haar dagelijkse werk.

In opdracht van de commissie,
C.P.W.F. Herzberg.

Doetinchem, 2 febr. 1974
Rekhemseweg 99

Mijne Heren,

In deze brief willen wij onze diepste verontwaardiging uiten over vraag 11 (elf) van het eerste deel van het experimenteel examen geschiedenis dat 29 Januari jongstleden op een aantal scholen in Nederland gehouden is. Naar onze mening getuigt het van een bijzondere onachtzaamheid voor eventuele nog bestaande gevoelens en emoties over de genocide door de nazi's op de Joden gepleegd om een dergelijke vraag in deze vorm te stellen. Deze bijzonder onethische vorm van vragenstellen die veel weg heeft van wat Orwell in zijn boek 1984 heeft beschreven, past niet in een landelijk eindexamen. Naast deze niet ethische kant aan de zaak, is er ook een "praktische" reden waarom wij bezwaar maken tegen deze vraag. Het is in een tijd dat Professor Bastiaanse nog volle klinieken heeft met slachtoffers van de naziterreur bijzonder wreed om mensen die de gevolgen van de jodenvervolgning nog aan den lijve meedragen als punt of lijnkromme in een grafiekje te registreren.

Met de meeste hoogachting,
(w.g.) Robert Jan van Pelt
(en nog eenentwintig ondertekenaars)

*

Aan de heer Robert Jan van Pelt,
Rekhemseweg 99,
Doetinchem.

11 februari 1974

Amice,

De door jou als eerste ondertekenaar ondertekende brief, die handelt over vraag 11 van het eerste gedeelte van het tweede gecoördineerde proefwerk van de C.E.G.E.S., heb ik j.l. vrijdag ontvangen. Medio maart begint de commissie met de evaluatie van dit proefwerk. Ze zal ongetwijfeld de bezwaren in jullie brief tegen genoemde vraag aangevoerd, in ernstige overweging nemen. Aan alle leden, evenals aan de Citoschrijfgroep, heb ik een fotocopy gestuurd. Te zijner tijd zal ik je de reactie van de commissie doen weten. Wil je zo vriendelijk zijn dit aan de andere ondertekenaars mee te delen? Bij voorbaat hartelijk dank.

Met vriendelijke groet,
hoogachtend,
(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris

*

De Heer Robert Jan van Pelt,
Rekhemseweg 99,
Doetinchem.

29 april 1974

Amice,

De brief d.d. 2 februari 1974, die je als eerste ondertekenaar mij stuurde en waarvan ik je op 11 februari schreef hem ontvangen te hebben, je tegelijkertijd medelend dat we in de tweede helft van maart een begin zouden maken met de evaluatie van het tweede gecoördineerde proefwerk van onze commissie, is de vorige week in een plenaire vergadering besproken. Met alle respect voor het in jullie reactie gegeven standpunt was de commissie van oordeel dat het

verantwoord was in het gecoördineerde proefwerk een vraag te stellen, die informeerde naar omvang en tempo van het Jodentransport. Zij achtte de daarbij gehanteerde methode — het gebruik maken van eenvoudige grafiekjes — op zich zelf niet verwerpelijk.

Wel wil de commissie toegeven dat voor de in de door haar gestelde vraag gebezigde term "verloop" beter het woord "wegvoeren" gebruikt had kunnen worden. Voorts is zij van mening dat een vraag naar een zo afschuwelijk gebeuren beter niet gesteld had kunnen worden in de vorm van een meerkeuzevraag, een vorm die een zekere zakelijkheid en kilheid impliceert.

Jullie brief en dit antwoord zullen we in ons evaluatierapport, dat naar wij verwachten begin volgend jaar verschijnt, opnemen.

We danken jullie voor je bijdrage in ons werk en wensen jullie de komende weken veel succes.

Met vriendelijke groet,
hoogachtend,
(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris

MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Kenmerk AVO 74-25

Datum 1 mei 1974

Experimenten centraal schriftelijke examens geschiedenis en staatsinrichting m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. in het schooljaar 1975/76.

de besturen van de gemeentelijke en bijzondere dag- en avondscholen voor v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. en van opleidingsscholen voor onderwijzers waaraan een afdeling h.a.v.o. is verbonden.

TER KENNISNEMING AAN:

de rectoren, directeurs van de rijks-, gemeentelijke en bijzondere scholen als bovenbedoeld.

In de circulaire AVO 71-85 van 14 januari 1972 zijn een aantal streefdata meegedeeld met betrekking tot de experimenten voor een eventuele invoering van een centraal schriftelijk eindexamen in het vak geschiedenis en staatsinrichting.

In aansluiting op en onder verwijzing naar deze circulaire deel ik U mede dat ik van de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) bericht heb ontvangen dat zij op grond van de evaluatie van haar eerste experiment — het rapport wordt Uw school binnenkort toegezonden — en een voorlopige evaluatie van haar tweede experiment — het definitieve rapport hiervan zal U aan het eind van dit of het begin van het volgend jaar bereiken — besloten heeft van fase I van haar onderzoeken (het gecoördineerde proefwerk) over te gaan naar fase II (een centraal schriftelijk examen op basis van vrijwilligheid).

Dit houdt in dat het eindexamen m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. in het vak geschiedenis en staatsinrichting in het schooljaar 1975/76 aan de scholen die dat wensen, zal bestaan uit een schoolonderzoek en een centraal schriftelijk examen.

De commissie zal in het kader van haar experimenten een aselekt gekozen groep van 10 m.a.v.o., 8 h.a.v.o., 8 v.w.o.-scholen en 3 scholengemeenschappen m.a.v.o.-h.a.v.o.-v.w.o. een uitnodiging sturen om aan een centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 deel te nemen. Daarnaast kunnen alle andere m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o.-scholen zich voor deelneming aanmelden.

Op dit schriftelijk examen zijn de bepalingen van het Besluit Eindexamens v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. van toepassing.

Het is de bedoeling van de commissie dat de aan haar onderzoek in 1976 deelnemende m.a.v.o.-leerlingen centraal schriftelijk geëxamineerd worden over twee onderwerpen uit het onderdeel van het eindexamenprogramma "de laatste halve eeuw".

De door de commissie gekozen onderwerpen zijn:

1. Van Nederlands-Indië tot Indonesia.
2. De Koude Oorlog.

Voorts is het de bedoeling van de C.E.G.E.S. dat de in dat jaar aan haar onderzoek deelnemende h.a.v.o.- en v.w.o.-leerlingen centraal schriftelijk geëxamineerd zullen worden over twee van de drie volgende onderwerpen:

1. Van Nederlands-Indië tot Indonesia.
2. De Koude Oorlog.
3. Het Midden Oosten.

De keuze over welke twee van de drie onderwerpen centraal schriftelijk gevraagd zal worden geschiedt bij loting en zal pas op de dag van het examen bij het openen van de couverts met opgaven bekend gemaakt worden.

Van de hierboven genoemde onderwerpen zal de commissie een nadere inhoudsbeschrijving en een documentatie publiceren. Deze worden aan alle m.a.v.o., h.a.v.o.- en v.w.o.-scholen toegestuurd.

Bij de m.a.v.o.-, h.a.v.o.- en v.w.o.-scholen die in 1976 niet aan een centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting willen deelnemen, zal het eindexamen alleen uit een schoolonderzoek bestaan. Met betrekking tot deze scholen wordt op grond van artikel 52 van het eindexamenbesluit bepaald dat voor deze scholen het schriftelijk examen wordt opgeschort.

Indien een school in het schooljaar 1975/76 aan het centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting wenst deel te nemen, dient het bevoegd gezag de school onder verwijzing naar deze circulaire zo spoedig mogelijk doch uiterlijk 15 november a.s. schriftelijk aan te melden bij het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, afdeling AVO/OL, onder opgave van de naam en het adres van de betrokken docent(en). De docenten zullen spoedig na 15 november worden uitgenodigd voor een oriënterende bespreking met de commissie.

De directeurs en rectoren ontvangen 4 exemplaren van deze circulaire.
Ik verzoek hun de betrokken docenten een exemplaar ter hand te stellen.

Namens de staatssecretaris,
(w.g.) mr. D.G. Jansen

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat:
BORSKILAAN 7
BLOEMENDAAL (N.H.) 1542
Telefoon 023 - 26 17 23

Aan de collega's geschiedenis en
staatsinrichting van de mavo-,
havo- en vwo-scholen.

Bijlagen 1
Datum september 1974

Zeer geachte collega's,

Op 1 mei van dit jaar heeft het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen aan het bevoegd gezag en ter kennisneming aan de leiding van uw school de circulaire AVO 74-25 gezonden.

Het onderwerp van deze circulaire was "experimenten centraal schriftelijke examens geschiedenis en staatsinrichting m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. in het schooljaar 1975/76". In de circulaire werd o.m. meegedeeld dat de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) nog een "nadere inhoudsbeschrijving" van de door haar gekozen onderwerpen zou publiceren en u doen toekomen.

De commissie heeft deze van twee onderwerpen te weten "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog" inmiddels kunnen voltooien. Beide worden als bijlage aan deze brief toegevoegd. De omschrijving van het onderwerp "Het Midden-Oosten" — dat niet voor het m.a.v.o. bestemd is — zal u begin 1975 gezonden worden.

De commissie is er zich bij het opstellen van de omschrijvingen c.a. van bewust geweest dat zij de grenzen die zij heeft bepaald, ruimer had kunnen trekken. Zij meent echter dat de stof niet te omvangrijk dient te zijn. Aan de docenten wordt overgelaten of en hoe zij de hier afgebakende onderwerpen in een bredere context plaatsen, een context waarover uiteraard in het examen géén vragen gesteld zullen worden.

De commissie is er zich ook volledig van bewust geweest dat nog heel andere aspecten binnen het door haar gegeven raam belicht hadden kunnen worden. Zij wil in dit opzicht graag de vrijheid van de docenten handhaven dit wel of niet te doen. Zij is evenwel van oordeel dat door haar keuze duidelijkheid verschaft wordt aan welke feiten, gebeurtenissen en ontwikkelingen in de examenopgaven aandacht geschonken zal worden.

De commissie heeft voorts verzocht u mee te delen dat zij heeft besloten voor haar experimentele examens in 1976 normen vast te stellen, maar deze niet bindend te verklaren. Wel zal te zijner tijd aan de collega's, die aan het experiment deelnemen, gevraagd worden aan de commissie mee te delen of men van de normen is afgeweken en op welke wijze en waarom men dat deed.

Op grond van het feit dat de afronding van de evaluatie van de meerkeuzevragen uit het gecoördineerde proefwerk 1974 niet op tijd klaar kan zijn én op grond van organisatorische problemen heeft de commissie voorts besloten in 1976 geen meerkeuzevragen in haar examens op te nemen.

Tenslotte wil ik u er op wijzen dat als u in 1976 aan het centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting wenst deel te nemen, het bevoegd gezag van uw school dit schriftelijk dient mee te delen aan het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, afdeling AVO/OL onder verwijzing naar genoemde circulaire AVO 74-25 en onder opgave van de naam en het adres van de betrokken docent(en). Deze aanmelding kan tot uiterlijk 15 november a.s. geschieden.

Namens de commissie teken ik,
met vriendelijke groeten en
de meeste hoogachting,
(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris.

DOOR DE C.E.G.E.S. UITGENODIGDE SCHOLEN 1976 *)

Voor criteria met betrekking tot de schoolkeuze wordt verwezen naar Mededelingen van de CEGES-1, paragraaf 8, (Kleio, 13e jg., no. 2, febr. 1972, pag. 84/5)

MAVO

1. Mavo-afdeling Chr. Scholengemeenschap "Pascal", Amsterdam.
2. Paus Joannes Mavo, Vinkeveen.
3. Mavo-afdeling Gemeentelijke Scholengemeenschap voor Lyceum, Havo en Mavo, Eindhoven.
4. Rijk van Gaasbeekschool voor Mavo, Culemborg.
5. Koningin Julianaschool voor Chr. Mavo, Heerlen.
6. Mavoschool "St. Clemens", Hulst.
7. Mavo-afdeling Katholiek Drents College, Emmen.
8. Mavo-afdeling Chr. Scholengemeenschap "Blaise Pascal", Spijkenisse.
9. Perkschool voor Mavo, Leeuwarden.

HAVO

1. Piusafdeling van de Scholengemeenschap Sint Nicolaas Lyceum, Amsterdam.
2. Ichtuscollege, Drachten.
3. Katholieke Ped. Akademie, Steenwijkerwold.
4. Rijksscholengemeenschap, Purmerend.
5. Chr. Ped. Akademie "Juliana van Stolberg", Gorinchem.
6. Brabant Havo, Boxtel.
7. Gemeentelijke Scholengemeenschap Lyceum en Havo, Emmen.
8. Chr. Scholengemeenschap atheneum, havo en mavo, Assen.
9. Osdorperscholengemeenschap, Amsterdam.

VWO

1. Rijksscholengemeenschap Kamerlingh Onnes, Groningen.
2. Ludgercollege, Doetinchem.
3. Chr. Scholengemeenschap "Walcheren", Middelburg.
4. Stedelijk Gymnasium, Breda.
5. Stedelijk Gymnasium, 's-Hertogenbosch.

SCHOLENGEMEENSCHAPPEN

1. R.K. Scholengemeenschap voor Havo en Mavo Presikhaaf, Arnhem.
2. Berger Scholengemeenschap voor Havo en Mavo, Bergen (N.H.)
3. Openbare Scholengemeenschap "Libanon", Rotterdam.
4. Gemeentelijke Thorbecke Scholengemeenschap, Arnhem.
5. Rijksscholengemeenschap "Brokdele", Breukelen.

*) Aanvankelijk hadden tien Mavo's en tien Havo's op de uitnodiging positief gereageerd. Vanwege vacature-/personeelsproblemen moesten in het najaar van 1975 een Mavo en een Havo zich terugtrekken.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAAT SINRICHTING

Secretariaat:
BORSKILAAN 7
BLOEMENDAAL (N.H.) 1542
Telefoon 023 - 26 17 23
Postrekening 2465667

Aan de collega's van de door de C.E.G.E.S. aselect gekozen scholen/afdelingen van scholengemeenschappen die uitgenodigd zijn om deel te nemen aan haar experimenteel centraal schriftelijk eindexamen in 1976.

25 november 1974

Zeer geachte collega's,

Voordat ik u namens de C.E.G.E.S. enkele mededelingen ga doen, wil ik u — in opdracht van haar — danken voor uw toezegging om aan het experiment in 1976 deel te nemen.

De dank van de C.E.G.E.S. gaat ook uit naar de leiding en het bevoegd gezag van uw school voor de verleende medewerking en toestemming. Daar het de commissie momenteel niet mogelijk is deze instanties in een persoonlijke brief te bedanken, verzoek ik u vriendelijk haar dank aan beide over te brengen.

In de uitnodigingsbrief is destijds beloofd dat de C.E.G.E.S. in het begin van het cursusjaar 1974/75 contact met u zou opnemen. Deze belofte is wat de tijdsbepaling betreft iets te lichtvaardig geschied, waarvoor ik u de verontschuldiging van de commissie aanbied. Daar pas vorige week het laatste antwoord op de uitnodigingen binnenkwam, kon het belofde nl. niet eerder nagekomen worden.

De commissie heeft mij gevraagd de volgende mededelingen aan u over te brengen:

1. In totaal hebben dertig aselect gekozen scholen/afdelingen van scholengemeenschappen op uitnodiging van de commissie zich bereid verklaard aan het experiment van een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 deel te nemen: tien mavo-, tien havo-, zes vwo-scholen/afdelingen van scholengemeenschappen en vier gehele scholengemeenschappen. Een lijst met namen en adressen van de scholen wordt aan deze brief toegevoegd. Wilt u s.v.p. nagaan of van uw school een en ander correct vermeld wordt?

2. De commissie nodigt u uit voor een bijeenkomst ter oriëntatie en — voor sommigen van u hernieuwde — kennismaking op woensdagmiddag 18 december a.s. om 14 uur 30 in het Jaarbeurscentrum te Utrecht. Een agenda voor deze bijeenkomst wordt u eveneens tegelijk met deze brief toegezonden.

Deze bijeenkomst is uitsluitend bestemd voor de collega's die in de cursus 1975/76 les zullen geven aan een examengroep of -klas van de uitgenodigde scholen of afdelingen van scholengemeenschappen zoals staat aangegeven op de onder punt 1 vermelde lijst.

Wilt u mij vóór 11 december — schriftelijk — laten weten als uw school/afdeling van uw scholengemeenschap geheel niet op de bijeenkomst vertegenwoordigd kan zijn? Reis- en eventuele verblijfkosten worden vergoed.

3. Evenals bij haar twee vorige experimenten het geval is geweest beraadt men zich in de commissie ook nu weer on de door haar te stellen vragen. Momenteel kan daar het volgende over gezegd worden:

— Meerkeuzevragen zullen in 1976 in het examenwerk van de C.E.G.E.S. niet gegeven worden, zoals u reeds in september j.l. is meegedeeld.

Bij het opstellen van het examenwerk gaan de gedachten van de commissie naar vragen die betrekking hebben op:

- * kennis, voor zover nodig om de ontwikkelingen die binnen de omliggende onderwerpen vallen, te kunnen beschrijven;
- * het begrijpen van samenhangen, motieven, oorzaken en gevolgen van genoemde ontwikkelingen;

- * kennis en begrip van de in de omschrijvingen gebruikte termen, waarbij het niet zo zeer in de bedoeling ligt de kandidaten definities te laten geven dan wel deze zaken aan de hand van concrete vragen te peilen;
- * het kunnen werken met tijdsequenties.
- Een aantal van deze vragen zal betrekking hebben op historisch materiaal — teksten en afbeeldingen — die andere kunnen zijn dan de door de commissie aan de omschrijvingen toegevoegde. Deze vragen zullen dus mede onderzoeken of de kandidaten de door hen verworven kennis in een enigszins gewijzigde context kunnen toepassen en of zij in staat zijn eenvoudig historisch materiaal te interpreteren en te analyseren.

Rest mij nog u te schrijven dat uw aanwezigheid op 18 december a.s. zeer op prijs wordt gesteld.

Met vriendelijke groeten,

hoogachtend,

(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris

P.S. Het kantooradres van de C.E.G.E.S. is thans:
Secretariaat C.E.G.E.S., Bloemendaalseweg 190 A,
Overveen, tel. 023 - 257602.

*

VERSLAG VAN DE BIJEENKOMST VAN C.E.G.E.S.-LEDEN MET COLLEGA'S VAN DE ASELECT GEKOZEN SCHOLEN DIE DOOR DE C.E.G.E.S. UITGENODIGD ZIJN OM AAN HAAR EXPERIMENT IN 1976 DEEL TE NEMEN.
DE BIJEENKOMST WERD GEHOUDEN TE UTRECHT OP 18 DECEMBER 1974.

1. *Doel van de bijeenkomst*

In zijn welkomstwoord tot de aanwezigen — zesentwintig van de dertig scholen zijn vertegenwoordigd en zeven C.E.G.E.S. leden zijn aanwezig — dankt de voorzitter, Dr. P. van der Meulen, de collega's voor hun toezegging aan het experiment deel te willen nemen.

Hij zet uiteen dat het doel van de bijeenkomst is:

- naast (soms hernieuwde) kennismaking,
- het over en weer geïnformeerd worden van elkaars vragen en problemen ten aanzien van het experiment waarmee we samen bezig zijn.

Het verslag van deze bijeenkomst zal bovendien naar de docenten van de ruim vijfhonderd scholen/afdelingen van scholen gezonden worden, die zich bij het ministerie voor deelname aan het C.E.G.E.S. experiment in 1976 hebben aangemeld.

2. *Toelichting op het werk van de commissie in het algemeen en op haar experiment 1976 in het bijzonder*

Nadat de voorzitter in het kort nog eens het ontstaan van de C.E.G.E.S. heeft beschreven en eraan heeft herinnerd dat is toegezegd dat geen beslissing op departementaal niveau zal worden genomen dan nadat het advies van de commissie omtrent de mogelijkheid van een centraal schriftelijk examen zal zijn uitgebracht, een advies waarvan de aard nog geenszins vaststaat, gaat hij nader in op het experiment in 1976. Dat experiment zal niet meer worden afgenomen onder de naam gecoördineerd proefwerk in het kader van het schoolonderzoek zoals in 1973 en 1974 gebeurde. Het is de bedoeling dat het zal worden ingepast in het landelijk schriftelijk eindexamen.

Het gevolg daarvan is in de eerste plaats dat naast de schriftelijke toetsing er geen mondelinge toetsing meer in het experiment betrokken zal worden. En in de tweede plaats dat het instituut van contactman (een lid van de commissie onderhield het contact met een aan het experiment deelnemende school) wordt opgeheven. Het aantal scholen dat aselect gekozen en uitgenodigd is, is daar nu te groot voor geworden. Dat aantal is thans dertig. De collega's die aan het experiment

deelnemen en die wat te vragen hebben wordt verzocht zich voortaan rechtstreeks tot het secretariaat te richten.

De commissie heeft gemeend de in 1976 door haar op te stellen normen — evenmin als in 1973 en 1974 bij de gecoördineerde proefwerken gebeurde — niet bindend te moeten verklaren. Zij hoopt wel dat de collega's zich zoveel mogelijk aan de normen zullen houden en zij verzoekt de leraren, indien ze er toch van zouden afwijken, te zijner tijd aan de commissie mee te delen waarom en hoe dat is geschied. De commissie heeft dit besluit genomen opdat leerlingen niet de dupe zullen worden van haar experiment.

De voorzitter deelt vervolgens mee dat er in 1976 slechts open vragen en géén meerkeuzevragen gesteld zullen worden. Of dat in 1977 ook het geval zal zijn, moet nog door de commissie besloten worden. Zij zal dat pas kunnen doen nadat de evaluatie van het tweede gecoördineerde proefwerk is voltooid. Tenslotte wijst de heer Van der Meulen er nog op dat de omschrijvingen van de gekozen onderwerpen niet veel meer beogen dan de grenzen aan te geven waarbinnen gevraagd zal worden en de aspecten aan te duiden waaraan door de commissie bij het opstellen van het examenwerk aandacht zal worden geschonken.

Verondersteld wordt dat de leraren de onderwerpen in een veel breder kader in de klas of groep aan de orde zullen stellen en in veel gevallen nog heel andere aspecten zullen belichten. De commissie heeft slechts duidelijk willen maken waarop de examens betrekking zullen hebben.

De commissie is er, met andere woorden, enerzijds van uitgegaan dat de leraren recht hebben op duidelijkheid en anderzijds dat hun vrijheid zo weinig mogelijk dient te worden beperkt.

Na deze toelichting is er gelegenheid tot het stellen van vragen.

3. *Vragen uit de vergadering*

Het aantal vragen dat door de collega's gesteld werd was groot. Voor de overzichtelijkheid is getracht ze te rubriceren, vragen die elkaar overlappen zijn samengevoegd.

— Vragen van verschillende aard.

- * Op de vraag of de door de C.E.G.E.S. opgegeven onderwerpen onder het eindexamenprogramma-onderdeel "speciale onderwerpen" of "keuze onderwerpen" vallen luidde het antwoord negatief. De onderwerpen van de C.E.G.E.S. maken uitsluitend deel uit van het eindexamenprogramma-onderdeel "de laatste halve eeuw".
- * Ook de vraag of het onderdeel "staatsinrichting" bij het schriftelijk examen in 1976 betrokken zal worden wordt negatief beantwoord. Volgens het huidige eindexamenprogramma kan het schriftelijk examen alleen op "de laatste halve eeuw" betrekking hebben.
- * De vraag of de teksten en ander historisch materiaal op het examen in het Nederlands (c.q. Nederlandse vertaling) aangeboden zullen worden wordt bevestigend beantwoord.
- * De datum waarop het centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting in 1976 afgenomen zal worden is nog niet bekend.
- * Hoe de tweede correctie te zijner tijd van het werk zal geschieden kan ook nog niet meegedeeld worden.
- * Gevraagd wordt of andere afdelingen van een school — waarvan één afdeling uitgenodigd is — die zich bij het ministerie voor het experiment hebben aangemeld, op dezelfde wijze behandeld worden als de aselekt gekozen/uitgenodigde scholen/afdelingen van scholen. Het antwoord is ontkennend. Het verschil tussen de scholen/afdelingen van scholen die uitgenodigd zijn en zij die op eigen initiatief meedoen is in de evaluatie gelegen. Het ligt in de bedoeling van de commissie alleen het examenwerk van de uitgenodigde scholen te evalueren. Over een enquête onder de grote groep collega's die op eigen initiatief deelnemen, zal de commissie nog een beslissing moeten nemen. De laatste groep zal in elk geval wel gevraagd worden bij afwijking van de door de commissie gegeven normen dit aan de C.E.G.E.S. mee te delen.
- * Op vragen of er nog overdrukken verkrijgbaar zijn van de "Mededelingen van de C.E.G.E.S.-7 en 8" waarin de omschrijvingen van de onderwerpen "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog" gepubliceerd zijn, luidt het antwoord ontkennend. Slechts een beperkt aantal was over en dat was in oktober al verkocht.
- * De commissie zal op een verzoek om het door de C.E.G.E.S. uitgegeven historisch materiaal te mogen fotocopiëren positief reageren, mits dit uitsluitend gebeurt voor gebruik op de eigen school.

— Vragen over cursorisch overzicht of onderwerpen; karikaturen als historisch materiaal; keuze van de onderwerpen; de inhoud van de omschrijvingen.

* Gevraagd wordt of het in de bedoeling ligt, mocht er in de toekomst een centraal schriftelijk examen komen, dit elk jaar over een paar onderwerpen te laten gaan en niet over het geheel van de laatste vijftig jaar. Geantwoord wordt dat deze kwestie reeds in het eerste jaar van het bestaan van de commissie uitvoerig aan de orde is geweest en ook later nog meermalen ter sprake werd gebracht. De commissie heeft destijds op grond van argumenten die ook — in haar eerste verslag — gepubliceerd zijn, voor onderwerpen of themata gekozen.

Tot nu toe voelt de commissie er niet veel voor om terug te gaan naar een cursorisch overzicht. Het behandelen van onderwerpen zonder een algemeen kader lijkt haar echter problematisch. Een antwoord is hierop nog niet te geven. De principiële kanten van deze vraagstelling dienen ook bij de C.M.L.G.S. doordacht te worden.

Een algemeen kader voor de laatste halve eeuw zou men zich eventueel nog voor kunnen stellen, maar beslist geen voor alle scholen geldende leerstofomschrijving.

Het is de vraag of dit probleem voor een ieder op bevredigende wijze op te lossen zal zijn.

* Een van de collega's merkt op dat bij karikaturen de bedoeling van de tekenaar niet altijd duidelijk is. Het antwoord luidt dat de commissie dit ook ervaart en dit zich derhalve bewust is. Het werken met historisch materiaal is geen eenvoudige zaak.

* De vraag wordt gesteld hoe men er toe gekomen is om een zo omstreden onderwerp als "De Koude Oorlog" te kiezen. Vanuit de commissie wordt geantwoord dat uit de laatste halve eeuw nagenoeg geen onderwerp of thema te kiezen valt of het is omstreden. Deze moeilijkheid is ons vak eigen en het is een van de problemen waar de commissie mee worstelt.

* Een van de aanwezige collega's meent dat er wel erg weinig aandacht besteed is aan de sociaal-economische aspecten in de omschrijvingen van de onderwerpen. Geantwoord wordt dat een van de moeilijkheden ten aanzien van de sociaal-economische aspecten is dat haast niet na te gaan is welke economische verhoudingen in de politieke beslissingen hebben doorgewerkt. Er zijn wel speculaties mogelijk, maar weinig is aantoonbaar.

* Op de vraag of de historiografische aantekening aan het eind van de omschrijving van "De Koude Oorlog" een integraal onderdeel hiervan is, komt een bevestigend antwoord.

* Gevraagd wordt of het voor de leraren nog wel zinvol is om aan de omschrijvingen van de onderwerpen die de C.E.G.E.S. heeft aangeboden aspecten toe te voegen. In het antwoord wordt ingegaan op de problemen die het samenstellen van een omschrijving geven. De omschrijvingen moeten zo zijn samengesteld dat de onderwerpen binnen de laatste halve eeuw vallen. Daarnaast is er het probleem van de vrijheid die de docenten gelaten moet worden om die aspecten in het onderwerp te belichten die zij zelf belangrijk vinden. De context waarin elk onderwerp geplaatst kan worden is dikwijls bijzonder belangrijk, maar daar zal op het schriftelijk examen niet naar gevraagd worden. Dat kan de leraar dan voor het schoolonderzoek reserveren als hij dat wenst. De commissie is zich er terdege van bewust dat er docenten zullen zijn die niet anders dan alleen de omschrijving zullen behandelen. De commissie is evenwel van mening dat zij beslist geen voorschriften mag geven over wat de docenten wel of niet moeten behandelen.

* Een collega, die meent dat wat de twee interpretaties over de oorzaken van de Koude Oorlog betreft, er te weinig feiten voor de revisionistische visie zijn aangedragen, zegt toe — na daartoe een verzoek gekregen te hebben — zijn bevindingen op papier te zullen zetten en de commissie toe te zullen sturen.

— Vragen over hoeveel tijd er voor de behandeling van de C.E.G.E.S. onderwerpen moet worden uitgetrokken.

* Verschillende keren wordt de commissie — soms zeer dringend — verzocht haar mening te zeggen over het aantal lesuren dat voor de behandeling/bestudering van de opgegeven onderwerpen zal moeten worden uitgetrokken.

Van de kant van de C.E.G.E.S. wordt met klem er op gewezen dat dit niet haar opdracht en derhalve ook haar taak niet is. Hoewel zij volledig begrijpt waarom de vraag gesteld wordt, mag zij er geen antwoord op geven. Elke docent zal dit voor zichzelf uit moeten maken. Van school tot school en van leraar tot leraar kunnen de opvattingen hierover verschillen. Voor het eerste gecoördineerde proefwerk heeft de commissie destijds een programmeringsvoorbeeld gegeven, maar ze heeft er toen zéér nadrukkelijk bijgeschreven dat het slechts één voorbeeld van programmering was en dat andere programmeringen ook mogelijk waren.

Evenals destijds is de commissie ook nu nog van mening dat er beslist méér onderwerpen uit "de laatste halve eeuw" in de examengroep aan de orde dienen te komen dan alleen de door haar opgegevene.

— Suggestie: Neem geen drie maar twee onderwerpen.

* Door een van de aanwezige collega's wordt aan de commissie de suggestie gedaan of het geen aanbeveling verdient om bij het experiment in 1977 geen drie maar twee onderwerpen aan de orde te stellen, omdat men bij de behandeling/bestudering van drie onderwerpen in tijdnood kan geraken wat het totale eindexamenprogramma voor geschiedenis en staatsinrichting betreft.

Van de kant der commissie wordt beloofd dat de suggestie — mede in het licht van de vorige vragen — door de C.E.G.E.S. zeer ernstig overwogen zal dienen te worden.

— Vragen over vragen.

* Een van de collega's vraagt wat de commissie onder "werken met tijdsequenties" verstaat. Het antwoord luidt dat dan getoetst wordt of leerlingen gebeurtenissen, ontwikkelingen en feiten in de juiste volgorde van de tijd weten te plaatsen. Geprobeerd wordt deze vragen zo te maken dat de volgorde door nadenken gevonden wordt en dat een goed antwoord niet louter en alleen van geheugenwerk afhankelijk is.

* Aan de commissie wordt in overweging gegeven om meerkeuzevragen in eigen beheer samen te stellen, desnoods met het verzoek aan de examenkandidaten hun antwoorden van commentaar te voorzien.

Van de kant van de commissie wordt geantwoord dat de gesuggereerde mogelijkheid inderdaad aanwezig is en reeds meermalen in de commissie werd geopperd. Het stellen van goede meerkeuzevragen voor ons vak is uitermate moeilijk. Tot nu toe is er in de commissie over deze kwestie nog geen beslissing genomen.

* Gevraagd wordt of er niet meer essayvragen te stellen zijn dan de commissie tot nu toe deed. Het antwoord is dat er in de C.E.G.E.S. wel naar het stellen van meer essayvragen gestreefd wordt, maar dat ook het stellen van zulke vragen, die duidelijk zijn voor onbekende examenkandidaten, geen eenvoudige zaak is.

— De vaststelling van het eindcijfer.

* Verschillende keren wordt geïnformeerd naar de vaststelling van het eindcijfer van de eindexamenkandidaten en naar de verhouding tussen het gemiddelde cijfer voor het schoolonderzoek en het cijfer uit experimentele centrale schriftelijke eindexamens. Gelden hier de regels die voor het gewone eindexamen gelden: beide cijfers wegen even zwaar en het eindcijfer ontstaat door te middelen? Kunnen de leerlingen dan toch nog niet de dupe van het experiment worden?

In het antwoord wordt nadrukkelijk toegezegd dat de commissie zal onderzoeken of hier een oplossing voor te vinden is.

— Vragen over gezakte kandidaten.

* Diverse malen komen ook de gezakten ter sprake.

Iemand die voor het eindexamen zakt zal het volgend jaar drie geheel nieuwe onderwerpen moeten bestuderen.

Belooft wordt dat de C.E.G.E.S. ook over dit probleem het hoofd zal buigen.

4. Nadere informatie

Tegen het einde van de vergadering zegt de voorzitter toe dat geprobeerd zal worden de docenten zo spoedig mogelijk te informeren over de kwestie van de vaststelling van het eindexamencijfer en over het probleem van de gezakte kandidaten.

Het is de bedoeling dat de commissie de omschrijving voor het onderwerp "Het Midden Oosten" zo spoedig mogelijk zal publiceren. Er wordt hard aan gewerkt.

De bekendmaking van de onderwerpen voor 1977 zal dit voorjaar geschieden, in september a.s. dienen de omschrijvingen aan de scholen gezonden te worden.

K. Herzberg, verslaggever.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat: Bloemendaalseweg 190 A
OVERVEEN
Telefoon 023 - 25 76 02
Postrekening 2465667

Aan de collega's van de
door de C.E.G.E.S. aselekt gekozen
en daarna uitgenodigde scholen.

22 februari 1975

Zeer geachte collega's,

Zoals u tijdens de bijeenkomst op 18 december j.l. was toegezegd, zou u een verslag gestuurd worden over hetgeen toen aan de orde is geweest. Tevens zouden wij u nog op enkele vragen een antwoord geven. Aangezien een en ander de nodige tijd gevergd heeft, kunnen de destijds gedane beloften eerst nu ingelost worden.

In de eerste plaats wat het verslag van genoemde bijeenkomst aangaat: het wordt u als bijlage bij deze brief gezonden.

Vervolgens wat de ter vergadering gerezen vragen betreft: de antwoorden worden hieronder gegeven.

* Er is geïnformeerd naar de mogelijkheid of van de omschrijvingen van de onderwerpen "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog" tegen een acceptabele prijs nog overgedrukt besteld zouden kunnen worden. Deze informatie leverde het gegeven op dat dit — door het toch te geringe aantal — een zeer kostbare affaire zou gaan worden. Derhalve werd besloten geen overgedrukt bij te laten maken.

* Na amper overleg over de vaststelling van het eindcijfer tegen de achtergrond van "de leerlingen mogen niet de dupe worden van het experiment" besloot de commissie dat het eindcijfer op dezelfde wijze vastgesteld dient te worden als bij andere vakken het geval is: het gemiddelde cijfer van het schoolonderzoek en het cijfer van het centraal schriftelijk examen optellen en door twee delen geeft het eindcijfer.

Bij haar overwegingen om in deze kwestie tot een besluit te komen betrof de commissie de door haar aan de deelnemende leraren geboden ruimte om te zijner tijd van de door de commissie te verstrekken normen af te mogen wijken. In de begeleidende brief bij de omschrijvingen van de hierboven genoemde twee onderwerpen is in september van het vorig jaar u van die mogelijkheid mededeling gedaan. De commissie meent dat deze mogelijkheid voldoende waarborg biedt dat leerlingen niet de dupe van haar experimenteel examen hoeven te worden. De commissie nam dit besluit mede op grond van het feit dat zij vond dat zij in haar experimenten zoveel mogelijk de werkelijkheid diende te benaderen.

* De commissie heeft ook het hoofd gebogen — zoals beloofd was — over de vraag of gezakte eindexamenkandidaten een volgend jaar nieuwe onderwerpen dienden te bestuderen. De commissie is van mening dat zulks inderdaad het geval zal moeten zijn.

* Aangaande de door een van u op 18 december gedane suggestie om twee in plaats van drie onderwerpen te nemen was de commissie van oordeel dat mede vanwege de door de desbetreffende collega aangevoerde argumentatie deze suggestie in elk geval voor 1976 overgenomen diende te worden. Zij besloot derhalve dat voor 1976 voor havo en vwo niet drie maar twee onderwerpen voor het examen opgegeven zullen worden en wel de twee onderwerpen waarvan de omschrijving reeds gepubliceerd werd: "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog".

* Het logische gevolg van het vorige besluit van de commissie was dat het reeds door haar aangekondigde onderwerp "Het Midden Oosten" naar 1977 verschuift.

* Over aantal en titels van de onderwerpen voor 1977 moet de commissie nog een definitieve beslissing nemen. U zult daar in mei a.s. over geïnformeerd worden.

* Aan het begin van de cursus 1975/76 krijgt u de omschrijvingen van de onderwerpen voor 1977 toegezonden.

* Voor inlichtingen en wat dies meer zij kunt u zich wenden tot het Secretariaat van de C.E.G.E.S., Bloemendaalseweg 190 A te Overveen, tel. 023-257602.

Met vriendelijke groet,
hoogachtend,

(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris.

*

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat: Bloemendaalseweg 190 A
OVERVEEN
Telefoon 023 - 25 76 02
Postrekening 2465667

Aan de collega's die zich
aangemeld hebben voor deelname
aan het experimenteel centraal
schriftelijk eindexamen geschiedenis
en staatsinrichting in 1976.

24 februari 1975

Zeer geachte collega's,

Enkele weken geleden ontving de commissie van het ministerie de lijst met namen en verdere gegevens van de scholen/afdelingen van scholen die zich aangemeld hebben voor vrijwillige deelname aan het experimentele centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976. Ook u stond op deze lijst. Namens de commissie dank ik u voor uw deelname.

U was voor aanmelding uitgenodigd in een departementaal schrijven kenmerk AVO 74-25, d.d. 1 mei 1974. In deze brief stond dat het in de bedoeling van de commissie lag u uit te nodigen voor een oriënterende bespreking. Daar het aantal scholen/afdelingen van scholengemeenschappen dat zich voor 1976 aangemeld heeft vijfhonderdnegentig (590) bedraagt (80 mavo-3; 317 mavo-4; 103 havo; 90 vwo) waarbij zevenhonderd en drie (703) docenten betrokken zijn, heeft de commissie van haar voornemen moeten afzien. Eén grote bijeenkomst leek haar vanwege de massaliteit weinig zinvol en de realisering van regionale bijeenkomsten zou veel te veel tijd vragen.

De commissie achtte echter een compensatie voor de annulering van het toegezegde noodzakelijk. Zij besloot dat het verslag van de op 18 december j.l. gehouden bijeenkomst met de collega's van de door haar aselekt gekozen scholen u toegezonden zou worden. U vindt dat verslag als bijlage bij deze brief. Zij besloot voorts dat de aan genoemde collega's geschreven brief — d.d. 22 februari 1975 — met antwoorden op aan de commissie gestelde vragen die destijds ter vergadering nog niet beantwoord konden worden eveneens aan u gestuurd diende te worden. Ook deze brief gaat als bijlage bij dit schrijven.

De commissie verwacht dat u na lezing van het verslag en de brief voldoende georiënteerd zult zijn. Ter completering van uw oriëntatie laat ik tenslotte het laatste gedeelte volgen uit een brief, die ik in opdracht van de commissie op 25 november j.l. schreef aan de collega's van de aselekt gekozen scholen waarin ik ze voor de bijeenkomst van 18 december uitnodigde. Dat gedeelte luidde:

"Evenals bij haar twee vorige experimenten het geval is geweest beraadt men zich in de commissie ook nu weer op de door haar te stellen vragen. Momenteel kan daar het volgende over gezegd worden:

- Meerkeuzevragen zullen in 1976 in het examenwerk van de C.E.G.E.S. niet gegeven worden, zoals u reeds in september j.l. is meegedeeld.
- Bij het opstellen van het examenwerk gaan de gedachten van de commissie naar vragen die betrekking hebben op:

- * kennis, voor zover nodig om de ontwikkelingen die binnen de omliggende onderwerpen vallen, te kunnen beschrijven;
 - * het begrijpen van samenhangen, motieven, oorzaken en gevolgen van genoemde ontwikkelingen;
 - * kennis en begrip van de in de omschrijvingen gebruikte termen, waarbij het niet zozeer in de bedoeling ligt de kandidaten definities te laten geven dan wel deze zaken aan de hand van concrete vragen te peilen;
 - * het kunnen werken met tijdsequenties.
- Een aantal van deze vragen zal betrekking hebben op historisch materiaal — teksten en afbeeldingen — die andere kunnen zijn dan de door de commissie aan de omschrijvingen toegevoegde. Deze vragen zullen dus mede onderzoeken of de kandidaten de door hen verworven kennis in een enigszins gewijzigde context kunnen toepassen en of zij in staat zijn eenvoudig historisch materiaal te interpreteren en te analyseren."

Ten overvloede — en daarmee wil ik dit epistel aan u besluiten — deel ik u nog mee dat indien er bij u nog vragen leven, u niet moet schromen deze aan het secretariaat van de commissie, Bloemendaalseweg 190 A, Overveen te zenden. U krijgt zo snel mogelijk antwoord.

Met vriendelijke groeten,
hoogachtend,

(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris.

*

INGEZONDEN BRIEF n.a.v. MEDEDELINGEN C.E.G.E.S.-5 in KLEIO, nr. 1, 1974 en
REPLIEKEN

Aan alle geschiedenis-
docenten in het
voortgezet onderwijs.

Kollega's geschiedenisdocenten,

Direkte aanleiding tot deze brief is het verslag van de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (CEGES), gepubliceerd in Kleio, 15e jrg., nr. 1, januari 1974. Mede op grond van dat verslag wordt langzamerhand duidelijk wat het geschiedenisonderwijs over enkele jaren te wachten staat, indien de CEGES de Minister van Onderwijs een positief advies zal verstrekken t.a.v. de invoering van een *centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting voor MAVO, HAVO en VWO*. De CEGES zal zich dan beroepen op de uitkomsten van experimenten met dergelijke centrale schriftelijke eindexamens, waarmee zij zich nu al bijna twee jaar bezighoudt. Echter, gelet op inhoud, karakter en vorm van deze experimenten, komen de bezwaren tegen een dergelijk centraal schriftelijk eindexamen steeds duidelijker naar voren.

Ondergetekenden menen dan ook dat het de hoogste tijd wordt deze bezwaren onder de aandacht te brengen van alle bij het geschiedenisonderwijs betrokken docenten in het voortgezet onderwijs. De voorlopige resultaten van het werk, tot nu toe door de CEGES verricht, roepen de volgende fundamentele bezwaren op:

1. Naar aard en inhoud is het vak geschiedenis, en met name de geschiedenis van de laatste vijftig jaar, ongeschikt om uniform en centraal te worden geëxamineerd. Een dergelijk uniform en centraal examen doet geen recht aan de grote verschillen van mening, de talrijke interpretaties en het voorlopige karakter der konklusies, die t.a.v. bijna alle kernproblemen in de geschiedenis bestaan. Een centraal schriftelijk eindexamen, zoals de CEGES zich voorstelt, moet inhoudelijk blijkbaar 'waardevrij' en 'objektief' zijn. Maar zelfs een oppervlakkige analyse van de experimentele eindtoetsen, die door de CEGES zijn ontwikkeld, leidt tot de konklusie dat er tal van niet ter discussie staande waarden en opvattingen zijn ingebouwd, zodat de objectiviteit slechts schijn is. Vooral voor de geschiedenis van de laatste vijftig jaar, die een bij uitstek politiek karakter heeft, zouden deze toetsen politiek disciplinerend werken.
2. Een centraal schriftelijk eindexamen in de vorm, zoals de CEGES zich voorstelt, zal bijgevolg het geschiedenisonderwijs versralen tot het aanleren van feitelijkheden en het verwerven van irrelevante kennis, in plaats van het stimuleren van eigen onderzoek en oordeelsvorming bij de leerlingen. Immers zowel vorm als inhoud van het geschiedenisonderwijs zullen zich onvermijdelijk gaan richten op dergelijke eindexamens, met het gevolg dat het geschiedenisonderwijs door de eis van uniformiteit bij de examens zal worden 'gleichgeschaltet'. Door de druk die er van een toekomstig schriftelijk eindexamen uitgaat op de onderwijspraktijk van alle dag, zullen experimenten die beogen het geschiedenisonderwijs te vernieuwen en te verbeteren, steeds moeilijker te realiseren zijn (bijv.: het projekt vredesonderwijs, opgezet voor havo-3 door o.m. het Polemologisch Instituut te Groningen).
3. Uit de vragen van het 'tweede gekoördineerde proefwerk' over 'de onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen' (gepubliceerd als bijlagen in bovengenoemd Kleio-nummer en in overdruk aan alle scholen voor voortgezet onderwijs toegezonden), die op 29 januari 1974 aan leerlingen van diverse schooltypen zijn voorgelegd, blijkt overduidelijk dat de CEGES weinig of geen belangstelling heeft voor de maatschappelijke kontekst waarin bepaalde verschijnselen en gebeurtenissen plaatshebben. De aard van de vraagstellingen en de inhoudelijke organisatie daarvan (bijv. naar een strikt afgebakend thema) blokkeren niet alleen de mogelijkheid een verklaringsstructuur van de verschijnselen en gebeurtenissen in te bouwen, maar maken tevens het leggen van verbanden met ontwikkelingen, die niet los te maken zijn van het te toetsen onderwerp, onmogelijk.

4. De taalkundige kunstgrepen waartoe de CEGES bij het opstellen van de vragen voor het 'gekoördineerde proefwerk' herhaaldelijk haar toevlucht heeft moeten nemen, vereisen bij de leerlingen een zo specifieke taalbeheersing, dat niet alleen het historische inzicht en de historische kennis van de leerlingen, maar ook dit onwezenlijke taalgebruik de resultaten zullen gaan bepalen. Een misschien ongewilde maar in ieder geval niet te verdedigen vorm van selectie is het gevolg.

Het oplossen van de meeste vragen dwingt de leerlingen tot een zeer beperkt en eenzijdig denkproces. Men mag dan ook rustig stellen dat, testpsychologisch gezien, deze 'proefwerken' ondingen zijn die bij de leerlingen demotiverend en deaktiverend werken. Dit soort toetsen biedt geen enkele mogelijkheid de creativiteit en de betrokkenheid van de leerlingen aan te wakkeren en te ontwikkelen.

5. De resultaten van een toekomstig centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting zullen de overheid opnieuw een mogelijkheid bieden om — in samenwerking met hoger beroeps-onderwijs, universiteiten en bedrijfsleven — de door het voortgezet onderwijs afgeleverde stroom leerlingen naar haar inzichten te reguleren en te selecteren. Doet de CEGES haar werk trouwens niet al in opdracht van diezelfde overheid?

De steeds nauwere verbintenis van de CEGES met het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (CITO) te Arnhem onderstreept en versterkt alle bovengenoemde bezwaren.

Kortom: de invoering van een uniform centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting betekent een versterking van de centraliserende en disciplinerende tendenzen in het onderwijs, zowel ten koste van leraren als van leerlingen.

Ondergetekenden menen dan ook dat bovengenoemde bezwaren tegen invoering van een dergelijk eindexamen evenzovele redenen zijn om alarm te slaan en roepen daarom hun kollega's in den lande op om hun instemming met dit bezwaarschrift te betuigen, indien zij in het hierbovengestelde hun eigen bezwaren geheel of gedeeltelijk terugvinden.

U kunt Uw schriftelijke instemming toezenden aan:

drs. M.J.T. Kordes, Jacob Romankwartier 8, Bilthoven.

Met deze verklaring hebben zich totnogtoe akkoord verklaard:

- de vakgroep geschiedenis van de Werkplaats Kindergemeenschap te Bilthoven: A.J. Ditewig, P. van der Heijden, drs. M.J.T. Kordes, F.J. Potthoff
- de vakgroep geschiedenis van de O.S.G. Hendrik van der Vlist te Utrecht: B. Bekooy, drs. B.R. Feis, K. Kranenburg, L. Stout
- mej. drs. T. van Loosbroek (St. Bonifaciuscollege, Utrecht)
- drs. P.C. Coomans (Kath. Scholengem. De Breul, Zeist)
- P. Donker (Kath. Scholengemeenschap De Breul, Zeist)
- drs. D.E.L. de Boer (Het Nieuwe Lyceum, Bilthoven)
- drs. W. Schuringa (Zernikecollege, Groningen)
- dr. H. de Liagre Böhl (docent lerarenopleiding D'Witte Leli, Amsterdam)
- het Hoofdbestuur van de Organisatie van Studenten Geschiedenis in Nederland, in vergadering bijeen op 16 maart 1974 te Amsterdam.

Reactie van de C.E.G.E.S.

De redactie van Kleio stelde ons in de gelegenheid te reageren op het hiervoor gepubliceerde "bezwaarschrift". Aangezien we deze kans gaarne willen benutten om een aantal misverstanden recht te zetten zullen we de in het stuk opgesomde bezwaren een voor een bespreken.

. ad 1. Het in de eerste alinea gestelde is in het verleden reeds dikwijls in de vergaderingen van de Eindexamencommissie van de V.G.N. (afgekort: E.E.C.) en in de afdelingsbijeenkomsten van de vereniging waar de rapporten van de E.E.C. aan de orde werden gesteld, naar voren gebracht.¹⁾ Ook de voorzitter van de C.E.G.E.S. heeft bij de installatie van de commissie op 8 juni 1971 tegen de inspecteur-generaal gezegd dat de bezwaren die tot die tijd door de leraren geschiedenis en staatsinrichting tegen een mogelijk centraal schriftelijk examen waren geformuleerd, nauw samenhangen met de wijze van denken en te werk gaan die voor het vak kenmerkend mocht heten. Na een toelichting daarop besloot hij letterlijk: "... en daarom ligt het voor de hand dat men bevreesd is voor uniforme en gestandaardiseerde werkwijzen. Daar verder de rijkdom aan aspecten zo groot is dat

— met name wanneer men contemporaine geschiedenis bestudeert — veel interpretatieve benaderingswijzen naast elkaar kunnen worden geplaatst die slechts de tijd kan zeven en wegen, is men er niet gerust op dat ten aanzien van de laatste halve eeuw een centraal schriftelijk examen geen premature fixatie tot gevolg zou kunnen hebben. Maar het zal mede tot de taak van de commissie behoren te onderzoeken of deze ongewenste gevolgen noodzakelijkerwijs uit een eventueel schriftelijk examen voortkomen".²⁾ Omdat, met andere woorden, werd ingezien dat dit soort uitspraken niet veel meer waren en konden zijn dan op eigen, individuele ervaringen berustende of door eigen theoretiseren verkregen vermoedens, heeft men de noodzaak beseft van op empirische onderzoeken gegronde zekerheid.

In de tweede alinea suggereren de auteurs dat de C.E.G.E.S. haar eindexamenwerk presenteert als "waardevrij" en "objectief", maar dat zij in haar toetsen tal van niet ter discussie staande waarden en opvattingen inbouwt, zodat de objectiviteit slechts schijn is en voorts dat deze toetsen "politiek disciplinerend" zouden werken. Wij maken er de schrijvers van het bezwaarschrift op opmerkzaam dat de commissie nimmer heeft gezegd en nimmer heeft bedoeld dat haar toetsen "waardevrij" zouden zijn omdat ze er zich van bewust is dat dat nu eenmaal niet kan, maar dat de waarden die zij erkent toch in ieder geval voor alle leden, van hoe verschillende levensovertuiging ook, gelden. Waar ze de term objectiviteit heeft gebezigd, heeft ze deze slechts gehanteerd als adjectief bij evaluatie met als definitie: "Bij een objectieve evaluatie is de beoordelaar gewapend met algemeen aanvaarde (althans door een groep aanvaarde) criteria waarmee hij resultaten meet."³⁾

Wij menen verder dat er voorbeelden genoemd hadden moeten worden van door de C.E.G.E.S. gestelde vragen waarin niet ter discussie staande waarden waren ingebouwd en dat men duidelijk had moeten maken welke waarden dat dan waren. Wij zijn voorts van mening dat de schrijvers van het bezwaarschrift eveneens duidelijk hadden moeten maken wat zij precies onder "politiek disciplineren" verstaan. Wij kregen bij deze term associaties aan een kolonelsregime. Toch weigeren wij te geloven dat de auteurs door deze uitdrukking en het onder punt 2 gebezigde woord "gleichgeschaltet" pogen te suggereren dat wij een autoritair regime willen introduceren of daarmee reeds collaboreren.

Dat de geschiedenis van de laatste vijftig jaar een bij uitstek politiek karakter heeft, zoals ondertekenaars meedelen, achten wij een verrassend standpunt, indien zij daarmee bedoelen dat dit in geringere mate voor de daaraan voorafgaande tijd zou gelden.

. ad. 2. Ook het hier beweerde, namelijk dat het aanleren van feitelijkheden en het verwerven van irrelevante kennis het noodzakelijk gevolg zijn van een centraal schriftelijk examen zoals de C.E.G.E.S. zich dat voorstelt in plaats van het stimuleren van eigen onderzoek en oordeelsvorming bij de leerlingen, is een apodictische uitspraak waarvoor men verzuimt enig bewijs te leveren. Wanneer men vervolgens gewaagt van de druk die er van een centraal schriftelijk examen uitgaat op de onderwijspraktijk van alle dag, antwoorden wij dat wij weliswaar niet weten of dat zo is, maar dat niemand van de aselect gekozen docenten, die aan het experiment hebben deelgenomen, zoals uit een bij hen ingestelde en inmiddels in ons eerste Evaluatierapport gepubliceerde enquête blijkt, dit gecoördineerde proefwerk als een beperking van zijn persoonlijke vrijheid heeft ervaren. Dit wijst toch niet in de door de schrijvers als vaststaand gesignaleerde richting, evenmin als de reacties van de experimenterende leraren op de enquêtevragen na ons tweede gecoördineerde proefwerk. En als men tenslotte de vrees uitspreekt dat experimenten, die beogen het onderwijs in ons vak te vernieuwen en verbeteren, steeds moeilijker te realiseren zullen zijn na het invoeren van een schriftelijk examen, dan vragen wij ons af of ten eerste zo'n schriftelijk examen ook niet tot vernieuwing en verbetering zou kunnen stimuleren (bij voorbeeld ten aanzien van het kunnen werken met historisch materiaal) en of ten tweede de docenten die ook geheel andere aspecten zouden willen belichten daartoe bij de voorbereiding op het schoolonderzoek niet volledig de vrijheid behouden.

. ad. 3. Ook hier hadden de auteurs van het bezwaarschrift — aan voorbeelden uit het C.E.G.E.S.werk gekozen — moeten demonstreren dat de commissie weinig of geen belangstelling heeft voor de maatschappelijke context waarin bepaalde verschijnselen en gebeurtenissen plaatshebben. Het is intussen merkwaardig dat wij zelf in de overtuiging leefden juist veel belangstelling voor de maatschappelijke context te hebben en dat in onze syllabussen en vragen daarvan de duidelijke bewijzen te vinden zijn.

Maar hier blijkt dat de schrijvers ons blijkbaar beter kennen dan wij onszelf. Zij zeggen immers dat wij enerzijds tal van niet ter discussie staande waarden en opvattingen in ons werk hebben ingebouwd, zodat wij vragen wat wij niet schijnen te vragen, en dat wij anderzijds geen belangstelling hebben voor de maatschappelijke context, zodat wij niet bezitten wat wij menen te hebben.

Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet en wat jij ziet dat is er niet, aldus ongeveer schijnt hun paragnostische boodschap aan ons te luiden.

Dat het onderwerp of het thema waarover een centraal schriftelijk examen gegeven zal worden duidelijk afgebakend en omschreven dient te zijn, ontkennen wij natuurlijk niet. Dat dit echter, samen met de aard van de vraagstellingen het niet alleen onmogelijk maakt "een verklaringsstructuur van de verschijnselen en gebeurtenissen in te bouwen" maar ook het leggen van ruimere verbanden belemmert achten wij geenszins bewezen. Bovendien zou men ook hier eerst eens duidelijk moeten zeggen wat men met een term als "een verklaringsstructuur van de verschijnselen en gebeurtenissen inbouwen" bedoelt als men het over vragen stellen heeft.

ad. 4. Ons relaas wordt eentonig. Het in de eerste alinea's gestelde is alweer een apodictische uitspraak. De bewijslast rust op de auteurs. De commissie wil er echter dit van zeggen:

Wie toetsen wil of de kandidaten "vertrouwd zijn met verwerking van historisch materiaal" (en dat eist het eindexamenprogramma) zal toch wel dienen te onderzoeken of zij eenvoudige teksten kunnen interpreteren. De C.E.G.E.S. heeft dat gedaan, maar door naast teksten ook affiches, politieke spotprenten, statistieken e.d. aan de leerlingen voor te leggen, heeft ze trachten te voorkomen dat een taalvaardigheid dan historisch inzicht geëvalueerd zou worden. Wij beseffen terdege dat deze exameneis de steller van schriftelijke vragen voor grote moeilijkheden plaatst en dat in dit opzicht een mondeling examen (misschien) voordelen biedt maar (wellicht) andere bezwaren oplevert die een schriftelijke toetsing weer niet kent. Men raadplege ook hierover het eerste Evaluatierapport van de commissie.

Wanneer in de tweede alinea beweerd wordt dat "men dan ook rustig (mag) stellen dat, testpsychologisch gezien, deze "proefwerken" ondingen zijn, die bij de leerlingen demotiverend en deaktiverend werken", dan willen wij de auteurs er opmerkzaam op maken dat uit een enquête, die door de commissie onder de aan het eerste experiment deelnemende leerlingen gehouden is en die inmiddels ook in ons eerste Evaluatierapport is gepubliceerd, is gebleken dat meer leerlingen de voorkeur gaven aan een centraal schriftelijk werk dan aan een mondelinge toetsing (de verhouding was 3:2). Ook de voorlopige evaluatie van ons tweede gecoördineerde proefwerk wijst in dezelfde richting. Wijst dit op demotivatie?

De uitspraak dat, testpsychologisch gezien, onze proefwerken ondingen zijn kan moeilijk iets anders betekenen dan dat de schrijvers in ieder geval zo diep in de testpsychologie zijn doorgedrongen dat ze, gewapend met aan deze wetenschap ontleende maatstaven of regels, de kwaliteit van onze vragen hebben kunnen beoordelen. Maar wat moet men nu van deze bewering denken wanneer men weet dat het vak of het specialisme "testpsychologie" in het geheel niet bestaat?

ad. 5. De auteurs blijken van mening te zijn dat het "de overheid" (in samenwerking met het hoger beroepsonderwijs, de universiteiten en het bedrijfsleven) er om te doen is de door het voortgezet onderwijs afgeleverde stroom leerlingen naar haar inzichten te reguleren en te selecteren en dat een centraal schriftelijk eindexamen in geschiedenis en staatsinrichting haar daartoe een schone kans te meer zou bieden.

De overheid, zo wordt in het stuk gesuggereerd, is een duistere macht. Haar te dienen zou voor ieder fatsoenlijk en eerlijk mens een gruwel moeten zijn. Maar wat doet de C.E.G.E.S.? Zij verricht haar taak *in opdracht* van de overheid! Wat kunnen we anders antwoorden dan: Ja, we hebben van de overheid, dat wil zeggen de inspecteur-generaal, de opdracht aanvaard na te gaan of een centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting mogelijk is. Wij voegen er aan toe dat wij nimmer hebben ervaren dat de "overheid" pogingen in het werk heeft gesteld om ons te beïnvloeden.

Verbaasd was de commissie eveneens over de daaropvolgende zin: "De steeds nauwere verbinding van de C.E.G.E.S. met het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (CITO) te Arnhem onderstreept en versterkt alle bovengenoemde bezwaren". In werkelijkheid is het namelijk precies omgekeerd: Hoewel de C.E.G.E.S., wilde zij haar onderzoektaak goed verrichten, ook met meerkeuzevragen diende te experimenteren, is de communicatie met de CITO-directie, die zij om medewerking had verzocht, van het begin af moeilijk geweest en voortdurend stroever geworden; misschien omdat het uiterst lastig is aan niet-historici duidelijk te maken wat het voor de geschiedenis kenmerkende denken en te werk gaan inhoudt.

Wij hopen niet dat de lezers uit het feit, dat wij de in dit bezwaarschrift uitgesproken kritiek ongegrond achten, de indruk hebben gekregen dat wij geen kritiek op ons werk wensen.

Toen wij drie jaar geleden met ons onderzoek begonnen, wisten we dat wij voor een uiterst moeilijke

opdracht stonden en naarmate het werk vorderde werd het ons duidelijk dat we de moeilijkheden eer te licht hadden geacht dan overschat. Degenen die onze publicaties lezen, weten dat. We waren en zijn ons ervan bewust dat zo'n onbekend terrein als wij moesten betreden tastend en zoekend verkend diende te worden en dat vergissingen en fouten daarbij onvermijdelijk zouden zijn.

Daarom hebben wij wel gemeend te mogen verwachten dat, al publiceerden wij alles wat voor een ieder die daarvoor interesse heeft van belang scheen, men met de kritiek op ons werk, hoe welkom ook, aanvankelijk enige terughoudendheid zou betrachten. En natuurlijk verwachtten wij dat men kritiek zou leveren, die op het verkregen feitenmateriaal gebaseerd zou zijn.

Namens de commissie,
Dr. P. van der Meulen, voorzitter,
C.M.H. Bosch, secretaris.

NOTEN

- 1) Zie o.m. Kleio, 10e jg., no. 6/7, juni/juli 1969 en voorts het literatuurlijstje over de eindexamenproblematiek in Kleio, 15e jg., no. 2, februari 1974, p. 219/220.
- 2) Kleio, 13e jg., no. 2, januari 1972, p. 82.
- 3) Kleio, 14e jg., no. 1, januari 1973, p. 65.

*

Vereniging van Leraren
Geschiedenis en Staatsinrichting
in Nederland. (V.G.N.)
Afdeling Zutphen

Zutphen, 17 juni 1974.

Aan: de commissie CEGES.

Zeer Geachte Commissie,

De afdeling Zutphen van de V.G.N. heeft dezer dagen een ledenvergadering gehouden, speciaal met het doel de mening van de leden te peilen met betrekking tot de plannen betreffende het schriftelijk eindexamen-geschiedenis, en in het bijzonder betreffende de procedure die bij het al of niet invoeren wordt gevolgd. Het feit dat bijna de helft van de leden (die verspreid wonen over een tamelijk uitgestrekt gebied) in de voor leraren drukke weken voor het einde van de cursus, ter vergadering waren verschenen, is een bewijs van het grote belang dat in de kring der docenten aan deze kwestie wordt gehecht.

Bij de grootst mogelijke meerderheid der aanwezigen bestonden zeer ernstige bedenkingen, om reeds in 1976 te komen tot een schriftelijk eindexamen-geschiedenis.

Naar het oordeel der aanwezigen is:

- 1) een evaluatie op grond van het eerste experiment vrijwel onmogelijk.
- 2) de evaluatie van het tweede experiment is te verwachten eind 1974/begin 1975; de aanmelding voor deelname aan het 'vrijwillige' examen dient te geschieden voor 15 nov. aanstaande; men moet zich dus aanmelden zonder te beschikken over de noodzakelijke informatie;
- 3) Naar onze mening is de indertijd op de conferentie te 'Woudschoten' gedane toezegging, dat invoering van een schriftelijk examen niet zou geschieden dan na voldoende en wetenschappelijk begeleide experimenten, totaal niet gehonoreerd.
- 4) Bij de leden heerste vrees voor het gevaar 'overruled' te worden: het examen zou worden ingevoerd zonder inspraak van de 'werkers in het veld'.
- 5) De praktijkervaring t.a.v. het schriftelijk examineren op de applicatiecursus-geschiedenis mavo/hbo is niet bemoedigend: De vragen waren duidelijk cognitief, gericht op het reproduceren van het geleerde.

De stof is exact uitgeschreven en voorgeschreven: de inbreng van de docent is dus vrij miniem. De beoordeling van het werk verschilt van plaats tot plaats, ondanks het feit dat de corrector beschikt over een correctiemodel.

- 6) Het is onduidelijk of naast de geschiedenis van de laatste 50 jaar, ook nog 3 onderwerpen uit deze periode moeten worden behandeld, danwel of laatstgenoemde onderwerpen in de plaats komen van een aaneengesloten behandeling van de laatste 50 jaar. Wanneer bovendien nog een aantal onderwerpen behandeld moeten worden uit andere tijdvakken dan de laatste 50 jaar, rijst de vraag of de docenten niet in tijdnood zullen geraken.
- 7) Tenslotte: bij het schriftelijk examen rijzen vragen t.a.v. het punt: welke basisstof wordt verondersteld: Hoe groot moet de minimum-literatuurlijst zijn?

Het gevaar bestaat dat de hele opleiding uitloopt op training in kennis van feiten en definities, waardoor vele didactische werkvormen afgesneden zullen worden.

Op grond van het bovenstaande willen wij Uw commissie met nadruk verzoeken stappen te nemen teneinde een overhaaste invoering van een 'vrijwillig' schriftelijk eindexamen-geschiedenis in 1976 te verhinderen en niet tot de invoering van een dergelijk experiment over te gaan.

Het experiment van de gecoördineerde proefwerken (fase I) dient naar het oordeel van de afdeling Zutphen voortgezet te worden pas wanneer de docenten beschikken over voldoende diepgaande evaluaties van de experimenten en *daarover hun mening hebben kunnen inbrengen*, kan eventueel tot fase 2 worden overgegaan.

Afschrift van deze brief is gezonden aan:

het Bestuur van de V.G.N.

het Departement van O. en W.

Namens het Bestuur v.d. afd. Zutphen.

(w.g.) J. Reijers,

voorz.

(w.g.) A. Goudriaan-De Ru,

secr. esse.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat:
Borskilaan 7
Bloemendaal (N.H.) 1542
Telefoon 023 - 26 17 23

Aan het bestuur van de V.G.N.-afdeling Zutphen,
p/a Gerstekamp 12,
Warnsveld

Uw brief van 17 juni 1974.

Datum, 6 september 1974.

Zeer geachte collega's,

Op 20 juni j.l. zegde ik u toe dat ik nader op uw schrijven van 17 juni zou ingaan, als dit in de C.E.G.E.S. besproken was. Die bespreking heeft in de eerste plenaire vergadering na de zomervakantie, op 28 augustus j.l., plaats gevonden. Naar aanleiding daarvan leg ik u de volgende opmerkingen voor.

In de tweede alinea van uw brief stelt u dat zeer velen in de afdeling Zutphen van de V.G.N. tegenstander zijn van een schriftelijk eindexamen geschiedenis in 1976; daarna merkt u in punt 3 op, dat toezeggingen niet gehonoreerd zijn, volgens welke "invoering van een schriftelijk examen niet zou geschieden dan na voldoende en wetenschappelijk begeleide experimenten"; in de voorlaatste alinea spreekt u over de wenselijkheid "invoering van een 'vrijwillig' schriftelijk eindexamen geschiedenis in 1976 te verhinderen" en nog eens over "invoering van een dergelijk experiment".

Ook na ampele overweging van deze passages en de daarin gebruikte woordkeus lijkt het ons het meest waarschijnlijk dat enig misverstand in de graafschap Zutphen post heeft gehad. Ook de C.E.G.E.S. is tegenstandster van invoering van een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis in 1976. Wel heeft de C.E.G.E.S. tot taak experimenten uit te voeren betreffende een centraal schriftelijk examen geschiedenis. Het houden van een landelijk experiment van een centraal schriftelijk examen behoort bij fase II van onze opdracht.

Meedoen gebeurt uitsluitend op basis van vrijwilligheid. Dat wij dit centraal schriftelijk examen nu organiseren, dient dus om materiaal te verzamelen voor een standpuntbepaling, en houdt niet in dat de beslissing eigenlijk al gevallen is.

Met uw opmerking 1 stemmen wij in, als u daarmee wilt zeggen dat de evaluatie van het eerste experiment niet voldoende gegevens verschaft om geïnteresseerde personen een duidelijk negatief of positief oordeel op grond hiervan mogelijk te maken. Dat was ook nooit bedoeld of verwacht, daarom gaat het experimenteren voort.

Uw opmerking 2 begrijpen wij niet. Inderdaad mag er helaas niet op worden gerekend dat wij de evaluatie van het tweede experiment vóór 15 november 1974 voltooid en gepubliceerd zullen hebben. Maar waarom zou deze informatie noodzakelijk zijn voor het nemen van een beslissing over wel of niet meedoen aan een experimenteel centraal schriftelijk examen in 1976? Wij hebben bij noodzakelijke informatie gedacht aan titels van onderwerpen, het verstrekken van gegevens over de afbakening daarvan en een beschrijving van de inhoud. Voorts menen wij dat het wenselijk is enige aanwijzingen over beschikbare literatuur te verschaffen en voorbeelden van te gebruiken materiaal.

Wij hopen ten eerste dat u niet bedoelt, dat alleen zij zich voor deelneming in 1976 zouden dienen te melden, die op grond van onze evaluatie van de in 1973 en 1974 uitgevoerde experimenten voorstanders van een centraal schriftelijk eindexamen zouden zijn geworden, of het voordien al waren.

Wij vragen ons verder af, waardoor uw mening in opmerking 3 en uw vrees in opmerking 4 worden gevoed en wij zijn wat verwonderd over het adjectief "overhaaste" bij "invoering van een 'vrijwillig' schriftelijk eindexamen".

Een terugblik lijkt ons hier nodig. Die vrees om te worden "overruled", zoals u het uitdrukt, bestond bij veel V.G.N.-leden in 1967 en 1968. Via de toenmalige Raad van Leraren bereikten bestuur en leden van de V.G.N. verontrustende berichten uit Lochem, met het noemen van welke stad niets onvriendelijks t.a.v. uw afdeling wordt bedoeld. Er werd gevreesd dat "over ons en zonder ons" zou worden beslist. Die vrees bleek niet juist, wel vond het horen van vakgroepen als de V.G.N. in een laat stadium van de overlegprocedure plaats. Om een overijlde beslissing te voorkomen vroeg het bestuur van de V.G.N. op 18 juni 1968 aan de minister om experimenten met schriftelijke examens te bevorderen alvorens te beslissen over invoering van een geheel of gedeeltelijk schriftelijk examen (zie

Kleio 9e jg., 1968, nr. 7, pag. 218). Op 13 april 1970 kwam, na een nieuw alarm, een duidelijke overeenstemming naar voren uit een gesprek van een V.G.N.-delegatie met de toenmalige staatssecretaris Grosheide (Kleio, 11e jg., 1970, nr. 5 pag. 130 e.v.): "... slechts door de resultaten van experimenten kan worden vastgesteld of een (centraal schriftelijk) examen in de toekomst kan worden ingevoerd." Op 8 juni 1971 installeerde de inspecteur-generaal van het onderwijs deze commissie. De ministeriële circulaire AVO 71-85 van 14 januari 1972 bevestigde nog eens dat "de evaluatie van facultatieve centrale schriftelijke examens in 1975 en 1976 zullen uitwijzen of er in 1977 een centraal eindexamen voor geschiedenis en staatsinrichting ingevoerd kan worden" (Kleio, 13e jg., 1972, nr. 2, pag. 80 e.v.). Het departement is er sindsdien mee akkoord gegaan dat wij op grond van de beschikbare voorbereidingstijd deze experimentele landelijke examens niet in 1975 en 1976, maar in elk geval in 1976 en 1977 en mogelijk in nog latere jaren organiseren. Na 1977 moeten wij een eindrapport opstellen en zal de minister beslissen. Dit moet toch betekenen dat het eventuele definitieve schriftelijk examen, waarvan velen onzer de onverhoedse aankondiging in 1967 vreesden, er óf niet, óf niet voor 1979 of 1980 komt. De beslissing valt pas na (en hopelijk op grond van) publikaties over een aantal experimenten met de daaraan verbonden evaluatie.

Wat de inspraak — om nog een modieus woord te gebruiken — betreft, zal het niet nodig zijn eraan te herinneren, dat alle leden van de C.E.G.E.S. ook V.G.N.-leden zijn, en dat de oorspronkelijke samenstelling van onze commissie voortvloeide uit een aanbeveling door het bestuur van de V.G.N. gedaan. De bij inspraak behorende informatie is regelmatig en soms zeer uitvoerig verstrekt. Zie de Kleio nrs. 13e jg., 1972, nrs. 2 en 7/8; 14e jg., 1973, nrs. 1 en 5; 15e jg., 1974, nr. 1. Ook voor u staan de kolommen van Kleio ongetwijfeld open en als u het bestuur van de V.G.N. of ons schrijft, wordt u gehoord.

Wij vertrouwen dat de leden van uw afdeling, bovenstaande terugblik overwegende en de genoemde artikelen in Kleio herlezende (een tijdrovend werk, maar wij rekenen op de belangstelling van uw leden, gezien bijv. de door u met gepaste trots vermelde grote opkomst ter vergadering in juni j.l.), niet langer zullen menen

- dat geen verantwoorde experimenten aan een eventuele invoering van een centraal schriftelijk eindexamen zijn voorafgegaan;
- dat de werkers in het veld (sinds 1967) niet zijn gehoord;
- dat het opzetten van een (alléén op vrijwillige deelname gebaseerd en slechts experimenteel) centraal schriftelijk examen voor 1976 getuigt van overhaasting.

Misschien is het nuttig voor heel jonge leden van uw afdeling, die van de voorgeschiedenis en de eerste stappen van de C.E.G.E.S. niet op de hoogte zijn, om te wijzen op het korte overzicht op de pagina's 217 tot 224 van de huidige jaargang van Kleio.

Over uw opmerking 5 vervolgens meten wij ons geen oordeel aan. Wij weten daar niets van. De applicatiecursus valt niet onder competentie van de C.E.G.E.S.

Dan uw opmerking, of vraag, 6. De behandeling van de drie onderwerpen zal, naar wij menen te mogen aannemen, bij elke docent deel uitmaken van de behandeling van de laatste halve eeuw. Behandeling van de drie onderwerpen alléén betekent stellig dat men niet aan het examenprogramma voldoet, al spreekt dat zeker niet van een "aaneengesloten behandeling van de laatste vijftig jaar".

De opmerking onder 7, dat steeds gevraagd moet worden welke basisstof wordt verondersteld, is o.i. juist. Wij proberen bij elk experiment die vraag te beantwoorden (zie weer onze verslagen). Er wordt door ons geen literatuurlijst voorgeschreven. Wij betwijfelen voorshands sterk dat later, na een eventuele invoering van een centraal schriftelijk examen, aan leerlingen literatuur zou moeten of kunnen worden voorgeschreven.

Het gevaar van alleen maar trainen in feiten en definities bestaat. Het is niet het enige gevaar. Het is een risico dat ook in de huidige situatie aanwezig is. Voor leraren die voor een diversiteit van didactische werkvormen openstaan, blijft de beoefening daarvan van de eerste klas tot de laatste klas mogelijk, ook bij de verwerking van materiaal, dat op de examenonderwerpen betrekking heeft.

Misschien zelfs zijn hier en daar enkele leraren juist tot andere werkvormen geïnspireerd door het materiaal dat de C.E.G.E.S. publiceert, al was dat geen vooropgezette bedoeling onzerzijds.

Tenslotte de overgang van fase I naar fase II. Over de fasering werd reeds op de Jaarvergadering van de V.G.N. in april 1971 uitvoerig verslag uitgebracht (Kleio, 12e jg., nr. 5, mei 1971, pag. 2 e.v.) en in de circulaire AVO 71-85 van 14 januari 1972 nogmaals gepubliceerd. De overgang van fase I naar fase II was geprogrammeerd in 1973. Wij hebben er maart 1974 van moeten maken.

Uw bezwaar, geuit in juni 1974, komt bepaald te laat. Overigens hoeft u zich dunkt ons, hierover niet al te bezwaard te voelen. De beslissing om naar fase II over te gaan loopt in geen enkel opzicht vooruit op het eindoordeel van de commissie. Het belang ervan is wel dat nu onderzocht gaat worden of bevindingen, die wij met kleinere deelname opdeden, ook bij grotere deelnamen gelden en welke veranderingen het gevolg zouden kunnen zijn van de deelname van vrijwilligers, leraren die minder begeleid en niet gekozen zijn. Ook verrijkt de commissie in fase II haar ervaring sneller, doordat niet alleen veel groter aantallen examinandi optreden, maar ook de opzet organisatorisch in het geheel van het landelijke centraal schriftelijke examen moet worden gepast en i.p.v. één examen over één onderwerp nu per schoolsoort over drie onderwerpen (bij het m.a.v.o. twee) drie examens moeten worden vervaardigd, de herexamens meegerekend.

Wij hopen dat het u niet te veel moeite zal kosten uw leden in kennis te stellen van ons antwoord. Mocht na verder onderzoek en beraad in de afdeling bij u de indruk ontstaan of bestendigd blijven, dat uw leden behoefte hebben aan persoonlijk contact met leden van onze commissie, dan zouden u en ik kunnen proberen tot een afspraak hiervoor te komen. Gemakkelijk zal dat zeker niet zijn. Ook ik moet bekennen dat ik deze suggestie doe in weerwil van het feit dat wij eerder in dit jaar het bestuur van de V.G.N. hebben moeten medelen dat wij vreesden in de periode 1974-1976 in het algemeen niet in staat te zijn naast het ons opgedragen werk alom in het land ons te mengen in gesprekken met afdelingen of individuele leden.

Met vriendelijke groet en
hopende dat ons werk uw belangstelling behoudt,
teken ik, met de meeste hoogachting,
namens de C.E.G.E.S.,

(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris.

P.S. Een afschrift van deze brief hebben wij gestuurd aan het Bestuur van de V.G.N. en aan Mr D.G. Jansen, directeur A.V.O. van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

*

Amersfoort, 23-9-74

Aan het secretariaat van de C.E.G.E.S.,
Borskilaan 7,
Bloemendaal.

Geachte Heren,

Met grote belangstelling heb ik kennis genomen van de overdrukken uit Kleio, die wij onlangs van u mochten ontvangen.

Al lezend kreeg ik grote bedenkingen tegen het eerste examenonderwerp: "Van Ned. Indië tot Indonesië", 7 dec. 1942-27 dec. 1949. Uit het begeleidend schrijven bij de examenonderwerpen lees ik op blz. 619: "De commissie is er zich volledig van bewust geweest dat nog heel andere aspecten binnen het door haar gegeven raam belicht hadden kunnen worden. Zij wil in dit opzicht graag de vrijheid van de docenten handhaven dit wel of niet te doen. Ze is evenwel van oordeel dat door haar keuze duidelijkheid verschaft wordt aan welke feiten, gebeurtenissen en ontwikkelingen in de examen-opgaven aandacht geschonken zal worden".

Ik heb nu bezwaar tegen het raam dat nu geboden wordt door de C.E.G.E.S.

In dat raam kom ik vrijwel uitsluitend tegen *dat* Ned. Indië Indonesië werd, *welke* partijen deze gang van zaken beoogden en *welke* partijen dit tegenwerkten; *dat* er verschil in opvatting heerste over *wat* die onafhankelijkheid van Indonesië zou inhouden, en meer van dergelijke feitelijkheden.

Uit bovenstaande vloeit voort, dat er op dit examen geen plaats kan worden ingeruimd voor vragen over het *hoe* en *waarom* van dit alles: *waarom* voelde de inlander zich zoals hij zich voelde; *waarom* wilde men deze vrijheid; *welke gevolgen* heeft dit alles gehad voor het huidige volk van Indonesië; *welke gevolgen* heeft eenzelfde of vergelijkbare ontwikkeling in andere koloniën gehad; zijn er parallellen te trekken uit al deze gebieden naar de derde wereldproblematiek van vandaag; welke les heeft dit alles in zich voor ons (dus ook de leerlingen) nú?

U hebt reeds verdedigd waarom u het raam zo heeft opgezet: Het onderwerp mocht niet buiten de laatste 50 jaar vallen; de verhoudingen binnen de Republiek Indonesië zijn nog niet voldoende onderzocht. Ik heb daar begrip voor.

Toch zou ik staande willen houden, dat hierdoor het eerste examenonderwerp van zijn essentie en zin is ontdaan. Ik meen dat de essentie, dat de zin van het geschiedenisonderwijs valt of staat met o.a. het samen met de leerlingen onderzoeken van de structuren en processen. Het geschiedenisexamen verliest zijn zin als er niet meer gevraagd kan worden naar de oorzaken en gevolgen van deze structuren en processen. Deze beginnen niet plotseling; het niet vragen naar noodzakelijk te bestuderen stof moet zeer onbevredigend en zeker niet stimulerend werken voor de leerlingen die op dit onderwerp worden "los"gelaten.

Ik zou dit nog duidelijker willen maken aan de hand van de acht criteria, zoals u ze zelf heeft opgesteld (blz. 385). Het lijkt me het overzichtelijkst als ik telkens een maatstaf, waaraan volgens u een onderwerp moet voldoen, citeer en daarna direkt mijn commentaar geef.

a. Het thema of onderwerp moet zodanig worden gekozen dat het voor de leerlingen gemakkelijk thuis te brengen is.

ad a. Het (overigens zeer interessante) onderwerp is inderdaad thuis te brengen, mits de context rond het raamwerk enorm wordt uitgebreid. Het typische is dat de context belangrijker blijkt te worden dan het raamwerk zelf. Het trieste is echter dat uitsluitend uit het raamwerk de examenvragen zullen komen.

b. Een duidelijke begrenzing in ruimte en tijd van het thema of onderwerp is vereist, waarbij de "kern van de gebeurtenissen" binnen de door de wet gestelde norm van "de laatste halve eeuw" moet vallen.

ad b. Het examenonderwerp is mijns inziens naar ruimte en tijd *te zeer* beperkt. De onmisbare context valt grotendeels buiten de laatste 50 jaar en zal dus geen examenstof zijn. Een ander deel van de context valt na 1949 en zal ook niet worden gevraagd.

Zo zullen de oorzaken en de gevolgen van de vrijwording buiten de op het examen af te vragen stof vallen. Zonder twijfel heeft de doorsnee Indonesiër het feitelijke vrijwordingsproces tussen 7-12-'42 en 27-12-'49 ontzettend belangrijk gevonden. Doch wij, mensen van 1974, zijn te weten gekomen dat het feitelijke vrijworden vaak meer problemen opwerpt dan oplost.

Moeten we die belangrijke materie rond oorzaken en gevolgen dan vermijden in de examenvragen en blijven hangen in het raamwerk van wat feitelijkheid in een periode van ± 7 jaar?

c. Een thema of onderwerp moet de mogelijkheid bieden tot behandelen en examineren op verschillend niveau: mavo-3, mavo-4, havo en vwo.

ad c. Het door u aangeboden historisch materiaal lijkt me minder geschikt, zeker voor mavoleerlingen, het is te saai en te theoretisch.

d. De themata of onderwerpen moeten aspecten van politieke, culturele en sociaal-economische aard bezitten.

ad d. De belangrijkste aspecten van soc.econ. en culturele aard vallen hoofdzakelijk buiten het raamwerk in de perioden van oorzaken en gevolgen.

e. Het thema of onderwerp moet een voldoende aantal toetsbare onderdelen hebben.

ad e. De toetsbare onderdelen moeten jammer genoeg uit de mijns inziens minst belangrijke sector komen.

f. Het thema of onderwerp zal niet te uitgebreid, maar ook zeker niet te beperkt van omvang mogen zijn.

ad f. Het onderwerp is naar tijd en ruimte zozeer beperkt, dat zinvolle verdieping uitsluitend uit de context kan komen waarover niet gevraagd zal worden.

g. Het thema of onderwerp moet in de gangbare leerboeken of in andere gemakkelijk verkrijgbare leermiddelen als zodanig voorkomen.

ad g. In niet alle mavo-leerboeken komt het onderwerp voor, en dan nog vaak uiterst summier. De man voor de klas en zijn leerlingen zijn dus aangewezen op andere middelen, hetgeen in de praktijk van nu niet altijd haalbaar blijkt te zijn. Je mag een examenresultaat toch niet laten afhangen van bibliotheek, de boekenkast van oom Jan en eigen aanschaf! (Valt of staat een experiment als dit niet met een zekere uniformiteit in de leermiddelen?)

Is het niet mogelijk om het raamwerk uit te breiden met een aantal gegevens over oorzaken en gevolgen van de vrijwording, zodat vragen naar het *hoe* en *waarom* gesteld kunnen worden? Zodat het onderwerp ook betrokken kan worden op de hedendaagse wereld en er parallellen getrokken kunnen worden met vergelijkbare situaties in andere voormalige koloniën en hun vrijheidsstrijd. Het gaat me aan het hart dat een zo mooi en interessant examenonderwerp door de ondertitel van het leven wordt beroofd, daar de leerling met onbevredigd gevoel moet studeren op stof, die op het examen niet zal worden gevraagd. Als echter het raamwerk niet in bovenstaande zin mag worden uitgebreid, dan zou ik liever het onderwerp schrappen en een ander kiezen. (jammer!)

Het 2e examenonderwerp over de Koude Oorlog voldoet wél aan de acht criteria en *blijft* een levend geheel; lijdt dus niet aan de euvels van het 1e examenonderwerp.

Tot slot wil ik u nog veel inzicht en andere goede zaken toewensen in uw werk, dat ik als zeer noodzakelijk beschouw.

Ik hoop dat u me uit de problemen kunt helpen met uw adviezen, en tevens hoop ik dat dit schrijven niet in de debatsfeer getrokken zal worden, daar ik niet bedoeld heb te vitten; ik schrijf uitsluitend als de man voor de klas die met een aantal vragen en problemen zit, waar hij in de examenpraktijk tegenaan denkt te gaan botsen.

(w.g.) J.A. Andriessen

*

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

Secretariaat:
BORSKILAN 7
BLOEMENDAAL (N.H.) 1542
Telefoon 023 - 26 17 23
Postrekening 2465667

De Heer J.A. Andriessen,
Bohortplaats 35,
Amersfoort

Datum, 28 november 1974

Zeer geachte collega,

Voordat ik u ga antwoorden wil ik u nogmaals uit naam van de C.E.G.E.S. — herhalend wat ik u op 9 oktober j.l. reeds schreef — hartelijk danken voor uw brief van 23 september. De commissie werkt op een nagenoeg onontgonnen terrein, in haar verslagen valt te lezen dat ze het daar niet altijd gemakkelijk mee heeft en ze stelt blijken van meedenken en meedoen "uit het veld" daarom ook bijzonder op prijs. Van de noodzaak van kritiek is de commissie bovendien overtuigd.

Over de meeste zaken die u aansnijdt hadden wij in de commissie al eerder — soms zeer uitvoerig — van gedachten gewisseld. Door uw brief hebben wij ons enige problemen opnieuw voor ogen moeten stellen, met name die welke verbonden zijn aan het centraal schriftelijk examineren van het onderwerp "Van Nederlands-Indië tot Indonesië".

Door de huidige werkwijze van de commissie, die momenteel vaker in kleine groepen dan plenair vergadert, hebt u wel enige tijd op een uitvoeriger reactie moeten wachten, maar nu kan deze u namens de hele commissie gestuurd worden.

Kern van uw brief lijkt ons de stelling dat de begrenzing die wij aan het onderwerp "Van Nederlands-Indië tot Indonesië" hebben gegeven er de essentie en zin aan ontnemt. Hoewel wij dat betwisten, vallen wij u graag bij waar u uiteenzet hoeveel belangrijke en boeiende ontwikkelingen, vergelijkingen, aanknopingspunten in de klas of groep gemist zullen worden waar de lerares of leraar zich geheel zou beperken tot de jaren 1942-1949 en tot de door ons binnen dat raam genoemde feiten en ontwikkelingen.

Eerlijk gezegd lijkt ons een dergelijke handelwijze haast ondenkbaar. In de commissie zijn de gedachten gedurende een tijd dan ook met name naar een eerder beginpunt dan 1942 uitgegaan. Over het juiste beginjaar voor dit onderwerp zou lang getwist kunnen worden. Bij het opstellen van de omschrijvingen van de voor 1976 gekozen onderwerpen — naast het reeds genoemde: "De Koude Oorlog" en voor havo en vwo ook "Het Midden-Oosten" — werd de indruk bij ons evenwel steeds sterker, dat de behandeling en bestudering van deze twee of drie onderwerpen relatief te veel tijd zouden kunnen gaan vragen. Immers "De Koude Oorlog" en "Het Midden-Oosten" zijn ook op zichzelf al tamelijk omvangrijk en hebben talrijke raakvlakken met andere onderwerpen in en buiten de laatste halve eeuw. Het leek ons dat wij vóór alles moesten voorkomen dat onze collega's — én hun leerlingen — door ons toedoen in een zodanige situatie van tijdnood zouden geraken, dat zij naar hun gevoel onvoldoende aandacht zouden kunnen besteden aan een aantal andere niet met de opgegeven onderwerpen verbonden, maar niet minder belangrijke ontwikkelingen in die laatste halve eeuw, voorts aan de staatsinrichting én aan de zogenaamde keuze-onderwerpen.

De commissie is zich volledig bewust dat zij het onderwerp "Van Nederlands-Indië tot Indonesië", dat zo veel facetten heeft, uit praktische overwegingen heeft moeten beperken. Zoals zij zich ook bewust is dat zij alleen haar vragen kan stellen op grond van het door haar aangeboden raamwerk. Het is een deel van de problematiek waarmee de commissie met haar experimenten van een centraal schriftelijk eindexamen geconfronteerd wordt.

Toch meent de commissie dat de docenten door deze beperking méér vrijheid gekregen hebben. Méér vrijheid om het onderwerp in dié context te plaatsen die zij of hij noodzakelijk acht. Zoals zij natuurlijk eveneens de vrijheid hebben om over die context tijdens het schoolonderzoek vragen te stellen.

Het onderwerp lijkt ons bovendien ook in zijn beperking interessant en relevant genoeg om te beproeven of een zinvolle toetsing mogelijk is, hoezeer verscheidene leden van de commissie gewenst zouden hebben zich tussen ruimere grenzen te kunnen bewegen. Of wij in een zinvolle toetsing slagen of gedeeltelijk slagen zal de toekomst leren. Zou het niet lukken dan is die vaststelling in elk geval voor ons experiment belangrijk.

Tenslotte: het is voor de individuele docent heel wat gemakkelijker om met leerlingen naar de zin van een ontwikkeling te zoeken en dit leer-, denk- en inlevingsproces bij hen te toetsen dan het voor de C.E.G.E.S. is om het eens te worden over wat zin en essentie van een gegeven onderwerp zijn, om er vervolgens op te vertrouwen dat bij de collega's en in het honderdvoudig klassegebeuren in het land vergelijkbare en daardoor toetsbare conclusies zullen zijn bereikt.

Het tweede gedeelte van uw brief zou kunnen worden samengevat in de vraag: Is de door de commissie gekozen beperking van het onderwerp verdedigbaar in het licht van de acht criteria voor het centraal schriftelijk examineren van gedeelten van de examenstof, die de commissie indertijd aanvaard heeft en die in haar Jaarverslag over 1971 gepubliceerd werden?

Achter criterium a zoekt u meer dan wij bedoeld hebben. Wij hebben er mee willen zeggen dat de aankondiging van een onderwerp geen twijfel mag laten "waarover het gaat", "wat er bij hoort".

Ook criterium b dient dat doel.

Genoemde twijfel kan er naar ons inzicht bij dit onderwerp niet zijn.

Die zou wel kunnen rijzen als wij uw gedachtengang — ik hoop die goed weer te geven — gingen volgen en aan de leraren als basis voor te stellen examenvragen een betoog zouden sturen over oorzaken en omstandigheden van het groeiend zelfbewustzijn van de Indonesiër, een en ander "grotendeels buiten de laatste 50 jaar" vallend. Dus beginnend bij Dipo Negoro of de Atjeh-oorlog? Op zijn minst moeten wij toch werken binnen de regels van het eindexamenprogramma. Ook zouden wij protest mogen verwachten als wij tevens de ontwikkeling in Indonesië sedert 1949 en uitgewerkte vergelijkingen met dekolonisatie elders zouden opnemen en dit geheel zouden betrekken op de wereld van heden, die van ongeveer 1970 tot 1976, voor zover een en ander tenminste doorzichtig is.

Dat er alleen feitelijkheid overblijft in onze omschrijving vinden wij te sterk gezegd. Is het ook niet enigszins in strijd met uw in ad c genoemde bezwaar dat het bij de omschrijving aangeboden materiaal te theoretisch is? Het opsommen van feiten — onvermijdelijk in een korte omschrijving — houdt niet in, dat alleen direct naar die feiten vragen gesteld kunnen worden of mogen worden. Bijvoorbeeld dat een vermelding van het uitroepen van de onafhankelijkheid te Batavia/Djakarta op 17 augustus 1945 uitsluitend zou kunnen leiden tot een van de vragen: "Wanneer werd de onafhankelijkheid door Soekarno en Hatta uitgeroepen?" of "Wat gebeurde er in Batavia op 17 augustus 1945?"

Wij menen dat het geheel van feiten wel ontwikkelingen laat zien en willen daar twee voorbeelden van geven:

1. De evolutie van het standpunt van de Nederlandse kabinetten ten opzichte van de Republiek Indonesië: niet onderhandelen, wel onderhandelen; de facto erkennen, maar over welk gebied? ; de unie, zwaar als een superstaat, later geschetst als een symbolische band tussen twee soevereine staten; eerst niet, later wel aanvaarden van buitenlandse interventie.

2. Het wijzen op de binnen- en buitenlandse, economische en politieke krachten, die de standpuntbepaling van de Nederlandse kabinetten beïnvloeden hebben.

Verder komt het ons voor dat een aantal begrippen, die niet in de omschrijving uitgewerkt worden, toch als bekend verondersteld moeten worden. Dat was het geval met het begrip nationaal-socialisme bij ons thema voor 1974 over "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen" en bij het in deze brief al zo vaak genoemde onderwerp is dat het begrip nationalisme. Wij erkennen dat de beperking tot de periode 1942-1949 moest leiden tot het leggen van een vrij sterke nadruk op de politieke aspecten — criterium d eist overigens beslist niet dat in een onderwerp alle aspecten tegelijk aan hun trekken komen — en dat wij daardoor in het aan de omschrijving toegevoegde historisch materiaal tamelijk veel teksten van verdragen, overeenkomsten e.d. hebben opgenomen. Wij hopen dat de docenten tijd en gelegenheid zullen hebben om aandacht te besteden aan bijvoorbeeld culturele en economische aspecten in en buiten de periode 1942-1949.

Als wij in overwegende mate betwijfeld zouden hebben of wij aan onze criteria e en f konden voldoen, hadden wij uiteraard tot een ander besluit inzake de omschrijving moeten komen. Ofschoon wij bij de huidige stand van ons werk geen zekerheid hebben, bestaat toch wel de indruk dat de omschrijving ons voldoende gelegenheid tot zinvolle vragen biedt. Uitvoering van het experiment zal ons echter pas die zekerheid kunnen geven.

Wat criterium g tenslotte betreft: wij hebben de ervaring opgedaan dat onze leerboeken nogal uiteenlopen in omvang en in de keuze van onderwerpen en themata waaraan aandacht besteed wordt. Op basis van het kleinste gemene veelvoud van bekende Nederlandse leerboeken in ons vak is geen centraal schriftelijk examen op te stellen. Daarom voegden wij aan de formulering van criterium g toe "of in andere gemakkelijk verkrijgbare leermiddelen" — wij wijzen u op onze literatuurlijst — en daarom publiceren wij een omschrijving met daarbij ter aanvulling en verduidelijking historisch materiaal en een literatuurlijst. Het is een gemeenschappelijk houvast.

De tijd is te ver gevorderd om uw advies tot het schrappen van het in uw ogen verminkte onderwerp op te kunnen volgen. Dat hoeft niet noodlottig te zijn. Als achteraf zou blijken dat u op allerlei punten gelijk heeft en het centraal schriftelijk examineren van een enigermate ingesnoerd onderwerp niet lukt, dan kan de conclusie zijn dat dit òf tegen centraal schriftelijk examineren pleit òf dat toetsing over grote eenheden dient te gebeuren, wat wellicht weer andere problemen met zich mee zal brengen. De commissie is van oordeel dat zo'n conclusie voor haar experimenten van grote betekenis kan zijn.

Wij gaan onze brief besluiten. Maar eerst willen wij u nog bedanken voor uw welwillend oordeel over onze omschrijving van het onderwerp "De Koude Oorlog". Hetzelfde geldt voor uw goede wensen. Wij hopen onzerzijds dat u bij onze reacties enige baat heeft.

Helemaal tenslotte: kunt u met publikatie van uw brief en ons antwoord in ons verslag over 1974 accoord gaan? Onze briefwisseling zal mogelijk veel collega's interesseren.

Met vriendelijke groeten en gevoelens van hoogachting,
teken ik,

(w.g.) C.M.H. Bosch, secretaris.

*

VERSLAG OVER DE WERKZAAMHEDEN VAN DE COMMISSIE EINDEXAMEN- EXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.) IN HET JAAR 1975

Inhoudsopgave

1. Inleiding.
2. Samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie.
3. Het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting in 1976.
4. De vaststelling van de onderwerpen voor de experimentele centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting in 1977 en 1978 en de omschrijvingen van de onderwerpen voor 1977.
5. De conferentie door de leden van de C.E.G.E.S. gehouden van 28 september tot en met 30 september in het Evert Kupersoord te Amersfoort.
6. Contacten met het veld.
7. Tenslotte.

Bijlage 1: • Een begin september 1975 aan een aantal collega's uit Mavo, Havo en Vwo verzonden brief met de uitnodiging om bij de C.E.G.E.S. examenvragen in te sturen.

Bijlage 2: • Circulaire Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, AVO 75-34, d.d. 16 juni 1975.

Bijlage 3: • Het Internationaal Baccalaureaat, een door Dr. A.J.M. Alkemade geschreven overzicht van organisatie en werkwijze van het I.B.O. te Genève.

Bijlage 4: • Nota met betrekking tot positiebepaling van en koersaanwijzingen voor de C.E.G.E.S.; het resultaat van de conferentie van 28-30 september.

Bijlage 5: • Schrijven van de C.E.G.E.S. aan de schoolleiders en docenten geschiedenis en staatsinrichting van de scholen/afdelingen van scholengemeenschappen die zich aangemeld hebben voor deelname aan het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting 1976, van 18 augustus 1975.

1. Inleiding

Het verslag van de werkzaamheden van de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) over het jaar 1975 sluit in vele opzichten aan bij het jaarverslag over de activiteiten in 1974. Immers de lijnen in 1974 getrokken werden in 1975 vervolgd. Enkele nieuwe wegen werden ingeslagen.

Er werd ook in 1975 voortdurend gestreefd naar een zo juist mogelijk evenwicht tussen de werkzaamheden van "alledag", m.n. het vervaardigen van de examentoetsen, het verzorgen van de omschrijvingen c.a., en de theoretische fundering van deze werkzaam-

heden. Niet ontkend kan worden dat de "dagelijkse werkzaamheden" op alle commissieleden zwaar drukten en de gewenste bezinning soms in moeilijkheden bracht.

In het jaar 1975 is, zoals uit het volgende verslag blijkt, toch naar vermogen aandacht besteed, binnen het geheel der werkzaamheden, aan deze zo belangrijke theoretische verdieping; naar de mening van een aantal commissieleden echter nog niet voldoende.

De werkzaamheden van de commissie kenmerkten zich ook in 1975 door werkzaamheden van zeer verschillende aard die naast elkaar verricht moesten worden. Evenals in de vorige jaren werd de C.E.G.E.S. door tal van zaken in beslag genomen, waarvan de belangrijkste zijn geweest:

- het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting 1976;
- de omschrijvingen en de onderwerpen voor de experimentele centraal schriftelijke eindexamens 1977 en 1978;
- de conferentie die door de C.E.G.E.S.-leden gehouden is van 28 t/m 30 september 1975 in het Evert Kupersoord te Amersfoort;
- de contacten met het veld, in de meest uitgebreide zin.

De commissie heeft in het verslagjaar een zeer ernstig verlies te verwerken gekregen door het plotselinge overlijden op 18 september van W. Pabst, secretaris vanaf 1 augustus 1975 van de C.E.G.E.S. en voorzitter van de Vwotoetscommissie. Zijn heengaan was een zware slag; naast het persoonlijke verlies van een goede vriend en collega, verloor de commissie in hem een bekwame en welhaast onmisbare, kritische medewerker.

Een verlies was ook het vertrek van twee leden, hoewel op 1 augustus drie nieuwe leden toetraden.

Een zeer ernstige tegenslag was in november de mededeling van de voorzitter dat hij begin 1976 bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd zijn taak in de C.E.G.E.S. op medisch advies toch zal moeten neerleggen.

Het opstellen van de examens — het moesten er in totaal twaalf worden, voor vier schooltypen elk drie tijdvakken — bleek een zeer tijdrovende zaak te zijn, zó tijdrovend dat de programmering volgens het "Hegeliaans model" ontworpen meermalen herzien moest worden.

Een en ander heeft ertoe geleid dat het evaluatierapport van het tweede gecoördineerde proefwerk, door de plenaire vergadering reeds op 26 augustus aangenomen, nog niet gepubliceerd is; de publicatie wordt nu verwacht in het voorjaar van 1976.

Ook het jaarverslag van de commissie over 1974 is later gereed gekomen dan de wens en de bedoeling was. Uit het voorgaande en uit de volgende paragrafen moge blijken dat 1975 "géén jaar van ruste" voor de C.E.G.E.S. is geweest.

2. Samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie

De samenstelling van de C.E.G.E.S. ondervond, zoals in de vorige paragraaf reeds werd meegedeeld, ook in 1975 wijziging.

Op 18 september overleed W. Pabst, sinds 1 augustus secretaris van de commissie en voorzitter van haar Vwotoetscommissie; op 23 september waren vele C.E.G.E.S.-leden bij de crematieplechtigheid in Rotterdam-Zuid aanwezig. Voorzitter Van der Meulen schetste

er in treffende woorden de betekenis van de overledene voor ons vak.

Wegens het aanvaarden van werkzaamheden elders namen Dr. E.M. Janssen en Drs. D.J. Noordam resp. per 31 juli en 30 november afscheid van de C.E.G.E.S. Per 1 augustus traden J.A. Andriessen te Amersfoort, Drs. H. van den Berg te Driel en H.M. de Weerd te Hardenberg tot de commissie toe. Zij versterken respectievelijk de Mavo-, de Vwo- en de Havotoetscommissie.

In de verslagperiode vergaderde de C.E.G.E.S. plenair op 19 maart, 28 mei en op 26 augustus. Zij kwam voorts in haar geheel bijeen van 28 tot en met 30 september in het Evert Kupersoord te Amersfoort.

Een afvaardiging van de C.E.G.E.S. vergaderde met een afvaardiging van het Bestuur van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) op 11 februari.

Dr. P. van der Meulen en Dr. A.J.M. Alkemade, resp. voorzitter en lid van de C.E.G.E.S. brachten op 6 en 7 maart een werkbezoek aan het bureau van het International Baccalaureate te Genève.

Op 15 januari overlegden de leden Van der Meulen, Bosch, Pabst en Herzberg; uit dit overleg resulteerde het voorstel dat na 1 augustus C.M.H. Bosch, tot die datum secretaris van de C.E.G.E.S., op zou treden als vice-voorzitter van de commissie en dat de leden W. Pabst en Drs. C.P.W.F. Herzberg met ingang van 1 augustus het secretariaat van de C.E.G.E.S. zouden gaan waarnemen; W. Pabst zou tevens voorzitter blijven van de Vwotoetscommissie. De plenaire vergadering van de C.E.G.E.S. verklaarde zich met dit voorstel akkoord.

Na het overlijden van W. Pabst, werd het C.E.G.E.S.-lid H. Kuggeleijn bereid gevonden hem op te volgen als voorzitter van de Vwotoetscommissie, de secretariaatswerkzaamheden die Pabst toegewezen waren werden tussen Bosch en Herzberg verdeeld.

De Kerngroep van de C.E.G.E.S. (Van der Meulen, Bosch, Leeflang, Herzberg) vergaderde op 22 januari (met Havo- en Vwotoetscommissie), 27, 28 en 29 januari, op 5 februari (met Mavo-, Havo-, en Vwotoetscommissie), op 12 februari (met Vwotoetscommissie), op 24 en 25 maart, op 26 maart (met Mavo-, Havo- en Vwotoetscommissie), op 14 en 15 april, op 23 april (met de Mavotoetscommissie), op 6 mei, op 7 mei (met de Mavotoetscommissie), op 12 en 13 mei, op 14 mei (met de Vwotoetscommissie), op 20 mei, op 21 mei (met de Havotoetscommissie), op 26 en 27 mei, op 4 juni (met de Mavotoetscommissie), op 24 juni, op 25 juni (met de Inspectie en de Mavotoetscommissie), op 26 juni (met Inspectie en Havotoetscommissie), op 27 juni (met Inspectie en Vwotoetscommissie), op 19 augustus (met Havotoetscommissie).

Op 3 september vergaderden Pabst, Noordam en Herzberg. Velerlei tussentijds contact is er bovendien geweest, tussen de leden van de Kerngroep onderling en de leden van de Kerngroep en de voorzitters van de toetscommissies.

De Mavotoetscommissie (Boerrigter, Leijh, Kegge, Rutsen en Andriessen) vergaderde op 8 en 22 januari, 5, 12, 19 en 26 februari, 12 en 25 maart, 16 en 23 april, 7 mei, 4 en 25 juni, 16 en 23 september, 14 en 28 oktober, 4, 11 en 25 november, 2 en 9 december.

De Havotoetscommissie (Dijkstra, Van Dongen, Van Lingen, Noordam en De Weerd) vergaderde op 15 en 22 januari, 5 en 19 februari, 5 en 26 maart, 16 april, 14 en 21 mei, 26 juni, 19 augustus, 16 en 23 september, 7 en 28 oktober, 11 en 25 november en 9 december.

Op 7 november vergaderden de voorzitters van de Havo- en de Vwotoetscommissie. De Vwotoetscommissie (Pabst (+), Janssen, Kuggeleijn, Korevaar, De Wolff en Van den Berg) vergaderde op 15 en 22 januari, 5 en 12 februari, 12 en 26 maart, 16 en 23 april, 14 mei, 4 en 27 juni, 23 september, 14 oktober, 18 november en 16 december.

De hierboven vermelde zeer hoge vergaderfrequentie van de C.E.G.E.S. in haar geheel en in onderdelen maakte de noodzaak duidelijk de werkwijze van de commissie te herzien. In de plenaire vergadering van 26 augustus, werd afgesproken de vergaderfrequentie en de werkwijze volgens het these antithese-synthese model aan te passen. De voorgestelde toetsen zouden in den vervolge, na confrontatie met Kerngroep en Inspectie, nog slechts eenmaal gecorrigeerd worden alvorens in de plenaire vergadering vastgesteld te worden. Hoewel deze nieuwe werkwijze nog niet in de praktijk getoetst is, hoopt men aldus de procedure van vaststelling van de examens toch vereenvoudigd te hebben, zonder dat aan de zorgvuldigheid die bij de samenstelling noodzakelijk is, afbreuk wordt gedaan.

Het bureau van de C.M.L.G.S. te Overveen is voor de werkzaamheden van de gehele commissie onmisbaar gebleken. Naast de personele, hebben de technische mogelijkheden, met name wat betreft reproductie en documentatie, bijgedragen tot efficiënter werken van de commissie.

De C.E.G.E.S. heeft verder besloten bij de samenstelling van de experimentele centraal schriftelijke eindexamens van 1977 indien mogelijk gebruik te maken van opgaven die door collega's docenten geschiedenis en staatsinrichting, hiertoe door de C.E.G.E.S. uitgenodigd, zijn ingezonden (b i j l a g e 1).

3. Het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting 1976

Onder verwijzing naar de voorafgaande paragraaf van dit jaarverslag, moge nogmaals opgemerkt worden dat zeer veel tijd en inspanning gewijd is geweest aan de samenstelling van de twaalf examenwerken, vier per tijdvak, voor het experimentele centraal schriftelijk eindexamen van 1976.

De tijdsduur van deze experimentele examens werd vastgesteld op 2½ klokuren voor Vwo- en Havoscholen en 2 klokuren voor Mavo-3 en Mavo-4 scholen.

Vastgesteld werd dat bij deze examens, die geheel vallen onder het geldende Eindexamen-reglement, een zgn. "tweede correctie" zal moeten worden uitgevoerd.

De C.E.G.E.S. heeft besloten dat er na de experimentele eindexamens twee docenten-enquêtes gehouden zullen worden, nl. één bij de collega's die, na aselekt te zijn gekozen, door de C.E.G.E.S. zijn uitgenodigd om aan het experiment 1976 deel te nemen en aan deze uitnodiging gehoor hebben gegeven, en een bij de docenten die zich op vrijwillige basis hebben aangemeld om aan het experimentele centraal schriftelijke eindexamen deel te nemen. In hoeverre deze enquêtes zullen samenvallen dan wel verschillen is nog niet vastgesteld. Besloten werd indien nodig deskundigen bij de enquëtering en de verwerking van de gegevens in te schakelen.

Eveneens werd door de C.E.G.E.S. besloten dat bronvermeldingen van gebruikt historisch materiaal niet meer in het examenwerk zullen worden opgenomen, maar aan de collega's tegelijk met de normering toegezonden zullen worden.

Tijdens de plenaire vergadering van 26 augustus werden de twaalf examenwerken vastgesteld; de eindredactie kwam te liggen bij de secretarissen en de vice-voorzitter van de C.E.G.E.S.

4. *De vaststelling van de onderwerpen voor de experimentele centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting van 1977 en 1978 en de omschrijvingen van de onderwerpen van 1977*

Nadat in de plenaire vergadering van 19 maart besloten was dat, zowel in 1977 als in 1978, het aantal onderwerpen per experimenteel centraal schriftelijk eindexamen twee zou zijn, werden in dezelfde vergadering de onderwerpen voor 1977 vastgesteld:

1. Nederland in de crisisjaren;

2. Het Midden-Oosten.

De inhoudsomschrijving van het onderwerp "Het Midden-Oosten" was reeds lang een "voorwerp van aanhoudende zorg" van de commissie geweest. De worsteling rond begrenzing in ruimte en tijd en de waarde-betrokkenheid speelde bij de totstandkoming van de omschrijving een grote rol. Tenslotte kon de omschrijving van "Het Midden-Oosten" gepubliceerd worden, als Mededelingen van de C.E.G.E.S., no. 9, in Kleio, 16e jrg., no. 6/7, juni/juli 1975. Twee overdrukken van deze publicatie werden naar de scholen gezonden.

In "Mededelingen van de C.E.G.E.S., no. 9" is tevens opgenomen de circulaire van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, kenmerk AVO 75-34, d.d. 16 juni 1975, aan alle Vwo-, Havo-, Mavo-3 en Mavo-4 scholen, waarin van de keuze van de onderwerpen voor 1977 en zaken op het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen 1977 betrekking hebbend mededeling werd gedaan (bijlage 2).

De uitvoerigheid van de omschrijving van "Het Midden-Oosten" en de kennisname van het werk van het International Baccalaureate deden de commissie ertoe besluiten een zeer summiere omschrijving te geven van het onderwerp "Nederland in de crisisjaren"; wel besloot de commissie historisch materiaal en een literatuuropgave te publiceren.

Omschrijving en bijlagen zijn verschenen in Kleio, 16e jrg., no. 10, oktober 1975. Twee overdrukken werden naar de scholen gestuurd.

In de loop van 1975 heeft een commissie ad hoc van de C.E.G.E.S., bestaande uit de leden Boerrigter, Dijkstra, Leeftang, Pabst en Herzberg, zich bezig gehouden met de keuze van de onderwerpen voor 1978. Tijdens de conferentie van 28-30 september is de plenaire vergadering akkoord gegaan met het voorstel om voor het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen 1978 de volgende twee onderwerpen te kiezen:

1. Rusland onder Stalin;

2. De Verenigde Staten, 1917-1941.

5. *De conferentie door de leden van de C.E.G.E.S. gehouden van 28 september tot en met 30 september in het Evert Kupersoord te Amersfoort*

Reeds in het najaar van 1974 werd de behoefte gevoeld om langere tijd als C.E.G.E.S. in voltallige samenstelling bijeen te zijn om aandacht te schenken aan de achtergronden van het doen en laten van de commissie en zo mogelijk een visie op de toekomst te ontwikkelen.

Het bezoek van Dr. P. van der Meulen en mevr. Dr. A.J.M. Alkemade aan het bureau van het International Baccalaureate te Genève, waar men zich o.a. bezig houdt met centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis, heeft daartoe inspirerend gewerkt.

Mevrouw Alkemade geeft in bijlage 3 een korte samenvatting van wat het International Baccalaureate is en doet.

De conferentie had als uitgangspunt voor de discussies een discussienota van Dr. P. van der Meulen, met als titel "Dialoog met het International Baccalaureate", waaraan als concluderend hoofdstuk was toegevoegd "Positiebepaling en koersaanwijzingen". Van dit laatste hoofdstuk uit werden de discussies, plenair en per toetscommissie, voornamelijk gevoerd. Op basis van de uitkomsten van de discussies en het ervan gemaakte verslag, is in de laatste maanden van 1975 de nota herzien. De herziene versie is in zijn geheel door de C.E.G.E.S. aanvaard en zal mede gebruikt worden als leidraad bij haar verdere werkzaamheden en is als bijlage 4 in dit verslag opgenomen onder de titel "Nota met betrekking tot positiebepaling van en koersaanwijzingen voor de C.E.G.E.S.".

Naast de besprekingen rond genoemde nota, zijn op de conferentie ook een aantal zaken van meer huishoudelijke aard aan de orde geweest. Over de meeste is elders in dit jaarverslag reeds bericht.

Genoemd moeten hier nog worden de discussies rond de term "de laatste halve eeuw" in het huidige eindexamenprogramma.

Deze omschrijving van het tijdvak waarover het eindexamen mag gaan, blijkt moeilijkheden op te leveren. Besloten is in deze zaak samen te werken met de Commissie Modernisering Leerplan (C.M.L.G.S.) en de Onderwijs Advies Commissie van de V.G.N., en zo mogelijk gezamenlijk en spoedig een eensluidend advies in deze aan de staatssecretaris van O. en W. uit te brengen.

Ten behoeve van de problematiek rond de evaluatie van "open vragen" is ter conferentie een commissie ad hoc uit de C.E.G.E.S. benoemd, waarin de leden Leeftang, Boerrigter, Dijkstra, Kuggeleijn en De Wolff zitting hebben.

6. *Contacten met het veld*

Door middel van haar publicaties, brieven aan de scholen, persoonlijke contacten in verschillend verband, streeft de C.E.G.E.S. naar zo groot mogelijke openheid met betrekking tot de voortgang van het experiment. Het verbaast haar dan soms ook te horen dat sommige collega's nooit publicaties van de C.E.G.E.S. of van het Ministerie over de experimentele centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting onder ogen hebben gehad. Naar de oorzaken hiervan kan de commissie slechts gissen.

Binnen de Afdelingen van de V.G.N. is in het najaar van 1974 en het voorjaar van 1975 gediscussieerd over de C.E.G.E.S. Dit thema vormde ook een agendapunt op de Algemene Ledenvergadering van de V.G.N. (zie Kleio, 16e jrg., no. 5, mei 1975, p. 184 e.v.). De voorzitter en de secretaris van de C.E.G.E.S. hebben op de Algemene Leden Vergadering uitleg van een aantal zaken gegeven. Ook zijn in de loop van 1975 de C.E.G.E.S.-leden Dijkstra, Pabst, Bosch en Herzberg informanten geweest op Afdelingsvergaderingen van de V.G.N. Vele collega's die informatie wensten hebben deze gekregen via het bureau in Overveen: tussen half juni en eind september kwamen daar enkele honderden schriftelijke of telefonische verzoeken om inlichtingen binnen.

Ter informatie van alle collega's en de schoolleidingen van scholen die deelnemen aan het experimenteel centraal schriftelijk eindexamen 1976 zijn twee brieven verzonden, d.d. 24

februari 1975 en 18 augustus 1975; de eerste brief is reeds als bijlage in het Jaarverslag 1974 opgenomen, de tweede gaat als b i j l a g e 5 bij dit verslag.

Ten slotte zij vermeld dat de C.E.G.E.S. besloten heeft de aselekt gekozen en uitgenodigde scholen die deelnemen aan het experiment c.s.e. 1976, te verzoeken ook aan het experiment c.s.e. 1977 hun medewerking te verlenen.

7. Tenslotte

Het C.E.G.E.S.-werk geschiedt onder voortdurende spanning: de tijdsmarges voor het verrichten van de werkzaamheden zijn smal, de theoretische bezinning komt soms in de knel, de contacten met het veld vragen geregeld aandacht.

Toch blijft het werk voortgang vinden; de jaren 1976 en 1977 zullen voor het werk van de commissie misschien grote betekenis krijgen; oude lijnen worden doorgetrokken, nieuwe wegen worden mogelijk ingeslagen; moge het de commissie gegeven zijn haar opdracht te vervullen in het belang van het onderwijs in het algemeen en het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting in het bijzonder.

In opdracht van de commissie,
C.P.W.F. Herzberg, secretaris.

Onderstaande brief werd begin september 1975 namens de commissie aan een aantal collega's uit Mavo, Havo en Vwo gezonden.

Zeer geachte collega,

De C.E.G.E.S. is, zoals u ongetwijfeld bekend zal zijn, vorig jaar met de tweede fase van haar werkzaamheden begonnen. U kunt daarover lezen in de circulaire AVO 74-25, waarvan een fotocopie bij deze brief gaat.

Deze circulaire is gepubliceerd in "Mededelingen van de C.E.G.E.S.-7 en 8", waarvan destijds (september 1974) aan alle mavo-, havo- en vwo-scholen een overdruk is gestuurd.

In de eerste fase heeft de commissie in het kader van het schoolonderzoek twee experimenten op betrekkelijk kleine schaal uitgevoerd, aan een beperkt aantal — aselekt gekozen en daarna uitgenodigde — scholen en afdelingen van scholengemeenschappen.

De commissie blijft in de tweede fase experimenteren met een aselekt gekozen en vervolgens geïnviteerde groep. Het aantal scholen, afdelingen van scholengemeenschappen en scholengemeenschappen van deze groep bedraagt dertig.

Daarnaast is er een andere groep, een véél grotere, van scholen, afdelingen van scholengemeenschappen en scholengemeenschappen, die zich aangemeld hebben om in 1976 óók te mogen deelnemen aan het (experimenteel) centraal schriftelijk eindexamen in ons vak dat door de commissie ontworpen is.

Ook de aanmelding voor 1977 is reeds opengesteld. De uitnodiging tot deelname geschiedde in de circulaire AVO 75-34, waarvan u eveneens bij deze brief een fotocopie wordt toegezonden.

De C.E.G.E.S. wil in de tweede fase van haar werkzaamheden evenwel niet alleen meer ervaring opdoen door over andere onderwerpen vragen op te stellen en door de mogelijkheid tot deelname aan de centraal schriftelijke examens geschiedenis en staatsinrichting te openen. Zij wil voor haar experimenten in 1977 óók trachten variaties aan te brengen bij haar voorbereiding van de examens én bij het verlenen van informatie aan de scholen over de door haar gekozen onderwerpen.

In het laatst verschenen nummer van Kleio — deze week bereikt een overdruk van de daarin gepubliceerde "Mededelingen van de C.E.G.E.S.-9" in twee exemplaren ook uw school — hebt u een uitvoerige omschrijving aan kunnen treffen van het in 1977 te examineren onderwerp "Het Midden-Oosten". De omschrijving van het andere onderwerp voor 1977 "Nederland in de crisisjaren (1929-1939)" zal daarentegen zeer summier zijn. In de derde bijlage bij deze brief kunt u deze omschrijving lezen; het is mogelijk dat ze hier en daar stilistisch wat bijgeslepen wordt, in de commissie is daar nog beraad over. Publicatie vindt in het oktobernummer van Kleio plaats; overdrukken gaan in november naar de scholen. Aan deze summiere omschrijving wordt wel historisch materiaal en een oriënterende literatuurlijst toegevoegd. Het ontwerp voor de literatuurlijst — er zal misschien een enkele titel bijkomen, een andere wordt mogelijk geschrapt en de volgorde kan gewijzigd worden — gaat als vierde bijlage bij deze brief.

De tot dusver door de commissie vervaardigde uitvoerige omschrijvingen van de gekozen onderwerpen boden en bieden de aan de experimenten deelnemende docenten een houvast en ze verschaften en verschaffen ook de commissieleden een duidelijk kader waarbinnen zij bij het opstellen van hun vragen en opdrachten dienden en dienen te blijven. Bij de uiterst korte omschrijving van het onderwerp "Nederland in de crisisjaren (1929-1939)" moet het niet uitgesloten geacht worden dat binnen de C.E.G.E.S. én bij de aan het experiment voor 1977 deelnemende leraren sterk divergerende opvattingen over de uitwerking van het onderwerp ontstaan, ook al publiceert de commissie wél historisch materiaal en een literatuurlijst.

Teneinde meer inzicht te krijgen in wat onze vakcollega's in genoemd onderwerp boeiend en belangrijk vinden en welke vragen zij daarbij zouden stellen, verzoekt de C.E.G.E.S. u na te denken over een

aantal vragen, die u geschikt vindt voor eindexamenkandidaten van het niveau dat bovenaan de eerste pagina van deze brief vermeld staat.

U kunt er verzekerd van zijn dat de commissie u zeer erkentelijk is als u uw medewerking verleent. Wilt u uw reactie op onze uitnodiging s.v.p. zo spoedig mogelijk sturen? In elk geval vóór woensdag 10 september a.s.? U kunt voor uw antwoord gebruik maken van de geadresseerde dienstcouvert, die als bijlage bij deze brief gaat. U hoeft deze couvert niet te frankeren, mits u aan de gedrukte tekst niets wijzigt.

Zoals hierboven al is aangeduid bent u volkomen vrij de vorm te kiezen waarin u uw vragen wilt kleden. U kunt "vragen-sec", dus zonder gebruik te maken van historisch materiaal, formuleren. U kunt vragen opstellen aan de hand van historisch materiaal (een tekst, een affiche, een foto, een karikatuur enz. uit de tijd waarover het onderwerp gaat). U kunt voor open of gesloten vragen kiezen. U kunt essayvragen in een enkele zin formuleren of u kunt de kandidaten enigmatische "sturen" door in de vraag geleidingen aan te brengen. U kunt mikken op vragen waarvan de beantwoording drie of op vragen waarvan de beantwoording twintig minuten zal vergen.

Daar de C.E.G.E.S. over het opnemen van meerkeuzevragen in 1977 nog geen beslissing heeft kunnen nemen, heeft het opstellen van deze vragen door u geen zin.

Wilt u echter te zijner tijd bij uw vragen wel de antwoorden geven, voorts de tijd waarin volgens u de opdracht vervuld/de vraag beantwoord kan worden en als u van historisch materiaal gebruik maakt: zeer exact de vindplaats daarvan.

Als u positief op deze uitnodiging reageert zal ik u per omgaande de door de commissieleden gebruikte stambladen doen sturen, dat vergemakkelijkt voor een ieder het werk.

Het is de bedoeling dat u de resultaten van uw denkwerk vóór 15 november a.s. aangetekend zendt aan het Bureau van de C.E.G.E.S., Bloemendaalseweg 190 A te Overveen. Voor de verzending van het werk zullen wij u tegelijkertijd met de toegezegde stambladen, na ontvangst van uw antwoord, een grote dienstcouvert doen sturen.

Bovengenoemde datum van inzending houdt nauw verband — zoals u wel zult begrijpen — met de programmering van de werkzaamheden van de commissie. De C.E.G.E.S. hoopt niet alleen dat u "ja" zult zeggen op ons verzoek, maar zij hoopt ook dat u tijd en inspiratie zult vinden in het belang van de experimenten waarmee de commissie bezig is.

Graag ben ik bereid indien u daar behoefte aan hebt e.e.a. nog eens telefonisch toe te lichten. U kunt mij overdag op kantoor bereiken (023 - 257602), 's avonds thuis (023 - 261723). Mocht ik er niet zijn, wilt u dan uw naam en telefoonnummer doorgeven, ik bel u terug.

Wij vragen u deze brief als strikt vertrouwelijk te willen behandelen; de commissie beschouwt haar verzoek aan u eveneens zo. Ook het te zijner tijd mogelijk door u ingezonden werk dient u, zoals u wel zult begrijpen, volledig geheim te houden.

Het is wel de bedoeling in het Jaarverslag 1975 melding te maken dat er collega's geïnviteerd zijn om over een onderwerp voor 1977 vragen bij de commissie in te dienen.

Zoals vanzelf spreekt valt er niets toe te zeggen over het opnemen van een of meer van uw vragen, wel of niet gewijzigd. Mocht u eventueel mettertijd niets van uw werk in het examen terugvinden, dan moge u bedenken dat elke inzending voor de C.E.G.E.S. van grote waarde geweest is vanwege de verbreding van haar oriëntatie bij de werkers in het veld en de vergroting van de basis in haar experimenteel bezig zijn.

Met vriendelijke groeten,
hoogachtend,

(w.g.) C.M.H. Bosch.

*

MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

Kenmerk AVO 75-34

Datum 16 juni 1975

Experimenten centraal schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. in het schooljaar 1975/76 en 1976/77.

de besturen van de gemeentelijke en bijzondere dag- en avondscholen voor v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o. en van opleidingsscholen voor onderwijzers waaraan een afdeling h.a.v.o. verbonden is.

TER KENNISNEMING AAN:

de rectoren, directeuren van de rijks-, gemeentelijke en bijzondere scholen als bovenbedoeld.

In de circulaire AVO 71-85 van 14 januari 1972 zijn U een aantal streefdata meegedeeld met betrekking tot de experimenten voor een eventuele invoering van een centraal schriftelijk eindexamen in het vak geschiedenis en staatsinrichting.

In de circulaire AVO 74-25 van 1 mei 1974 heb ik U meegedeeld dat ik van de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) bericht ontving dat zij besloten had van fase I van haar onderzoekingen (het gecoördineerde proefwerk) over te gaan naar fase II (een centraal schriftelijk examen op basis van vrijwilligheid).

Dit houdt voor het schooljaar 1976/77 in, dat het eindexamen m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. in het vak geschiedenis en staatsinrichting aan de scholen die dat wensen nogmaals uit een schoolonderzoek en een centraal schriftelijk examen zal bestaan, zoals dat dus ook mogelijk is voor het schooljaar 1975/76.

Het is de bedoeling van de C.E.G.E.S. dat de aan haar onderzoek in 1977 deelnemende leerlingen centraal schriftelijk geëxamineerd worden over twee onderwerpen uit het onderdeel van het eindexamenprogramma "de laatste halve eeuw". De door de commissie gekozen onderwerpen zijn:

1. Nederland in de crisisjaren.
2. Het Midden-Oosten.

Het laatste onderwerp had de commissie reeds gekozen voor haar experimenteel examen h.a.v.o. en v.w.o. in 1976; zij heeft in een later stadium echter besloten er in dat jaar niet over te zullen vragen. De scholen die zich voor het examen in 1976 aangemeld hebben, hebben daar alle bericht van gekregen.

Van beide hierboven genoemde onderwerpen zal de commissie een nadere inhoudsbeschrijving c.a. publiceren. Deze zal aan alle m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. scholen toegestuurd worden. Die voor "Het Midden Oosten" zal in augustus a.s. verzonden worden, die voor "Nederland in de crisisjaren" in november van dit jaar.

Bij de m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o.-scholen die in 1977 niet aan een centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting willen deelnemen zal het eindexamen alleen uit een schoolonderzoek bestaan. Met betrekking tot deze scholen wordt op grond van artikel 52 van het eindexamenbesluit bepaald dat voor deze scholen het schriftelijk examen wordt opgeschort.

De commissie zal in het kader van haar experimenten een aselekt gekozen groep van m.a.v.o., h.a.v.o. en v.w.o. scholen en scholengemeenschappen m.a.v.o.-h.a.v.o.-v.w.o. een uitnodiging sturen om aan het centraal schriftelijk examen geschiedenis en staatsinrichting in 1977 deel te nemen.

INDIEN ANDERE SCHOLEN IN HET SCHOOLJAAR 1976/1977 AAN HET CENTRAAL EINDEXAMEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING WENSEN DEEL TE NEMEN, DIENT

HET BEVOEGD GEZAG VAN DEZE SCHOLEN DE SCHOOLLEIDING HIERTOE OPDRACHT TE GEVEN. DE SCHOOLLEIDING MAAKT DE WENS VAN HET BEVOEGD GEZAG AAN HET MINISTERIE KENBAAR DOOR T.Z.T. OP FORMULIER A 925, A 926, A 927, A 928 (OPGAVE AANTAL EXAMENKANDIDATEN) ACHTER "GESCHIED./STAATSINR." DE LETTERS "C.S.E." TE TIKKEN EN DEZE FORMULIEREN VOOR 1 OKTOBER 1976 AAN DE AFDELING AVO/OL TE ZENDEN. DIT GELDT UITERAARD OOK VOOR DE SCHOLEN DIE DOOR DE COMMISSIE ZIJN UITGENODIGD. NAAM EN ADRES VAN DE BETROKKEN DOCENT(EN) VERBONDEN AAN ALLE SCHOLEN DIE IN HET SCHOOLJAAR 1976/1977 AAN HET CENTRAAL SCHRIFTELIJK EINDEXAMEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING DEELNEMEN, MOETEN VOOR 15 JANUARI 1976 OPGEGEVEN WORDEN, BIJ HET SECRETARIAAT VAN DE C.E.G.E.S., BLOEMENDAALSEWEG 190 A, OVERVEEN (TEL. 023-257602). VOOR UITVOERIGER INFORMATIE KAN MEN ZICH WENDEN TOT DIT SECRETARIAAT.

De scholen die zich overeenkomstig de circulaire AVO 74-25 aangemeld hebben om in het SCHOOLJAAR 1975/76 aan het centraal eindexamen geschiedenis en staatsinrichting deel te nemen, en de scholen, die op verzoek van de commissie aan dit examen deelnemen, dienen op de — voor 1 oktober 1975 in te dienen — formulieren A 925, A 926, A 927, A 928 achter "geschied./staatsinr." de letters c.s.e. te tikken.

De directeurs en rectoren ontvangen 4 exemplaren van deze circulaire.
Ik verzoek hun de betrokken docenten een exemplaar ter hand te stellen.

Namens de staatssecretaris,

(w.g.) Mr. D.G. Jansen

*

HET INTERNATIONAAL BACCALAUREAAT

1. *Organisatie*

Het I.B.O. te Genève is een stichting, waarbij per 1 januari 1975 52 scholen voor v.w.o. zijn aangesloten. Aan deze scholen wordt een eindexamen afgenomen.

Voor zover de onderdelen schriftelijk zijn, worden er centrale opgaven opgesteld. Ook is er een centrale correctie. Deze werkzaamheden worden verricht door een examencommissie, waarvan de leden uit diverse landen afkomstig zijn. Het I.B.O. diploma geeft in veel landen toegang tot de universiteit.

Het uitvoerend bureau van de stichting is in Genève gevestigd in Palais Wilson.

2. *Eindexamenpakket*

Het eindexamen omvat 6 vakken:

1. eerste taal — dit is Frans of Engels, de taal waarin les gegeven wordt;
2. tweede taal — kan eventueel de moedertaal van de leerling zijn;
3. studie van de mens: keuze uit geschiedenis, aardrijkskunde, economie, filosofie, algemene antropologie, sociale antropologie;
4. natuurwetenschappen: keuze uit biologie, chemie, natuurkunde;
5. wiskunde;
6. keuze uit expressievakken, muziek, klassieke taal, een derde taal, uitgebreid wiskunde-programma.

Van de zes vakken worden er drie op A-level (higher level) en drie op B-level (subsidiary level) afgelegd.

Van de drie vakken op B-level kan in het voorlaatste examenjaar reeds de eindafsluiting plaats vinden.

3. *Geschiedenisprogramma*

Higher level kent twee programma's.

Eerste programma (higher level):

1. Contemporaine geschiedenis. (Van het eind van de 19e eeuw tot heden).
Deze leerstof is in 10 units verdeeld, waarvan er vier worden aangegeven voor het examen.
Een volgend examenjaar blijven 2 units staan, en komen er twee nieuwe leerstofeenheden bij.
2. Regionale geschiedenis. Over dezelfde tijdsperiode als onder 1 wordt een van de vijf werelddelen bestudeerd.
3. Een speciaal onderwerp.

Tweede programma (higher level):

1. Moderne geschiedenis, van het midden van de 18e eeuw tot heden.
2. Een van de werelddelen, maar eveneens over deze tijdsperiode.
3. Een bijzonder onderwerp.

Subsidiary level:

Dit niveau vraagt kennis van het eerste deel van de programma's van het higher level. Bijgevolg keuze uit:

Contemporaine en moderne geschiedenis.

4. Eindexamen geschiedenis

Higher level:

Schriftelijk examen van 4½ uur, bestaande uit:

- 2 uur voor het beantwoorden van 2 vragen over een gekozen unit (2 uit een serie van 12) en het beantwoorden van vragen, aan de hand van teksten, over de tweede unit. De kandidaat heeft n.l. uit de 4 aangegeven units er twee gekozen.
- 2½ uur voor het beantwoorden van 3 vragen uit 14 over het gekozen werelddeel.
- 20 min. mondeling over het bijzonder onderwerp.

Cijferbepaling: 40% — 45% — 15%.

Lower level:

Schriftelijk examen van 3 uur bestaande uit het beantwoorden van 3 vragen uit een serie van 12.

*

NOTA MET BETREKKING TOT POSITIEBEPALING VAN EN KOERSAANWIJZINGEN VOOR DE C.E.G.E.S.

Inleiding

Op 6 en 7 maart j.l. brachten twee leden van de C.E.G.E.S. te weten Dr. A.J.M. Alkemade en Dr. P. van der Meulen een bezoek aan Genève om er kennis te nemen van het werk van het International Baccalaureate Office.

Op 6 maart werden ze door de heer M. Gérard Renaud, "expert in attendance" van het uitvoerend comité uitvoerig voorgelicht omtrent de organisatie, opzet en uitgangspunten van deze instelling; op 7 maart brachten ze een bezoek aan de "International School of Geneva", waar de geschiedenisdocent, de heer M. Knight, hen informeerde omtrent de ervaringen door zijn school en hemzelf met het International Baccalaureate opgedaan.

Het was duidelijk dat de werkwijze van het I(nternational) B(accalaureate) O(ffice) vooral in twee belangrijke opzichten afwijkt van de tot nu toe door de C.E.G.E.S. beproefde mogelijkheden, dat zijn:

- A. De omschrijving van het onderwerp.
- B. De vorm zowel van de afzonderlijke vragen als van het examen als geheel.

Het I.B.O. geeft namelijk in het geheel geen omschrijving van het onderwerp (A) en stelt slechts ruim begrensde essayvragen, waaruit de kandidaten zelf enkele mogen kiezen (B).

Deze twee aspecten hangen nauw samen en derhalve dient telkens bij het bespreken van het ene rekening gehouden te worden met het andere.

De twee genoemde aspecten A en B worden nu bezien in het licht van achtereenvolgens:

- I. De aard van het vak.
- II. De positie van de kandidaten.
- III. De eisen van de samenleving.*
- IV. De tot nu toe door ons opgedane ervaringen.
- V. De formele eisen.

Daarna wordt in C ingegaan op "Positiebepaling en koersaanwijzingen".

A. *De omschrijving van het onderwerp*

Bij de omschrijving van het gekozen onderwerp moest de C.E.G.E.S. zich voortdurend afvragen hoe gedetailleerd de begrenzing daarvan in ruimte en tijd diende te geschieden en hoe uitvoerig de op het examen te behandelen aspecten beschreven zouden moeten worden.

I. Bezien vanuit de aard van het vak

Wanneer men voor het beantwoorden van die vraag uitsluitend zijn aandacht richt op de aard van het vak geschiedenis en zich realiseert dat de daarbij te bestuderen onderwerpen dikwijls aanleiding geven tot méér interpretatief-theoretische benaderingswijzen naast elkaar, dat met verschillende werkhypothesen, verschillende uitgangspunten, verschillende verklaringsmodellen gewerkt kan worden die nauw samenhangen met de waarden die de onderzoeker erkent en die goeddeels ook de begrenzing (mede) bepalen en de keuze van en het accent op de aspecten, wanneer men zich verder ervan bewust is dat bij

*) Onder de term "de samenleving", die wat pretentieus klinkt, verstaan wij in dit verband: de instanties die de eindexaminati ontvangen; de "hogere" instellingen van onderwijs, en andere sectoren van de samenleving.

de synthese van de aspecten tot een totaalbeeld vaak een zo genuanceerd en persoonlijk gestempeld oordeel moet worden uitgesproken dat de verwoording daarvan welhaast pluriform moet uitvallen dan zal men geneigd zijn de ruimst mogelijke omschrijving het meest adequaat te achten.

II. Bezien vanuit de positie van de kandidaten

Tendele weer anders zou vermoedelijk het oordeel luiden wanneer men de zaak zou bezien vanuit de positie van de kandidaten. Kandidaten die zich onderwerpen aan een examen hebben namelijk enerzijds belang bij (en recht op) een zo duidelijk mogelijk beeld van de gestelde eisen.

Hoewel volledige helderheid daaromtrent wellicht nooit te verschaffen zal zijn, mogen zij toch verwachten dat hun een zo klaar mogelijk beeld wordt gegeven van de omvang en de diepgang van een examenonderwerp. Hoe nauwkeuriger derhalve de omschrijving zal uitvallen, des te beter schijnt het belang van de kandidaten gediend te zijn.

Anderzijds echter zou een stringente omschrijving een belemmering kunnen vormen van het streven naar het persoonlijk benaderen en zelfstandig onderzoeken en overdenken van het gegeven onderwerp. Met name begaafde leerlingen en oudere kandidaten (die van het V.W.O. in de eerste plaats) zou wellicht een aan een nauwkeurige omschrijving gebonden onderwijs eerder belemmeren dan stimuleren bij het op die wijze te werk gaan die bij het vak het beste schijnt aan te sluiten. (Men zie de vorige paragraaf A I.).

III. Bezien vanuit de eisen van de samenleving

De samenleving, zo menen we, heeft er vooral belang bij dat

- a. Een einddiploma een zeker niveau waarborgt.
- b. De cijfers zoveel mogelijk "waardevast" zijn, niet bijvoorbeeld van school tot school een andere betekenis hebben.

Hoewel men enerzijds geneigd is aan te nemen dat een duidelijke omschrijving beide belangen kan dienen, moet men anderzijds bedenken dat de betekenis van een omschrijving voor de samenleving toch vooral gelegen zal zijn in de aard van de vragen die men op grond daarvan, al dan niet kan stellen en de manier waarop de antwoorden geëvalueerd kunnen worden. Daarom behandelen wij deze kwestie onder B III.

IV. Bezien vanuit de tot nu toe door ons opgedane ervaring

De commissie heeft nog slechts aan de hand van twee door haar omschreven onderwerpen schriftelijke vragen kunnen laten beantwoorden. De omschrijving van het eerste onderwerp "Het nationaal-socialisme in Duitsland, 1918-1939" was uitvoerig en gedetailleerd, die van het tweede onderwerp: "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland", ondanks de ietwat breedprakige titel, bondig. Zoals men uit de leraren-enquête van het Tweede Evaluatierapport heeft kunnen opmaken, heeft de beknoptheid van de bondige omschrijving nagenoeg geen afbreuk aan de duidelijkheid gedaan "voor het veld"; de leraren betoonden zich in dit opzicht voldaan over het resultaat. Bij het ontwerpen van de afzonderlijke vragen en het samenstellen van het examenwerk als geheel heeft ook de commissie zelf met de "bondige omschrijving" kunnen werken: nauwelijks heeft zij het als gemis ervaren zich ditmaal daarbij niet voortdurend te kunnen oriënteren op een uitvoeriger "syllabus".

De conclusie daaruit te trekken dat het geven van zo'n bondige omschrijving blijkbaar een even simpele als algemeen aanvaardbare oplossing kan bieden zou echter overijld zijn.

Toen de commissie daarna immers voor de taak stond van de onderwerpen "Van Nederlands-Indië tot Indonesië", "De Koude Oorlog" en "Het Midden-Oosten" omschrijvingen te ontwerpen en voornemens was dit weer zeer bondig te doen (eigenlijk wilde zij niet meer geven dan de omgrenzing in ruimte en tijd en een opsomming van de aspecten die op het examen aan de orde zouden komen, aan de docenten overlatend hoe zij het onderwerp als geheel en de aspecten afzonderlijk in ruimer kontekst wilden plaatsen), bleek al spoedig dat ten aanzien van deze onderwerpen de meningen der leden nogal uiteen liepen omtrent zowel de begrenzing in ruimte en tijd als de te noemen aspecten en dat bovendien een aantal van hen behoefte had aan een grotere mate van uitvoerigheid dan oorspronkelijk door een kleine werkgroep was voorgesteld.

Omdat echter de commissie voor wat de eerste twee onderwerpen ("Van Nederlands-Indië tot Indonesië" en "De Koude Oorlog") betreft in een dwangpositie verkeerde — de omschrijvingen moesten volgens belofte op korte termijn in druk verschijnen! — werd een ietwat geforceerd compromis bereikt. Aangezien niemand dit echter een bevredigende werkwijze achtte besloot men aan de ontwerpomschrijving van "Het Midden-Oosten" meer leden te laten meewerken, leden die de afzonderlijke toetscommissies (mavo, havo en v.w.o.) vertegenwoordigden. Het resultaat daarvan werd een lijviger stuk dan ooit in de bedoeling had gelegen terwijl de tijd die er aan besteed moest worden de meest pessimistische schattingen nog overtrof. En wel werd het ontwerp tenslotte aanvaard maar ook nu niet met volledige instemming van alle leden.

Probeer men nu dit gebrek aan eensgezindheid te verklaren dan zou in ieder geval een belangrijke oorzaak mogen genoemd worden dat onderwerpen als "De Koude Oorlog" en "Het Midden-Oosten", minder voltooid verleden zijn dan de eerst gekozene en dat meer uiteenlopende standpunten t.a.v. de interpretatie en beoordeling ervan niet alleen mogelijk zijn maar bovendien emotioneel veel sterker geladen.

Bijna iedereen in Nederland veroordeelt het nationaal-socialisme en keurt het verzet daartegen goed, ten aanzien van de koude oorlog echter en de strijd tussen Arabieren en Joden bestaat ook in ons land nu niet bepaald eenstemmigheid.

Bij het omschrijven van het onderwerp moet dus voortdurend naar een compromis gezocht worden, niet alleen in die zin dat ruimte gelaten moet worden aan mogelijk verschillende interpretaties van de ontwikkelingen en gebeurtenissen, maar ook in zover dat telkens bedacht moet worden dat vanuit de ene visie de neiging zal bestaan andere grenzen in ruimte en tijd te trekken en andere aspecten ter belichting te kiezen dan van uit een zich daarvan onderscheidende optiek.

Een tweede oorzaak van verschillen in inzicht — en dat was al eerder gebleken — was gelegen in de omstandigheid dat een gemeenschappelijke syllabus wordt gegeven voor alle schooltypen; die van het mavo, het havo en het v.w.o. Met name de mavo-toetscommissie heeft voortdurend trachten duidelijk te maken dat, gezien de leeftijd van de mavo-leerlingen, de op de mavo-scholen voor het vak beschikbare lesuren en het feit dat de mavo-leraren slechts bij uitzondering vakhistorici waren maar als regel geschiedenis naast andere vakken moesten doceren, hun omschrijvingen aan totaal andere belangen tegemoet moesten komen. En gebleken is ook wel dat, wanneer een syllabus afzonderlijk voor de mavo-scholen door de mavo-toetscommissie alleen werd geformuleerd, een — natuurlijk toch altijd noodzakelijk — compromis veel gemakkelijker kon worden bereikt.

Gebleken is overigens ook dat zeer veel mavo-leraren de omschrijvingen niet hebben verworpen als een ongeoorloofde beperking van hun vrijheid maar veeleer hebben gewaardeerd als een welkome handreiking en hulp voor het geven en inrichten van hun onderwijs.

V. Bezien vanuit de formele eisen

Hoewel omtrent de vraag of een uitvoerige syllabus dan wel een bondige omschrijving moet worden gegeven, het eindexamenreglement natuurlijk volledige vrijheid van keuze laat, zou ten aanzien van de begrenzing van het onderwerp de eis dat dit binnen de laatste halve eeuw moet vallen, in veel sterkere mate dan voor de mondelinge toetsing het geval is, een nadeel kunnen blijken.

Bij een centraal schriftelijk examen dient men zich namelijk duidelijker voor ogen te stellen over welke stof gevraagd mag worden en welke niet, omdat, zoals de praktijk van de laatste jaren duidelijk aantoonde, de kandidaten (en hun ouders) hun rechten kennen.

Bij een mondelinge toetsing zou vermoedelijk geen enkele examinerator zich laten weerhouden ook vragen te stellen over de eerste wereldoorlog of de Russische revolutie van 1917, wanneer dat bijvoorbeeld noodzakelijk zou zijn om de grote lijnen aan te geven waarlangs zich de contemporaine geschiedenis voortbeweegt — hij zal de term "laatste halve eeuw" terecht niet letterlijk interpreteren! — bij een schriftelijk examen kan men het risico niet nemen op formele, zo men wil formalistische, gronden van onzorgvuldigheid of erger te worden beschuldigd.

Wij achten dat een groot bezwaar. Want hoe snel en diep ook het leven van de mensen verandert, het bepaald zijn van het nieuwe door het oude, dat wil zeggen: de continuïteit is er toch en er worden, menen wij, aan een examen in de geschiedenis, ongeoorloofde beperkingen opgelegd, wanneer de grens tussen wat wel en niet gevraagd mag worden zo willekeurig is, (van jaar tot jaar anders getrokken wordt en desondanks ondoordringbaar gesloten is,) als ten gevolge van deze term constateerbaar het geval is.

Het gevolg zal bovendien zijn dat de onderwerpen meer "naar voren" zullen komen, meer op de hedendaagse ontwikkelingen op zichzelf betrekking zullen hebben dan terwille van de historische

dimensie daarin aanvaardbaar schijnt. Want over het heden op zichzelf kan geen historicus schrijven, zegt Golo Mann, dat moet hij overlaten aan zijn halfbroeder, de journalist. De historicus kan het heden slechts beschouwen in verbinding met het verleden. En daarvoor is een niet al te beperkt en willekeurig begrensde achterland nodig.

B. *De vorm van de afzonderlijke vragen en van het examen als geheel*

De C.E.G.E.S. heeft tot nu toe slechts geëxperimenteerd met multiple choice vragen en open vragen, die zo gesteld waren dat ze niet alleen bondig moesten worden beantwoord maar ook op een wijze die bij het evalueren de grootst mogelijke duidelijkheid zou verschaffen.

De kandidaten werd tussen deze vragen geen keus gelaten, zij werden verondersteld ze alle te beantwoorden.

Bij het International Baccalaureate daarentegen, waarvan reeds werd medegedeeld dat het van de onderwerpen géén omschrijvingen geeft, worden slechts zeer ruim begrensde essay-vragen gesteld en wordt aan de kandidaten de vrijheid gelaten om bijvoorbeeld uit een tiental er drie te beantwoorden. Om een indruk te geven van het soort vragen dat het I.B.O. stelt, geven wij daarvan twee voorbeelden:

1. "Contrary to the First World War, whose origins were extremely complex and responsibility for which was spread among a number of nations, the Second World War was the work of one man, Adolf Hitler."
Discuss this statement.
2. How did the various Latin American countries respond to the challenge of the Second World War and what effect did this have in inter-American relations?

Wij willen, op dezelfde wijze als we dat ten aanzien van de omschrijving van het onderwerp hebben gedaan trachten na te gaan welke voor- en nadelen deze vraag- en examenvorm biedt in vergelijking met de tot nu toe door ons gegevene.

I. Bezien vanuit de aard van het vak

Wanneer men het eens is met hetgeen onder A I over de aard van het vak geschiedenis is gezegd dan schijnt het duidelijk dat vanuit dit gezichtspunt nauwelijks bezwaar kan worden gemaakt tegen ruim begrensde essayvragen. Integendeel: hier krijgt de kandidaat de ruimte, de gelegenheid zijn uitgangspunten duidelijk te maken, zijn werkhypothese te beproeven, met zijn verklaringsmodel te werken en ter adstructie de daarvoor relevante feiten te kiezen. Hier wordt van de kandidaten niet slechts verwacht dat zij zich een zekere hoeveelheid kennis hebben eigen gemaakt maar ook en vooral dat zij wat met die kennis weten te doen: dat zij hem kunnen toepassen voor het leveren van een betoog, voor het maken van de analyse, voor het geven van een synthese.

De evaluatie van dit soort vragen echter schijnt heel wat meer bezwaren op te roepen dan de bij ons tot nu toe gegevene. Wat moet men nu precies beoordelen en als goed of fout aanmerken?

Hoe kan men prestaties vergelijken van kandidaten die verschillende vragen hebben beantwoord?

Kunnen daar algemene richtlijnen voor worden gegeven? Het schijnt wel heel moeilijk.

Men zou bijvoorbeeld kunnen aangeven dat een antwoord op vraag 1, waarin betoogd zou worden dat het uitbreken van de tweede wereldoorlog alleen te wijten was aan het optreden van Adolf Hitler, zonder meer fout zou moeten worden gerekend. Maar stel dat een kandidaat die dat zou schrijven dit, ongetwijfeld van het vak uit geziene, verkeerde standpunt in een consistent betoog met voor zijn visie relevante en op zich zelf juiste feiten zou adstrueren die het bewijs vormden van combinatievermogen en flexibel kunnen toepassen van grote kennis. Gesteld dat een andere kandidaat zou zeggen dat het uitbreken van de tweede wereldoorlog aan een samenstel van complexe factoren was te wijten, maar onmachtig zou zijn dat juiste antwoord aannemelijk te maken...

Men zou verder als richtlijn voor het beoordelen van de tweede vraag een opsomming kunnen geven van de manier waarop verschillende Latijns Amerikaanse landen op de uitdaging van de tweede wereldoorlog hadden gereageerd en een aantal gevolgen daarvan kunnen noemen voor de verhouding van de Amerikaanse landen tot elkaar, met bijvoorbeeld de mededeling: dat moet in ieder geval genoemd zijn, zal het antwoord voldoende gerekend mogen worden.

Maar stel nu dat een leerling in zijn antwoord exemplarisch te werk gaat: slechts enkele landen noemt

maar de reacties daarvan en de daaruit voortvloeiende konsekwenties voor hun onderlinge relaties grondig analyseert?

Is zijn antwoord dan minder goed dan een dat bij een nagenoeg volledige lijst van landen een nagenoeg volledige, maar summiere, opsomming zou bevatten van de manier waarop zij reageerden?

Wat moet men beoordelen en hoe moet men het waarderen?

Zou men willen betogen dat vooral beoordeeld moet worden of een juist "verklaringsmodel" gehanteerd is dan zou gevraagd kunnen worden of "van het vak uit" wel altijd vast te stellen valt welk verklaringsmodel juist is; zou men willen zeggen dat vooral beoordeeld moet worden hoe een verklaringsmodel is toegepast dan zou geantwoord kunnen worden dat "van het vak uit" het ene verklaringsmodel toch wel dikwijls meer verklaart en bevredigender verklaart dan het andere.

Hoe men de zaak ook wendt of keert, men zal moeten vaststellen dat de beoordelaar weliswaar zal moeten beschikken over een grote mate van vakkennis, maar dat zijn cijfer desondanks slechts zal kunnen getuigen van een persoonlijke, subjectieve waardering.

Te subjectiever omdat in veel sterkere mate dan bij de tot nu toe door de C.E.G.E.S. gestelde vragen bij deze ruim begrensde essaytoetsen de taalvaardigheid en het (taalkundig) compositorisch vermogen in de waardering zal worden betrokken, of de beoordelaar dat zich nu bewust is of niet.

En dat zou men enerzijds kunnen verdedigen, want men hoeft het nog niet eens te zijn met Rogiers uitspraak dat de taal het enige instrument van de historicus is om te erkennen dat zij een van de belangrijkste werktuigen is.

"Het denken kan niet los gezien worden van de taal waarin het denken plaats heeft". Deze in het algemeen bedoelde uitspraak van Adorno — die weigerde de scheiding tussen de vakgebieden te erkennen! — zou voor de geschiedeniswetenschap wel eens in het bijzonder kunnen gelden.

Maar anderzijds (zie B II) kan men ook bedenkingen koesteren.

II. Bezien vanuit de positie van de kandidaten

Een examen dat door middel van ruim begrensde essayvragen wordt afgenomen schijnt intussen aan de kandidaten veel hogere eisen te stellen.

Zij moeten, dat bleek al uit een vorige paragraaf (A II) consistent kunnen redeneren, onderscheid kunnen maken tussen argumenten die hun redenering kunnen ondersteunen en die daarvoor niet relevant zijn, kunnen beschrijven, analyseren, combineren en een samenhangend genuanceerd betoog kunnen componeren, om er maar enkele te noemen.

Dat zij daartoe in staat zijn, mits deze eisen afgestemd worden op wat men, gezien hun leeftijd, verwachten mag, schijnt echter door de ervaringen met het I.B.O. toch wel bewezen.

Men vergete ook niet dat een examen in I.B.-vorm in andere opzichten weer méér kansen biedt: wanneer ruim begrensde essayvragen worden gesteld en de kandidaten er uit tien slechts drie hoeven te kiezen dan wordt hun immers ook meer kans geboden wat zij zich aan kennis en inzicht hebben verworven te spuien dan het geval is met enger begrensde vragen die alle beantwoord dienen te worden. Zoals de heer M. Knight, docent in de geschiedenis aan de International School in Genève, die reeds vanaf 1962 ervaring met de I.B.-examens heeft opgedaan, zei: "Van deze vragen kunnen de kandidaten altijd een gedeelte beantwoorden; zij maken er altijd wel wat van."

Toch is de vraag gewettigd of dit soort vragen niet beter geëigend zal zijn om aan v.w.o.- en wellicht ook havoleerlingen te stellen dan aan mavokandidaten, al is het alleen maar omdat de mavoleerlingen jonger zijn. Indien immers Engelse onderzoekers als Thompson en Hallam gelijk hebben, wanneer zij veronderstellen dat bij het vak geschiedenis de leerlingen pas op ± 16 -jarige leeftijd het niveau van het formele operationele denken bereikt hebben, dat wil zeggen dat ze daarvóór als regel in hun denken niet kunnen uitgaan boven het beperkte materiaal dat hun gegeven wordt om tot gevolgtrekkingen te komen, dat, tenzij de historische situatie een zeer duidelijk begrensde is, zij zelden alle relevante factoren in hun overwegingen kunnen betrekken (het grootste aantal is vier) en dat ze zich slechts een beperkte voorstelling kunnen vormen van implicaties van gebeurtenissen, dan, zo zou men verwachten, zullen ze beter in staat moeten zijn op nauw omschreven vragen korte antwoorden te geven dan examenopgaven in I.B.-trant op een aanvaardbaar niveau te maken.

Een nadeel voor alle kandidaten zou men kunnen noemen dat zij bij dit werk afhankelijker zijn van het subjectieve oordeel van de beoordelaar dan wanneer zij vragen beantwoorden die volgens algemene richtlijnen kunnen en moeten worden gewaardeerd. Het I.B. tracht dit nadeel te ondervangen door het eindoordeel toe te kennen aan een kleine permanente commissie van, men zou kunnen zeggen, beroepsexaminatoren, professionele cijfergevers.

Maar afgezien van het feit dat de mening van deze mensen ook subjectief is, al beschikken zij over

meer ervaring en vergelijkingsmateriaal en al mag men aannemen dat zij uitstekend van het vak op de hoogte zijn; het zou vermoedelijk in het kader van ons examenstelsel niet te verwezenlijken zijn. Een schriftelijk examen in deze vorm zou dus voor de onvermijdelijke subjectiviteit van het cijfer op de mondelinge prestaties weinig (ook voor de kandidaten, menen wij) wenselijke compensatie bieden.

Nauw samenhangend hiermee kan men het verder een nadeel noemen, ondanks de poging in paragraaf II A het begrijpelijk te maken en te rechtvaardigen, dat de taalvaardigheid in zo sterke mate in het cijfer wordt verdisconteerd. Men kan er namelijk bezwaar tegen hebben dat een vaardigheid die "openlijk" bij andere vakken reeds in een cijfer is uitgedrukt "clandestien" in het geschiedenis cijfer opnieuw wordt verrekend. En, we zagen het, dat gebeurt bij deze vragen onvermijdelijk.

De bezwaren, men ziet het, die tegen een schriftelijk examen in I.B.-vorm kunnen worden aangevoerd zijn nagenoeg dezelfde als tegen de mondelinge toetsing te berde kunnen worden gebracht: de subjectiviteit van het cijfer en het (meestal impliciet) meerekenen van de presentatie in de beoordeling. Wanneer men meent dat het belang van de kandidaten (en van de maatschappij, zie B III) een schriftelijk examen eist dat deze nadelen zoveel mogelijk compenseert dan zou een examen, laten we zeggen, in C.E.G.E.S.-trant de voorkeur verdienen boven één in I.B.-stijl.

Maar andere nadelen (eenzijdigheden zo men wil) van de mondelinge toetsing zouden wel door een examen in I.B.-trant kunnen worden ondervangen, wanneer naast een mondeling examen deze vorm van schriftelijk examineren zou worden ingevoerd want

- leerlingen die hun kennis en inzicht beter schriftelijk dan mondeling kunnen verwoorden zouden ook hier een eerlijke kans krijgen,
- de vragen zouden in het algemeen duidelijker gesteld en rustiger overwogen kunnen worden,
- de beoordeling zou, hoewel moeilijk aan algemene richtlijnen te binden en dus subjectief, toch, omdat de antwoorden "beklijven" en beter geanalyseerd zouden kunnen worden door de examinator en eventuele tweede corrector, duidelijker beargumenteerbaar zijn.

III. Bezien vanuit de eisen van de samenleving

De samenleving (de instanties dus naar ons woordgebruik die de eindexaminati gaan ontvangen, "hogere" instellingen van onderwijs en andere sectoren van de samenleving) heeft er, zo hebben we gezien vooral belang bij dat:

- a. een eindexamendiploma een zeker niveau waarborgt en
- b. de cijfers zoveel mogelijk "waardevast" zijn, niet van school tot school bijvoorbeeld een andere betekenis hebben.

Wij hebben reeds als onze overtuiging uitgesproken dat het niveau van het I.B.-examen niet lager zal liggen.

De waardevastheid van het cijfer is geringer dan bij de examenvorm waarmee de C.E.G.E.S. heeft geëxperimenteerd maar groter dan wanneer het uitsluitend op mondelinge prestaties wordt toegekend.

IV. Bezien vanuit de tot nu toe door ons opgedane ervaring

Het formuleren van vragen van het type waarmee de C.E.G.E.S. tot nu toe heeft geëxperimenteerd vraagt veel tijd.

Moeten dan over één onderwerp, twaalf stellen examenwerk worden ontworpen, (mavo-III, en mavo-IV, havo en v.w.o. ieder drie) zoals de eis luidt en moeten al deze vragen betrekking hebben, zoals het geval was, op het beperkte aantal aspecten dat in de syllabus of bondige omschrijving wordt genoemd, dan begrijpt men dat de commissie voor een moeilijke taak stond. Wij poneren hier zelfs de stelling dat een schriftelijk examen in de geschiedenis, wanneer zoveel min of meer gesloten toetsen over zo weinig "afvraagbare stof" moeten worden geconstrueerd, alleen al terwille van de tijd en de mankracht in deze vorm moeilijk te realiseren zal zijn in een eventueel post-experimenteel stadium, nog afgezien van het bezwaar dat als het dan tenslotte — hoe dan ook — gelukt zou zijn, het gekozen onderwerp niet opnieuw op de lijst zou kunnen worden geplaatst: er zouden in lengte van jaren geen andere vragen over bedacht kunnen worden.

Naast dit meer praktische bezwaar rees een principiële.

Wanneer bij het vak geschiedenis, zoals in A I is gesteld, de te behandelen onderwerpen dikwijls aanleiding geven tot verschillende interpretaties en theoretische benaderingswijzen, wanneer gewerkt kan worden vanuit verschillende werkhypothesen, wanneer verschillende uitgangspunten kunnen worden gekozen en verschillende verklaringsmodellen kunnen worden gehanteerd die nauw samenhangen met de waarden die de leraar erkent en die op hun beurt ook goeddeels de begrenzing van het onderwerp mede bepalen en de keuze van en het accent op de aspecten die belicht moeten worden, dan is het duidelijk dat bij het formuleren van vragen van het meer gesloten type zonder keuzemogelijkheden op basis van een syllabus of omschrijving deze voor het vak kenmerkende wijze van te werk gaan te geringe ruimte geboden zou kunnen worden. Dit geldt, menen we, in het bijzonder wanneer eerste graadsleraren (vakhistorici) met oudere leerlingen (v.w.o.- en havo-kandidaten) werken. Voor derdegraadsleraren, die het vak geschiedenis meestal naast andere geven en die met jongere leerlingen (mavo-kandidaten) te maken hebben zou dat in mindere mate kunnen gelden indien het onder B II geschrevene juist is. Zou deze overweging er op zich zelf reeds voor pleiten bij het eventueel beproeven van het I.B.-model (geen omschrijving, een keuze tussen ruim begrensde essayvragen) vooral aan het v.w.o. (en havo) te denken, dan zou een tweede argument ervoor kunnen zijn dat ook de evaluatie van essayantwoorden een aanzienlijk grotere mate van vakkennis eist dan de beoordeling van antwoorden op vragen van het meer gesloten type. Wanneer wij dus pleiten voor het experimenteren met het I.B.-model dan zouden we willen denken aan het stellen van verhoudingsgewijs veel van dit soort vragen aan de v.w.o.-kandidaten, weinig van dit genre aan de mavo-leerlingen, terwijl het wellicht logisch zou zijn de havo-arbiturienten een soort middenpositie te doen innemen. Het zou voorts, vooral met het oog op de rijpheid der kandidaten, daarnaast misschien kunnen worden beproefd ruim begrensde essayvragen aan de v.w.o. kandidaten te stellen, meer gerichte aan de mavo-leerlingen en ook hier aan de havo-eindexaminandi het middenveld te laten. Behalve deze vragen zouden dan aan de mavo-leerlingen verhoudingsgewijs veel vragen van het tot nu toe gebezigde type kunnen worden gesteld, aan de v.w.o.-leerlingen weinige en aan de havo-examinandi in een meer evenredige vermenging. Want geheel zonder het meer gesloten type vragen zal in Nederland ook een v.w.o.-eindexamen niet kunnen worden afgenomen. Men leze, om het argument daarvoor te vinden echter de nu volgende paragraaf.

De konsekventie hiervan lijkt te zijn dat van de v.w.o.-eindexamenonderwerpen geen omschrijving wordt gegeven, of een zeer summier, van de mavo-onderwerpen een tamelijk uitvoerige en van de havo-onderwerpen een bondige.

Stelt men immers "C.E.G.E.S.-vragen" zonder keuzemogelijkheid dan dient men duidelijk aan te geven waarop ze betrekking zullen hebben; geeft men geen omschrijving dan moeten ruime grenzen geboden worden voor en alternatieven bij de beantwoording.

V. Bezien vanuit de formele eisen

Uit het eindexamenreglement schijnt de konsekventie getrokken te moeten worden dat bij alle examens ook vragen van het meer gesloten genre gesteld moeten worden.

Wij althans zouden geen kans zien alleen door middel van essayvragen te toetsen of de kandidaten kunnen omgaan met historisch materiaal, al willen wij niet op voorhand ontkennen dat het misschien óók zou kunnen.

Maar verder laat het, ten aanzien van de vraag of meer gesloten dan wel essayvragen moeten worden gegeven, natuurlijk volledige vrijheid van keuze.

C. *Positiebepaling en koersaanwijzingen*

1. In het algemeen kan voor wat het vak geschiedenis aangaat worden gesteld dat daar er enerzijds kandidaten zijn die van hun kennis en inzicht beter kunnen blijk geven door middel van een mondelinge dan door middel van een schriftelijke toetsing en anderzijds kandidaten van wie het tegenovergestelde geldt, het aan te bevelen zou zijn noch uitsluitend schriftelijk, noch uitsluitend mondeling te toetsen. Vanzelfsprekend is dit geen overtuigend bewijs voor de noodzaak van een centraal schriftelijk examen. Wel kan er de wenselijkheid uit worden afgeleid dat ook indien een centraal schriftelijk examen zou worden ingevoerd, het schoolonderzoek (althans ten dele) mondeling zou blijven afgenomen. Naar de mening van de commissie zou dat dan uitdrukkelijk kenbaar gemaakt dienen te worden.

2. Twee modellen die voor deze kwalificaties in aanmerking schijnen te komen zijn a. het tot nu toe door de C.E.G.E.S. beproefde en b. het sinds 1962 door het I(nternational) B(accalaureate) O(ffice) te Genève gebezigde. Het eerste zal hierna, ietwat simplificerend, het "gesloten model", het tweede het "open model" worden genoemd.

Bij het gesloten model worden ofwel meerkeuzevragen gesteld ofwel vragen waarop het antwoord weliswaar door de kandidaten zelf moet worden geformuleerd maar door de vraagstelling duidelijk als juist of onjuist kan worden aangemerkt. De vragen moeten alle worden beantwoord. Het onderwerp wordt min of meer uitvoerig omschreven.

Bij het open model wordt het onderwerp niet of nauwelijks omschreven. Er worden (meestal ruim begrensde) essayvragen gesteld, waartussen de kandidaten meestal een keuzemogelijkheid wordt gelaten.

Deze modellen schijnen een zekere interne consistentie te bezitten. Wanneer men immers van kandidaten eist dat zij alle vragen die over een onderwerp zijn gesteld binnen nauwe grenzen zullen beantwoorden dienen zij te weten wat zij aan kennis en inzicht verondersteld worden te bezitten; wanneer men daarentegen het examenonderwerp niet omschrijft ligt het voor de hand essayvragen te formuleren en die althans ten dele ter keuze te stellen teneinde de kandidaten zo veel mogelijk ruimte te bieden van wat zij zich aan kennis en inzicht hebben verworven, blijk te geven.

Intussen dient men zich toch voor ogen te houden dat de verschillen tussen een wel en een niet omschreven onderwerp vaak minder groot zijn: er bestaat in het onderwijs nog steeds een traditie t.a.v. begrenzing en behandeling van stof die veroorzaakt dat zelfs het met één of enkele woorden aangeduide onderwerp, wanneer dat tot de canon der algemeen besprokene behoort, een duidelijk beeld oproept.

3. Nog voordat enig onderzoek ernaar is verricht en enige ervaring ermee is opgedaan schijnen van beide modellen een aantal kenmerken te kunnen worden opgenoemd. Veel eigenschappen van beide systemen vertonen bijvoorbeeld een duidelijke overeenkomst met de karakterisering van objectieve en essaytoetsen gepubliceerd in een bijlage bij Mededelingen van de C.E.G.E.S.-3: "Evaluatie van Eindresultaten", getiteld.

Enkele van de daar genoemde kenmerkende verschillen willen wij hier herhalen:

Objectieve toetsen

Bestaan uit vele nauwkeurig gestelde vragen die slechts een kort antwoord vereisen.

De kandidaten besteden hun meeste tijd aan lezen en denken.

De kwaliteit wordt vooral bepaald door de competentie van de toetsontwerper.

Zijn verhoudingsgewijs moeilijk te construeren maar gemakkelijk te beoordelen.

Gunnen de kandidaten weinig vrijheid hun kennis en waarden tot uitdrukking te brengen.

Omschrijven duidelijk wat de kandidaten moeten doen en geven hem reeds een indruk van de wijze waarop beoordeeld zal worden.

Het cijfer wordt bepaald door de ten aanzien van de toets gemaakte afspraken.

Maar met de beide systemen is natuurlijk ook ervaring opgedaan waaruit gevolgtrekkingen zijn te maken.

Essaytoetsen

Bestaan uit weinige, meer algemene vragen die uitvoeriger antwoord vereisen.

De kandidaten besteden hun meeste tijd aan denken en schrijven.

De kwaliteit wordt vooral bepaald door de competentie van de beoordelaar.

Zijn verhoudingsgewijs gemakkelijk voor te bereiden maar moeilijk te beoordelen.

Gunnen de kandidaten veel vrijheid hun kennis en waarden uit te drukken.

Omschrijven minder duidelijk wat de kandidaten moeten doen en laten hem meer in het onzekere omtrent de beoordeling.

Het cijfer wordt in hoofdzaak bepaald door de beoordelaar.

4. Uit de door de C.E.G.E.S. opgedane ervaring is gebleken dat het "gesloten model", hoewel het als voordelen bezit dat het

- een tegenwicht biedt tegen de geringe beargumenteerbaarheid van het cijfer op de mondelinge prestaties,
- geschikt schijnt te toetsen of de kandidaten kunnen omgaan met historisch materiaal,
- met name voor de jongere kandidaten een adekwate vorm schijnt voor het tonen van hun meer op concrete situaties en ontwikkelingen afgestemd inzicht en verkregen kennis en
- de docenten en leerlingen omtrent het examen duidelijkheid geeft,

toch in een eventueel post-experimenteel stadium nauwelijks realiseerbaar zou zijn wanneer het in de tot nu toe gebezigde vorm en omvang zou moeten functioneren. (Dat wil zeggen wanneer een omschrijving zou moeten worden gegeven, die voor de verschillende schooltypen gelijk zou zijn, van een onderwerp dat zou moeten vallen binnen de grenzen van de laatste halve eeuw op basis waarvan alleen vragen van het tot nu toe gebezigde type het totale examen zouden vormen).

Bovendien kan het bezwaar worden aangevoerd dat

- wanneer slechts nauw begrensde vragen worden gesteld binnen het raam van een duidelijk omlijnd onderwerp — aan eisen die vanuit het vak gesteld dienen te worden in wellicht te geringe mate kan worden voldaan. Dit principiële argument zal zwaarder wegen naarmate de kandidaten ouder zijn en een hoger kwalificerend eindexamen wensen te behalen.

5. Naar uit de ervaringen van het I.B.O. is gebleken zijn de voordelen van het open model dat daarbij

- aan de vanuit het vak te stellen eisen zowel bij de voorbereiding op als het afleggen van het examen in ruime mate kan worden voldaan,
- de kandidaten volop gelegenheid wordt geboden wat zij weten en kunnen op eigen wijze tot uitdrukking te brengen.

Hoewel men kan vaststellen dat het "open model" in de praktijk door het I.B.O. gerealiseerd is, kunnen toch als bezwaren worden aangemerkt, (wanneer men mede in zijn overwegingen betreft dat het I.B.O. alleen te maken heeft met kandidaten die men gelijk kan stellen aan v.w.o.-eindexaminandi, dat het Nederlandse eindexamenreglement meer beperkingen oplegt dan waarmede men in Genève rekening behoeft te houden, en ten onzent de evaluatie niet door één kleine commissie kan geschieden), dat hierbij:

- het evalueren van de antwoorden nauwelijks mogelijk is volgens algemene maatstaven,
- het cijfer impliciet mede bepaald wordt door de taalvaardigheid van de kandidaten,
- het toetsen van het kunnen omgaan met historisch materiaal nagenoeg onmogelijk zou zijn,
- aan met name de jongste groep kandidaten te hoge eisen gesteld kunnen worden en
- geringe duidelijkheid omtrent wat op het examen inhoudelijk gevraagd zal worden, wordt gegeven.

6. De vraag ligt voor de hand of de twee modellen niet op een zodanige wijze gecombineerd zouden kunnen worden dat de nadelen van het ene door de voordelen van het andere enigszins gecompenseerd zouden zijn; en het aandeel van beide afzonderlijke modellen, op grond van

onze tot nu toe opgedane ervaringen en overdachte mogelijkheden, in het totaal van het examen verschillend zou zijn voor de onderscheiden schoolsoorten.

Voor wat de vragen betreft ligt het dan wel zeer voor de hand te denken aan een vorm tussen de beide tot nu toe genoemde en min of meer "ideaaltypisch" geanalyseerde categorieën; wij bedoelen de gerichte open vragen, die enerzijds weliswaar geringere speelruimte aan de kandidaten gunnen maar hun een duidelijker beeld van de bedoeling geven en daarom ook meer gelijke maatstaven voor de beoordeling bieden dan de ruim-begrensde essayvragen doen en die anderzijds weliswaar minder mogelijkheden schenken voor een geheel uniforme evaluatie maar meer kansen scheppen voor eigen vormgeving en compositie dan bij het gesloten type mogelijk is. Daarnaast zou men dan echter zowel gesloten- als ruim begrensde essay-vragen kunnen stellen waarbij dan uit het voorafgaande betoog, in het bijzonder uit hetgeen in IV is geschreven, haast logisch schijnt voort te vloeien dat van de mavo-, via de havo- naar de v.w.o.-scholen het aandeel van de ruimbegrensde essay-vragen toeneemt, dat van de gesloten vragen afneemt en bovendien voor zover gerichte open vragen worden gesteld de begrenzing daarvan eveneens afneemt naar gelang oudere kandidaten voor een hoger kwalificerend diploma worden geëxamineerd.

In overeenstemming daarmee zou de omschrijving van het onderwerp respectievelijk uitvoerig, bondig en summier kunnen zijn.

Hoewel, menen we, een dergelijke opzet verantwoord zou zijn, willen we nochtans onszelf (en anderen) trachten te behoeden voor rigoureuze schematisering en standaardisering. Een vraag die er op gericht is uit een concreet antwoord op te maken wat een kandidaat er nu waarlijk van begrepen heeft, zou men wel eens een v.w.o.-vraag bij uitstek kunnen noemen, een ruim begrensde essayvraag daarentegen zou wel eens een uitgezochte gelegenheid aan mavoleerlingen kunnen bieden hun kennis en inzicht spontaan en adekwaat te uiten.

Of een vraagvorm goed is moet men naar onze overtuiging, mede meten aan de aard en de inhoud van het onderwerp dat geëxamineerd wordt en aan de capaciteiten van de kandidaten. De afzonderlijke toetscommissies vooral zullen dit dienen te beoordelen.

7. Rest ons nog de vraag te bespreken welke plaats de meerkeuzevragen dienen in te nemen, binnen het raam van het gesloten model. Deze vraag schijnt immers logisch voort te komen uit het voorafgaande betoog al valt zij ook enigszins buiten het kader waarin de dialoog met het International Baccalaureate werd gevoerd.

Men zou zelfs kunnen zeggen dat het antwoord uit het voorafgaande al volgt. Stelt men immers vast dat de meerkeuzevraag de zuiverste representante is van het gesloten model, dan zou dat betekenen dat bij de v.w.o.-examens zeer weinig of geen meerkeuzevragen zouden worden gesteld, bij de mavo-scholen een aantal dat in een meer evenredige verhouding zou staan tot dat van de "gewone" gesloten vragen en bij de havo-scholen een verhouding zou worden nagestreefd die tussen deze beide uitersten in zou liggen.

Een dergelijke verhouding schijnt ook enigszins tegemoet te komen aan de verlangens van de leraren die aan het tweede gecoördineerde proefwerk hebben meegewerkt. Uit de onder hen ingestelde enquête immers is gebleken dat de mavoleraren zelfs de voorkeur gaven aan meerkeuzevragen boven de gewone, op twee na, die zeiden geen voorkeur te hebben; bij de havoleraren de meningen verdeeld waren en de v.w.o.-leraren unaniem hun voorkeur voor gewone vragen te kennen gaven.

Zo eenvoudig het schijnt, is het echter niet. In de eerste plaats zou men kunnen zeggen dat de waarde van de resultaten van multiple-choice examenwerk mede afhankelijk is van de omvang ervan. Met andere woorden er zal een tamelijk groot aantal gegeven dienen te worden om een significante evaluatie mogelijk te maken. Dat zou dan betekenen dat het geen zin meer zou hebben de v.w.o.-leerlingen überhaupt nog meerkeuzevragen te stellen en dat bij de havo-examens de waarde ervan eveneens twijfelachtig zou zijn.

In de tweede plaats is het uit de evaluatie van het tweede gecoördineerde proefwerk wel duidelijk geworden dat meerkeuzevragen, al kan men er zowel kennis als begrip mee toetsen, niet altijd gesteld kunnen worden, wanneer men aan de aard van het vak geschiedenis en de aard (zo men wil: het klimaat) van het onderwerp recht wil doen:

- passende alternatieven voor het goede antwoord zijn lang niet steeds te vinden,
- iets meer aan vormgeving van het antwoord dan het kunnen zetten van een streepje of een kruisje schijnt ook binnen het gesloten model vaak wenselijk,

- het gedistancieerd-ludieke karakter van de vragen past niet bij de aard van vele onderwerpen.

Hieruit kan men de gevolgtrekking maken dat ook, indien men een examen in meerkeuzevorm zou willen geven, het steeds weer van het onderwerp (en wat men daarover wil vragen) zou afhangen of een voldoende aantal items zou kunnen worden geconstrueerd en daarop kan dan weer de conclusie worden gebaseerd dat het nauwelijks mogelijk is het C.I.T.O. in te schakelen bij het samenstellen van eindexamenwerk voor het vak geschiedenis: op zo onzekere grondslag kunnen van te voren geen afspraken worden gemaakt.

Intussen moeten wij ons ook hoeden voor al te schematisch denken. Want het moge dan waar zijn dat het moeilijk of onmogelijk te voorspellen is of "volslagen" multiple-choice examens over bepaalde onderwerpen samen te stellen zullen zijn en het moge vaststaan dat het daarom geen zin heeft het C.I.T.O. om medewerking te verzoeken, denkbaar is toch anderzijds ook dat in een bepaald geval een meerkeuzevraag de voorkeur zou verdienen boven een "gewone", niet alleen voor mavo- of havo-kandidaten, maar ook voor v.w.o.-leerlingen.

Men zou zich bijvoorbeeld kunnen voorstellen dat van een tekst een aantal verschillende interpretaties te geven vallen die duidelijk geformuleerd en naast elkaar gesteld kunnen worden, en dat men van de kandidaten het enige juiste wilde vernemen. Zou in zo'n geval de meerkeuzevraag niet een uitstekend middel zijn de leerling tot die keuze te verplichten zonder hem de kans te geven zijn mogelijk gebrek aan inzicht achter een overdadige hoeveelheid wollige termen en betekenisloze zinnen te verdoezelen?

Het lijkt daarom aanbevelenswaardig ons niet alleen het recht voor te behouden afzonderlijke meerkeuzevragen te ontwerpen, maar ook "in eigen beheer" gehele multiple-choice-werken samen te stellen wanneer dat met de aard en de inhoud van het onderwerp zou stroken.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSRICHTING

Secretariaat:
Bloemendaalseweg 190 A,
OVERVEEN.
tel. 023 - 25 76 02.

Aan de schoolleiders en de docenten
geschiedenis en staatsinrichting van de
scholen/afdelingen van scholengemeenschappen
die zich aangemeld hebben voor deelname
aan het experimenteel centraal schriftelijk
eindexamen geschiedenis en staats-
inrichting 1976.

Datum 18 augustus 1975

Zeer geachte dames en heren,

In verband met een groeiend aantal verzoeken om informatie over het tijdstip waarop en de tijd waarin in 1976 het experimentele centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting afgenomen zal worden bericht ik u, dat dit examen opgenomen is in het rooster van de centraal schriftelijke eindexamens dat de scholen van departementswege is toegezonden, circulaire AVO 75-32.

Zowel voor mavo-3, mavo-4, havo en vwo is het 1e tijdvak vastgesteld op woensdag 19 mei a.s., voor mavo-3 en -4 van 9 uur 30 tot 11 uur 30 en voor havo en vwo van 9 uur 30 tot 12 uur.
Het tweede tijdvak is vastgesteld op maandag 30 augustus 1976, het derde tijdvak op vrijdag 5 november 1976.

De commissie zal u steeds een week na elke datum de normering voor het door de kandidaten gemaakte werk doen toekomen.

Over de hantering van deze normering schreef ik u in mijn brief van september 1974 (gepubliceerd in Mededelingen van de C.E.G.E.S.-7, p. 619):

"De commissie heeft voorts verzocht u mee te delen dat zij heeft besloten voor haar experimentele examens in 1976 normen vast te stellen, maar deze niet bindend te verklaren. Wel zal te zijner tijd aan de collega's, die aan het experiment deelnemen, gevraagd worden aan de commissie mee te delen of men van de normen is afgeweken en op welke wijze en waarom men dat deed."

Daar de C.E.G.E.S. inmiddels besloten heeft de collega's die deelnemen aan haar experimenteel centraal schriftelijk in 1976 te enquêteren zal u na het examen een aantal vragen toegezonden worden met het vriendelijk verzoek deze te beantwoorden en de antwoorden te retourneren. Het is de bedoeling van de commissie het verslag van deze enquête te publiceren.

Mochten er ook nu nog vragen bij u leven: het adres van de commissie is: Bloemendaalseweg 190 A, Overveen.

Met vriendelijke groet,
hoogachtend,

(w.g.) C.M.H. Bosch.

P.S. Van deze brief krijgt elke school 4 exemplaren.

*

BOEKBESPREKINGEN

C. Wilkeshuis, Honderd Eeuwen, groot vertelboek uit onze geschiedenis. Uitg. W.J. Thieme & Cie Zutphen, prijs: f 24,50.

Onlangs is een tweede druk verschenen van dit vertelboek.

In een 30-tal hoofdstukken, verdeeld over ruim 250 pagina's, geeft de schrijver zeer uiteenlopende impressies uit de geschiedenis van Nederland.

Vrijwel elk verhaal heeft een historisch gegeven als uitgangspunt. En vanaf het paleolitische danseresje van Mierlo tot en met de Watersnoodramp van 1953 is een boeiende zwerftocht uitgezet in de wereld van het verleden. Dat Wilkeshuis ook vele onbekende plekjes heeft opgespoord, maakt zijn boek interessant voor docent en leerling.

De verteltrant is levendig, hoewel soms wat ouderwets in woordgebruik.

Wie stof voor een inlevend begin van de les zoekt of gebruik wil maken van een kort fragment om voor te lezen, kan in vele hoofdstukken terecht.

Ook als aanzet voor een rollenspel kan het boek goede diensten bewijzen.

Hetzelfde geldt voor de eerste oefeningen in het houden van spreekbeurten. Het voorkomt misschien de gortdroge verslaggeving, die vaak de afsluiting vormt van goedbedoelde voorbereiding.

Voor veel leerlingen zal het wel moeilijk zijn om fictie en werkelijkheid van elkaar te scheiden. Maar dat behoeft geen afbreuk te doen aan het lees-plezier.

Die collega's, die met enige somberheid in het hart constateren, dat de "roemrijke daden van ons voorgelacht" steeds meer verbleken, kunnen gerust zijn: Wilkeshuis laat Hollands glorie onverlet!

De suggestieve tekeningen van Friso Henstra sluiten goed aan bij de tekst. Jammer, dat ze nogal zwart zijn afgedrukt.

Samenvattend: een boek, waarmee men, met name in de brugklas, verschillende kanten op kan.

H. van der Veen

Voor f 34,50 kan men in het bezit komen van een 558 bladzijden groot naslagwerk over de oude en midden-steentijd onder de titel "De Grote Encyclopedie van de Mens in de Oertijd". De auteur is de Tsjech *dr. Jan Jelinek*. Uitgegeven door de Uitgeversmaatschappij Holland te Haarlem, maar gedrukt in Tsjechoslovakije. Het boek is uiteraard vertaald, maar of de auteur direct in het Duits geschreven heeft of dat we hier te doen hebben met een vertaling van een vertaling — Tsjechisch, Duits, Nederlands —, is niet duidelijk. Een aantal onvertaald gelaten zinnestelsels in het Duits bij de verantwoording van de afbeeldingen maken in ieder geval een duistalige directe voorganger zeer waarschijnlijk.

Over de inhoud het volgende. Het boek is in vier delen gesplitst. Deel 1 gaat over de afstamming van de mens en geeft daarvan in ongeveer 100 bladzijden een rijk geïllustreerd overzicht met fraaie, gekleurde reconstructie tekeningen van onze verre voorouders door Z. Burian. De volgende 90 pagina's gaan over het gebruik en de vervaardiging van stenen werktuigen, waarbij ook de benen voorwerpen aan bod komen. Uitvoerig wordt ingegaan op de manier waarop zowel in de steentijd als nog tegenwoordig (in Australië bv.) stenen voorwerpen gemaakt worden.

Woonplaatsen en nederzettingen van de steentijdmens nemen de volgende ca. 65 bladzijden in beslag. Van deze behuizingen is vaak niets meer overgebleven dan haardplaatsen en de stenen die de tentpalen moesten stutten; ook in de grotten bouwde men wel hutten. Een aantal reconstructie tekeningen verduidelijken ook hier weer de voor een leek niet gemakkelijk te ontcijferen opgravingstekeningen. Vergelijkingsmateriaal uit nog bestaande of pas verdwenen primitieve culturen geven de tijdloosheid van deze bouwsels aan.

Optellend blijft nog ongeveer de helft van het boek over voor het vierde deel dat de titel heeft Kunst uit de Steentijd. Het is — dat brengt de aard van het onderwerp met zich mee — zeer rijk geïllustreerd. Een eigenaardigheid daarbij is dat sommige voorwerpen of schilderijen zowel in kleur als in zwart-wit zijn afgebeeld; in de meeste gevallen had met een van beide best volstaan kunnen worden. Dat het niet altijd eenvoudig is de juiste functie aan een voorwerp toe te schrijven blijkt uit p. 405 waar in kleur een brokstuk van een gesp in mammoet-ivoor is afgebeeld, terwijl we op afb. 678 het zelfde ding — in zwart/wit — beschreven zien als "een deel van een vlakke, uit mammoet-ivoor gesneden en versierde voorhoofdsband"; wellicht is het de gesp van die band? Uitgebreid worden ook hier weer de parallellen met "moderne" primitieve kunst (bv. van bosjesmannen en van Australische Aborigines) beschreven en getoond.

Het boek wordt afgesloten met praktische zaken zoals een verklarende woordenlijst, iets waar ik immer een groot voorstander van ben. Maar is het werkelijk nodig het woord Archeologie daarin op te nemen om vervolgens te volstaan met de "verklaring"; Oudheidkunde? Hetzelfde geldt m.i. voor begrippen als Naturalistisch, Ritueel, Specifiek, Speculatie etc. Negen dichtgedrukte bladzijden met publikaties tot 1969 geven een indruk van ongeveer honderd jaar onderzoek van de vroegste menselijke geschiedenis. Een register besluit het geheel.

Samenvattend lijkt het mij een boek dat in een schoolbibliotheek thuis hoort. De vele platen en plaatjes (waaronder talrijke uit Oost Europa en Siberië die niet zó algemeen bekend zijn) alleen al kunnen dienen als illustratie materiaal bij de lessen in prehistorie. Om de prijs hoeft men het zeker niet te laten.

T.J. Hoekstra

John Coles, Experimentele Archeologie. Tjeenk Willink, Groningen 1975, f 25,—.

Archeologen houden zich voor een groot deel bezig met overblijfselen van materiële cultuur. Zij vinden die realia bij opgravingen en dan vaak in onvolkomen staat. In de prehistorie, maar ook in veel gevallen tot in de nieuwe tijd toe, is weinig of niets bekend over de wijze van vervaardiging van de voorwerpen of van hun gebruik. Lang heeft men gissingen gedaan naar de bouwwijze van huizen, naar de fabricage en toepassing van instrumenten etc. aan de hand van waarnemingen aan de sporen en artefacten. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor productie processen, bv. van voedsel. Dat het voor een goed begrip van de voorbije beschavingen nodig is van deze dingen op de hoogte te zijn hoeft geen betoog. Omdat de vondsten zelf geen volledig uitsluitel geven heeft men er iets op gevonden: Experimentele archeologie. Naast de bestudering van nog bestaande primitieve beschavingen biedt de experimentele archeologie inzicht in de leefomstandigheden, mogelijkheden en onmogelijkheden van de prehistorische en latere mens.

John Coles heeft daarover een helder en verhelderend boekje geschreven, voor een groot deel gebaseerd op Deense, Engelse en Amerikaanse experimenten. De talloze proefnemingen zijn gegroepeerd in een aantal categorieën, waarvan als eerste de voedselproductie behandeld wordt. Hoe ontgonnen onze neolitische voorvaders de bossen, hoe lang konden ze op een ontginning met vrucht landbouwen, wat leverde een hectare op en hoe bewaarde men de oogst zonder dat deze bedierf? Ook de bereidingswijze van het beschikbare voedsel is onderwerp van proefnemingen geweest, soms met eetbare resultaten.

De onder zware industrie samengevatte groepering omvat het bouwen, maar ook het verwoesten van huizen: immers vaak graaft men huizen op die door brand vernield zijn. Door het afbranden van een nauwkeurige copie van een ijzertijd huis, waarvan de onderdelen met onbrandbaar materiaal gemerkt waren, kon men allerlei normaal gesproken vage sporen als specifieke bouwdelen (bv. kozijnen) herkennen. Dit experiment werd gedaan in het Historisk Archaeologisch Forsogcenter in Lejre bij Roskilde (ca. 30 km. ten Westen van Kopenhagen). Een ieder die daar in de buurt komt raad ik van harte aan dat centrum te bezoeken. Veel experimenten zijn daar dagelijks waarneembaar. Ze worden ook uitgevoerd door groepen scholieren die daar een werkweek kunnen hebben. Alleen al een wandeling over het 30 ha. grote gebied met gereconstrueerde huizen, werkplaatsen en landschappen is zeer de moeite waard.

Hoe snel erodeert een aarden wal, gebeurt het dichtslippen van een gracht in een regelmatig tempo, hoe vervoerde men de enorme dekstenen van de hunebedden of die van Stonehenge? De Kon-Tiki en Ra expedities van Heyerdal waren in zekere zin archeologische experimenten, maar ook met Vikingschepen heeft men vaarproeven ondernomen.

Het derde en laatste deel behandelt de lichte industrie: het bewerken van steen, hout en been, de vervaardiging van wapens (waarbij ook hun effectiviteit bestudeerd wordt), metaal- en leerbewerking, het weven van stoffen, pottenbakken, schilderkunst (vervaardiging van verfstoffen), papierfabricage en — kennelijk een stokpaardje van de auteur — het maken en bespelen van muziekinstrumenten. Een literatuurlijst en een register besluiten het boek.

Voor historisch-archeologisch geïnteresseerde en technisch-experimenteel aangelegde leerlingen van de hogere klassen zeker de moeite waard. Bij een goede voorbereiding zijn sommige van de proefnemingen ook in klasverband (werkweken!) uitvoerbaar.

T.J. Hoekstra

Erhard Eppler, Ende oder Wende. W. Kohlhammer, Stuttgart 1975, f 17,50.

Het jaar 1975 is voor Eppler een keerpunt in de geschiedenis geworden. In een scherpe analyse maakt hij duidelijk, dat in de laatste 5 jaar een kloof ontstaan is tussen wat op het programma stond en het kleine beetje, dat verwezenlijkt is, tussen de vele woorden en de daden, tussen revolutie en berusten, tussen de gewone voortgang en de plotselinge verbijsterende politieke veranderingen. Deze historische caesuur betreft zich op het levensniveau, dat iets anders is, als de levenskwaliteit. Er zijn grenzen gekomen op vele gebieden, in de vooruitgang, de techniek, de economie, de welvaart, het werk, de bodemschatten en tevens zijn er enorme gevaren ontstaan. In het vele materiaal, dat deze vroegere minister van ontwikkelingszaken in de Bondsrepubliek aandraagt, komt hij tot verschillende thesen, waarvan de voornaamste wel is: er moet een nieuwe economische orde en een beter maatschappelijk bestel op zeer korte termijn verwezenlijkt worden. Eppler, in een controverse met Helmut Schmidt gewikkeld op dit punt, voelt niets voor partijpolitiek, maar bepleit een radicale hervorming in de wereldexperimenten en in de conservatieve-structuren. Pas dan kan deze crisis ("Krise der Hoffnung") tot staan gebracht worden. Eppler heeft in een apart hoofdstuk aan de orde gesteld de opvoeding en het onderwijs, dat veel te veel op prestatie en te weinig op de praktijk en de maatschappelijke vorming gericht is.

Geuzenboek 1940 - 1945. Buijten & Schipperheijn, Amsterdam 1975, 270 pag., f 5,—.

In deze facsimile-herdruk vinden wij de historie van het verzet in gedichten weerspiegeld. Ontroerende en bewogen verzen worden afgewisseld met nuchtere, moedige en felle getuigenissen. Van de vele dichters noemen wij: Jan H. de Groot, Jan Campert, Rie Cramer, Martinus Nijhoff, Ir. Snijders, Marsman, Sem Davids.

Poe'i, Ik was keizer van China. Combo, Baarn 1975, f 32,50.

De belevenissen en omschakelingen van Poe'i, die tweemaal keizer was, zijn het schrijven van een boek waard. Reeds in 1908, toen hij twee jaar en tien maanden oud was, werd hij benoemd tot troonopvolger. Maar hij was slechts 3 jaar keizer in China tengevolge van de revolutie. In 1924 werd hij uit de verboden stad verdreven, vluchtte naar Tientsin en kwam daar sterk onder invloed van de Japanners, die hem in 1932 president en in 1934 keizer maakten van de marionettenstaat Mantsjoekwo. In augustus 1945 verklaarde Rusland de oorlog aan Japan en rukte Mantsjoekwo binnen. Poe'i werd gevangen genomen en in 1950 uitgeleverd aan China. Zijn "heropvoeding" had tot resultaat, dat hij in 1959 kon zeggen "tot het juiste inzicht te zijn gekomen". Vóór zijn dood in 1967 was hij afgevaardigde in het chinese volkscongres. Zijn autobiografie uit 1964 is nu ook in het Nederlands vertaald. Dit boek van bijna 400 pagina's leest niet gemakkelijk, omdat men bijna verdrinkt in de vele chinese namen en wetten. Maar dat is wel nodig om de vele intriges aan het hof van het oude China te begrijpen. Prinsen en concubines vormden groepen, die naar de macht grepen. Het meest interessante deel biedt het moderne China, de heropvoeding, wat van het oude China in de traditie werd bewaard. Boeiend genoeg!

Dr. G.J. van de Poll

H.J. Korver, Varen op de West. Uitg. De Boer Maritiem, Bussum, 1975, 216 blz., foto's en tabellen, prijs f 45,—.

"Varen op de West" bevat de geschiedenis van de koopvaardijvaart op West-Indië en Latijns-Amerika met schepen van de Koninklijke Westindische Maildienst (KWIM) en de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (KNSM) tussen 1884 en 1972.

De schrijver heeft zich ten doel gesteld een beschrijving te geven van de groei en de ontwikkeling van de vaart op de West; aandacht wordt geschonken aan de commercieel-economische, de nautisch-technische en sociale aspecten van deze twee scheepvaartondernemingen. Dit brengt ons bij ons eerste bezwaar: vooral wat dit laatste aspect betreft dekt de vlag de lading niet. Werkomstandigheden, voeding, huisvesting, disciplinaire maatregelen en gages komen niet of nauwelijks aan de orde. De indruk wordt gewekt dat de schrijver, oud gezagvoerder van de KNSM, zich te zeer met het "redersbelang" geïdentificeerd heeft.

Een tweede bezwaar heeft betrekking op de indeling van het boek in vijf tijdvakken die mijns inziens willekeurig gekozen zijn. Weliswaar heeft een indeling naar tijdvakken het voordeel dat alle gebeurtenissen chronologisch te plaatsen zijn, maar een bezwaar kan zijn, (en dat is, door de weinig systematische opzet en het ontbreken van "tussenhoofdjes", hier het geval) dat de lezer gekonfronteerd wordt met een enorme stampot van feiten en wetenswaardigheden, namen van directeurs, tonnages van schepen, inrichting van rook- of muziekkamers, rendementen, scheepsrampen, dekspelletjes voor passagiers en obligatieleningen.

De zaken worden iets overzichtelijker door de tabellen die achter ieder hoofdstuk geplaatst werden en die voornamelijk betrekking hebben op de bedrijfsresultaten en bijzonderheden en grootte van de vloot. (Hieruit blijkt onder meer dat varen op de West geen sinecure was: van de vloot van de KWIM in de jaren 1884-1900 vergingen zeven van de elf schepen en in de jaren 1939-1945 vergingen veertig van de ruim tachtig schepen van de KNSM.)

Toch kan dit boek, dat mooi geïllustreerd is en aardige anekdotes bevat, geïnteresseerden een behoorlijk inzicht geven in de geschiedenis van beide scheepvaartmaatschappijen.

Eric J. Fischer

katholieke leergangen moller instituut

Afd. Mollerinstituut

Het Mollerinstituut te Tilburg — opleiding voor leraren
2e en 3e graad — vraagt

TWEE DOCENTEN GESCHIEDENIS

een in volledige en een in halve weektaak

De werkzaamheden liggen op het terrein van:

- de theorie van de vakdidaktiek geschiedenis
- het organiseren van stages en mede-organisatie van
instituten- en schoolpractica
- de theorie van de geschiedenis

Van de aan te stellen docenten wordt verwacht:

- * dat zij een eerstegraadsbevoegdheid bezitten en onderwijservaring hebben
- * dat zij bereid en in staat zijn tot werken in teamverband
- * dat zij bereid zijn in te stemmen met de doelstellingen van de Katholieke Leergangen

Salariëring overeenkomstig het rangenstelsel voor wetenschappelijke ambtenaren.

Inlichtingen worden verstrekt door de directie van het Mollerinstituut, Sportweg 10, Tilburg, telefoon 013-681944.

Sollicitaties met curriculum vitae en referenties binnen 10 dagen te richten aan het hoofd van de dienst personeelszaken van de Katholieke Leergangen, postbus 283, Tilburg.

TWEE DOCCENTEN GESCHIEDENIS

De twee docenten waren van verschillende oorsprong en hadden verschillende levenswijzen. De ene was een streng en eisenachtig man, die zijn leerlingen niet alleen in de leer, maar ook in de levenswijze wilde vormen. De andere was een meer ontspannen en humoristisch man, die zijn leerlingen vooral in de leer wilde brengen. Het was een interessante combinatie van twee verschillende onderwijsmethoden.

De eerste docent was een man van middelbare leeftijd, met een streng gezicht en een strakke houding. Hij was bekend om zijn eisenachtige manier van onderwijzen. Hij verwachtte van zijn leerlingen dat ze niet alleen goed zouden presteren in de lessen, maar ook dat ze zich zouden houden aan de regels en de levenswijze die hij vooropstelde. Hij was een man van woord en daad, die zijn leerlingen niet alleen in de leer, maar ook in de levenswijze wilde vormen.

De tweede docent was een man van jongere leeftijd, met een ontspannen gezicht en een humoristische houding. Hij was bekend om zijn ontspannen manier van onderwijzen. Hij verwachtte van zijn leerlingen dat ze goed zouden presteren in de lessen, maar dat ze ook plezier zouden hebben in het leren. Hij was een man van woord en daad, die zijn leerlingen vooral in de leer wilde brengen.

De twee docenten hadden verschillende levenswijzen. De eerste was een streng en eisenachtig man, die zijn leerlingen niet alleen in de leer, maar ook in de levenswijze wilde vormen. De andere was een meer ontspannen en humoristisch man, die zijn leerlingen vooral in de leer wilde brengen. Het was een interessante combinatie van twee verschillende onderwijsmethoden.

DIDAKTIEKCOMMISSIE

DRS. J. BAALBERGEN, *voorzitter*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.
MEJ. D.H. VERHAGEN, *secretaresse*, Wortelhaven 16, Dokkum, tel. 05190-4560
J.C. VRIELINK, *penningmeester*, H. Stevinstraat 11, Harderwijk, tel. 03410-15288, postrekening 1561752 t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
J. BROUWER, Elst (Gld). L.G. DALHUISEN, Warmond
P. DOVES, Zaandam. H. van der VEEN, Veendam.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

F. JONKER, Parklaan 4, Hoogezand, tel. 05980-94895, *voorzitter en 1e secretaris*
A.J. PLAS, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-411561, *1e vice-voorzitter*
J. BOUWSMA, Brokmui 40, Dokkum, tel. 05190-3598, *2e vice-voorzitter*
H. ROEST, Anerveen C 38, Gramsbergen, tel. 05246-200, *2e secretaris*
L.W. LENSEN, Zuiderlaan 4, Hoogezand, tel. 05980-94101, *penningmeester*,
Gironummer van de Commissie: 527314 t.n.v. de penningmeester.
DR. J. SWART, Lindenlaan 40, Assen, tel. 05920-14591, portefeuilles.
N. HOOVELD, Marsstraat 19, Emmeloord, *lid*.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

<i>Alkmaar:</i>	Lindenlaan 12, Bergen N.H.	<i>Haarlem:</i>	Noorderdreef 160, Vennep.
<i>Arnhem:</i>	Apeldoornseweg 31.	<i>Heerlen:</i>	Parallelweg Zd. 69, Hulsberg.
<i>Amsterdam:</i>	Anton Mauvelaan 7, Nederhorst ten Berg.	<i>Hengelo:</i>	Th.de Keyserstraat 276, Enschede.
<i>Den Bosch:</i>	Donauring 11, Veghel.	<i>Leeuwarden:</i>	Gerard ter Borchstraat 19.
<i>Breda:</i>	St. Bavostr. 96. Rijsbergen.	<i>Maastricht:</i>	Veldspaatstraat 23.
<i>Eindhoven:</i>	Boschdijk 151.	<i>Rotterdam:</i>	Van der Helmstraat 27.
<i>Goes:</i>	Spanjaardstr. 37, Middelburg.	<i>Utrecht:</i>	Marnixlaan 75, Amersfoort.
<i>Groningen:</i>	v. Heemskerckstraat 74, Hoogezand	<i>Venlo:</i>	Leunseweg 2, Venray.
<i>Den Haag:</i>	Lindenstraat 22, 's-Gravenvande.	<i>Zutphen:</i>	Gerstekamp 12, Warnsveld.
		<i>Zwolle:</i>	Stevinstraat 11, Harderwijk.

MAVOCOMMISSIE

P.G. RUYS, *voorzitter*, Zandkamp 140, Hoogland, tel. 03493-2128.
B. BERENSCHOT, *secretaris*, Dr. A. Plesmanlaan 334, Maarssen, tel. 03465-4327
P. DOVES, Zaandam.
G. ERIKS, Schagen.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE AKADEMIES (PEDAK)

DR. F.G.G. GOVERS, *voorzitter*, Elzenstraat 12, Uden (N.Br.), tel. 04132-64117.
P.W. BROUWER, *secretaris*, Esdoornlaan 1, Rotterdam-12, tel. 010-226431
DRS. D.J. NOORDAM, *penningmeester*, Jan Vethkade 50, Dordrecht, tel. 078-37781.
J.E. BROUWER, Gorssel.
BR. EMILIUS GORDIJN, 's-Gravenhage.
B. SCHLAMAN, Eindhoven.

ONDERWIJS-ADVIES COMMISSIE

M.J. VAN VELZEN, Van Gilsstraat 6, tel. 04445-5941, *voorzitter*
DRS. C.W. KOREVAAR, Prof. v.d. Scheerstraat 233, Haarlem, tel. 023-331437, *secretaris*
DRS. E.A.J. OUDENHOVEN, Oosterhout
J.W. JANSEN, Voorburg

kroniek

**b. van wakeren
h. van galen last**

geschiedenis voor vwo/havo/mavo

Formule

Het brugklasdeel bestaat voor de ene helft uit tekst en voor de andere helft uit (vierkleuren) illustraties. De typering van *Kroniek* als *lees- en kijkboek* is dus legitiem te noemen. De illustraties vangen de blik en de aandacht van de leerling en kunnen onder leiding van de leraar worden geanalyseerd. Diverse bijschriften en opdrachten geven hiertoe concrete aanzetten.

Methode

De methode is geen 'papieren schoolmeester'. De leraar kan - en moet - het onderwijsleerproces *zelf* organiseren *met behulp van* de methode. Dit betekent dat hij al naar gelang schooltype en niveau van de klas of groep een keuze moet maken uit de stof en de verwerking.

Structuur

Elk hoofdstuk bestaat uit 5 gedeelten:

- verhalende basistekst
- jaartallen
- samenvatting
- werkteksten (behalve in brugklasdeel)
- verwerking

Serieoverzicht

Deel 1, voor de brugklas
(van prehistorie tot $\pm$ 1500)
ISBN 90 01 93430 7

Deel 3vh
(van 1815 - heden)
ISBN 90 01 93433 1

Deel 3mh
(van 1848 - heden)
ISBN 90 01 93434 X

Deel 2vh
(van $\pm$ 1500 - 1815)
ISBN 90 01 93431 5

Deel 2mh
(van $\pm$ 1500 - 1815)
ISBN 90 01 93432 3

Deel 4m
ISBN 90 01 93435 8

Verkrijgbaar in de boekhandel en bij de uitgever.

Voor docenten die invoering overwegen zijn beoordelingsexemplaren beschikbaar.

Wolters-Noordhoff

3875-242/02